

**UNIVERZITA
KARLOVA**

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut politologických studií

Katedra politologie

Bakalářská práce

2021

Jáchym Novotný

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut politologických studií

Katedra politologie

Analýza konzervatismu jako politické ideologie v programech a dalších materiálech politických stran a hnutí v Polsku, na Slovensku a v České republice

Bakalářská práce

Autor práce: Jáchym Novotný

Studijní program: Politologie a mezinárodní vztahy

Vedoucí práce: Mgr. Jakub Stauber, PhD.

Rok obhajoby: 2021

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval samostatně a použil jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 26.4. 2021

Jáchym Novotný

Bibliografický záznam

NOVOTNÝ, Jáchym. *Analýza konzervatismu jako politické ideologie v programech a dalších materiálech politických stran a hnutí v Polsku, na Slovensku a v České republice*. Praha 2021. 86 s. Bakalářská práce (Bc.) Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut politologických studií. Vedoucí bakalářské práce Mgr. Jakub Stauber, PhD.

Rozsah práce: 163 944

Abstrakt

Tato bakalářská práce se věnuje konzervatismu jako politické ideologii v programech a dalších materiálech politických stran a hnutí v Polsku, na Slovensku a v České republice. Cílem práce je odpovědět na dvě výzkumné otázky. První z těchto otázek se ptá: „Jaké směry konzervatismu v jednotlivých zkoumaných státech převažují?“. Druhá otázka se pak ptá na to, „Proč tomu tak je?“. Na tyto otázky práce odpovídá za pomoci analýzy programů a dalších materiálů politických stran ve třech vybraných státech. Empirická data získána touto analýzou jsou následně komparativní metodou srovnána s daty o konzervatismu jako politické ideologii a o jednotlivých konzervativních směrech. Práce se v úvodní části věnuje konzervatismu a jeho vymezení jakožto politické ideologie. Následně se zabývá základními konzervativními postoji a principy a tuto problematiku doplňuje o stručný popis vzniku a vývoje konzervatismu a také jeho současné podoby. Druhá část je zaměřena na vybrané směry konzervatismu a jejich deskripci. Třetí část práce se věnuje výběru a posouzení zkoumaných případů. Náplní čtvrté části je pak analýza programů a dalších materiálů vybraných politických stran a hnutí ve zkoumaných státech. Závěrečná část práce pak poskytuje odpověď na obě výzkumné otázky. Závěrem této práce je, že v každém ze zkoumaných států převažuje jiný směr konzervatismu. V Polsku převažuje národní konzervatismus, na Slovensku sociální konzervatismus a v České republice liberální konzervatismus. Za hlavní příčiny těchto odlišností lze považovat historickou zkušenost a vývoj, religiozitu obyvatelstva a aktuální problémy těchto států.

Abstract

This bachelor thesis deals with conservatism as a political ideology in the programs and other materials of political parties and movements in Poland, Slovakia and the Czech Republic. The aim of this thesis is to answer two research questions. The first of these questions asks: “Which variants of conservatism prevail in the individual studied states?”. The second question then asks: “Why is that?”. The thesis answers these questions with the help of the analysis of programs and other materials of political parties in three selected states. Empirical data obtained by this analysis are then compared by comparative method with data on conservatism as a political ideology and on individual variants of conservatism. The introductory part deals with conservatism and its definition as a political ideology. Subsequently, it deals with the basic conservative attitudes and principles and complements this topic with a brief description of the origin and development of conservatism and its current form. The second part is focused on selected variants of conservatism and their description. The third part deals with the selection and assessment of studied cases. The content of the fourth part is the analysis of programs and other materials of selected political parties and movements in the studied countries. The final part of the thesis then provides an answer to both research questions. The conclusion of this thesis is that in each of studied states prevails different variant of conservatism. National conservatism predominates in Poland, social conservatism in Slovakia and liberal conservatism in the Czech Republic. The main causes of these differences can be considered the historical experience and development, the religiosity of the population and the current problems of these states.

Klíčová slova

konzervatismus, směry konzervatismu, politické strany, politická hnutí, střední Evropa, Polsko, Slovensko, Česká republika

Keywords

conservatism, variants of conservatism, political parties, political movements, central Europe, Poland, Slovakia, Czech Republic

Název práce

Analysis of conservatism as a political ideology in the programs and other materials of political parties and movements in Poland, Slovakia and the Czech Republic

Poděkování

Tímto bych chtěl poděkovat vedoucímu této bakalářské práce Mgr. Jakubu Stauberovi, PhD. za odborné vedení a pomoc při zpracování této bakalářské práce.

Obsah

Úvod	12
1. Konzervatismus	15
1.1 Konzervatismus jako politická ideologie	16
1.2 Základní konzervativní postoje.....	17
1.2.1 Tradice a postoj ke změně.....	18
1.2.2 Právo a nedokonalost člověka.....	19
1.2.3 Moc, Autorita a Lojalita	19
1.2.4 Hierarchie a organická společnost	20
1.2.5 Majetek a Vlastnictví.....	21
1.2.6 Náboženství.....	22
1.3 Vznik a vývoj konzervatismu	23
1.3.1 Vznik konzervatismu	23
1.3.2 Vývoj konzervatismu v 19. století.....	23
1.3.3 Vývoj konzervatismu ve 20. století.....	24
1.3.4 Konzervatismus dnes.....	25
2. Směry konzervatismu.....	26
2.1 Národní konzervatismus	27
2.2 Liberální konzervatismus.....	29
2.3. Sociální konzervatismus	31
2.4. Další směry konzervatismu.....	34
2.4.1 Libertariánský konzervatismus.....	34
2.4.2 Kulturní konzervatismus.....	34
2.4.3 Zelený konzervatismus	34
3. Výběr a posouzení případů.....	35
4. Programy a další materiály politických stran a hnutí	37
4.1 Konzervatismus a politické strany.....	37
4.2 Vývoj konzervatismu ve středoevropském prostoru (Československo, Polsko)	38
4.3 Polsko	39
4.3.1 Prawo i Sprawedlywosc (PiS) – Právo a spravedlnost	41
4.3.2 Polskie Stronictwo Ludowe (PSL) – Polská strana lidová	43
4.3.3 Koalicja Obywatelska (KO) – Občanská koalice	45
4.3.4 Konfederacja Wolnosc i Niepodlegosc – Konfederace.....	46
4.3.5 Polska 2050 – Polsko 2050	48

4.3.6 Kukiz 15	49
4.4 Slovensko.....	50
4.4.1 SME RODINA.....	53
4.4.2 Svoboda a Solidarita (SAS).....	55
4.4.3 OBÝČEJNÍ LIDÉ a nezávislé osobnosti (OLANO).....	56
4.4.4 Za lidi	57
4.4.5 Kotlebovci – Lidová strana naše Slovensko (LSNS).....	58
4.4.6 Křesťanskodemokratické hnutí (KDH).....	59
4.5 Česká republika	61
4.5.1 Občanská demokratická strana (ODS).....	63
4.5.2 Křesťanská a demokratická unie – Československá strana lidová (KDU-ČSL)	64
4.5.3 TOP09	66
4.5.4. Starostové a nezávislí (STAN)	67
4.5.5 Svoboda a přímá demokracie (SPD).....	69
4.5.6 Hnutí Trikolóra	69
5. Výsledky výzkumu	70
5.1 Odpověď na první výzkumnou otázku	70
5.1.1 Polsko	71
5.1.2 Slovensko.....	72
5.1.3 Česká republika	73
5.2 Odpověď na druhou výzkumnou otázku.....	74
Závěr.....	77
Summary.....	79
Seznam zdrojů.....	81

Seznam použitých zkratk

ANO	Aliance nového občana
AWS	Akcja Wyborcza Solidarność (Volební akce Solidarita)
ČSSD	Česká strana sociálně demokratická
DS	Demokratická strana
EU	Evropská unie
HZDS	Hnutí za demokratické Slovensko
KDH	Křesťanskodemokratické hnutí
KDU-ČSL	Křesťanská a demokratická unie – Československá strana lidová
KO	Koalicja Obywatelska (Občanská koalice)
KSČM	Komunistická strana Čech a Moravy
LS-HZDS	Lidová strana – Hnutí za demokratické Slovensko
LSNS	Kotlebovci – Lidová strana Naše Slovensko
NATO	Severoatlantická aliance
ODA	Občanská demokratická aliance
ODS	Občanská demokratická strana
OF	Občanské fórum
OEANO	OBYČEJNÍ LIDÉ a nezávislé osobnosti
PiS	Prawo i Sprawiedliwość (Právo a Spravedlnost)
PO	Platforma Obywatelska (Občanská platforma)
PS	Progresivní Slovensko
PSL	Polskie Stronnictwo Ludowe (Polská lidová strana)
SaS	Svoboda a Solidarita
SDK	Slovenská demokratická koalice
SDKÚ	Slovenská demokratická a křesťanská unie
SDKÚ-DS	Slovenská demokratická a křesťanská unie – Demokratická strana
SDE	Strana demokratické levice
SLD	Sojusz Lewicy Demokratycznej (Svaz demokratické levice)

SMER-SD	SMĚR – Sociální demokracie
SMK	Strana maďarské koalice
SNS	Slovenská národní strana
SOP	Strana občanského porozumění
SPD	Svoboda a přímá demokracie
SPR-RSČ	Sdružení pro republiku – Republikánská strana Československa
STAN	Starostové a nezávislí
SZ	Strana zelených
US-DEU	Unie Svobody – Demokratická unie
UW	Unia Wolności (Unie Svobody)
VPN	Veřejnost proti násilí
VV	Věci Veřejné
ZRS	Združenie robotníkov Slovenska (Sdružení dělníků Slovenska)
ZSSK – Cargo	Železniční společnost Cargo Slovakia

Úvod

Konzervatismus je společně s liberalismem a socialismem považován za jednu ze tří hlavních politických ideologií. Přestože vznikl již v 19. století, existuje dodnes řada lidí, kteří se ke konzervatismu hlásí. Již tento samotný fakt postačuje k vysvětlení toho, proč má smysl se konzervatismem zabývat. Konzervatismus se může projevat v mnoha různých podobách, přičemž jednou z těchto podob je politická ideologie. Programy a další materiály politických stran a hnutí jsou pak prostorem, kde se takováto ideologie může projevit. Z tohoto důvodu jsem se rozhodl analyzovat konzervatismus jako politickou ideologii v programech a dalších materiálech politických stran a hnutí.

Jak již bylo řečeno, konzervatismus je poměrně široký termín a další stránky této práce ukáží, že velmi široký termín je i konzervatismus jako politická ideologie. Cílem této práce je odpovědět na dvě výzkumné otázky. Primární otázkou je: „Jaké směry konzervatismu ve zkoumaných státech převažují?“ Sekundární otázkou je pak: „Proč tomu tak je?“. Práce má tedy ambici nalézt pomocí analýzy konzervatismu jako politické ideologie v programech a dalších materiálech vybraných politických stran a hnutí odpověď na to, zda se některé vybrané směry konzervatismu v daných státech vyskytují více než jiné, a pokud ano, tak se také pokusit odpovědět na otázku, z jakého důvodu tomu tak je.

Tento výzkum má smysl zejména z toho důvodu, že většina dosavadních prací se věnuje spíše konzervatismu jako takovému či konzervativním stranám jako takovým. Mou ambicí je doplnit tuto problematiku o případ směrů konzervatismu a s pomocí těchto směrů zjistit odpověď na to, zda se podoba konzervatismu jako politické ideologie v jednotlivých zkoumaných případech liší. Jak již název práce napovídá, nebudu se soustředit na kompletní analýzu politických stran či hnutí. Pozornost zaměřím zejména na prvky konzervativní ideologie a na prvky jednotlivých směrů konzervatismu v programech a dalších materiálech politických stran a hnutí v Polsku, na Slovensku a v České republice.¹

Práce by se dala popsat jako deskriptivně analytická. Metodologicky je rozdělena na dvě části. První část práce je teoretická a deskriptivní. Obsahem této části je popis konzervatismu jako politické ideologie a směrů konzervatismu. Druhá část práce je poté analytická. Analýza spočívá v důkladném rozebrání programů a dalších materiálů

---

¹ Důvod výběru zmíněných států a jednotlivých případů z těchto států je popsán ve třetí části práce.

jednotlivých stran a hnutí. Data získaná touto analýzou budou následně komparativní metodou srovnána s daty o konzervatismu a o směrech konzervatismu, která budou získána z děl a článků významných osobností z oblasti politiky, politologie a politické filozofie. Díky komparaci těchto dat bude následně možno určit, zda lze danou stranu či hnutí označit za konzervativní a dále rozhodnout, ke kterému směru konzervatismu má program a další materiály dané strany nebo hnutí nejblíže. Výsledky jsou pak prezentovány v závěrečné části práce a na jejich základě je zformulována odpověď na obě výzkumné otázky.

V práci se objevují dva problematické koncepty. Prvním z nich je konzervatismus jako politická ideologie. Mnoho autorů i samotných konzervativců totiž tvrdí, že konzervatismus je spíše určitým sklonem nebo způsobem života než politickou ideologií.² Proto jsem se hned v úvodu první části práce pokusil s pomocí významných autorů prokázat, že konzervatismus jako politickou ideologii označit lze. Dalším problematickým konceptem je poté to, že práce zkoumá konzervatismus v programech a dalších materiálech politických stran a hnutí. Zde je problematický zejména termín „další materiály“. Tento termín je poměrně široký. Jako další materiály lze označit například různé propagační letáky či billboardy, ale i textové nebo grafické příspěvky jednotlivých stran na webových stránkách nebo sociálních sítích.

Oproti projektu bakalářské práce došlo k mírným úpravám ve struktuře práce.³ Práce je rozdělena do pěti hlavních částí. První část práce se věnuje konzervatismu jako takovému. Na úvod této části je definován pojem konzervatismus a následně také konzervatismus jako politická ideologie. Dále se pak budu věnovat popisu základních konzervativních postojů a stručně též nastíním vznik a vývoj konzervatismu.

Druhá část práce se věnuje popisu jednotlivých směrů konzervatismu. Těchto směrů existuje obrovské množství a není v možnostech této práce věnovat se všem. Je navíc nutno dodat, že ne všechny směry jsou pro náš výzkum relevantní, jelikož mnohé z nich jsou specifické pro konkrétní časové období či specifický prostor. Největší pozornost je zaměřena na národní, liberální a sociální konzervatismus. Ve stručnosti se také zaměřím

---

² Tento názor zastává například Russell Kirk, podle něhož konzervatismus není neměnným souborem dogmat (Kirk 2000; s. 26). Roger Scruton pak ve svých dílech konzervatismus označuje jako názor nebo postoj.

³ K těmto úpravám došlo zejména z důvodu přehlednosti práce.

na libertariánský, kulturní a zelený konzervatismus.⁴ Oproti projektu bakalářské práce se nevěnuji paternalistickému, fiskálnímu či autoritářskému konzervatismu, jejichž relevance pro tento typ výzkumu není zdaleka taková, jak jsem původně předpokládal.⁵ U této části práce je poměrně problematická situace se zdroji, neboť neexistuje žádná publikace či práce, která by se obšírně věnovala jednotlivým směrům konzervatismu. Některé z nich jsou sice nastíněny v díle Andrewa Heywooda *Politické ideologie*, avšak nenalezneme zde zdaleka všechny. Budu proto čerpat z mnoha různých děl či studií, které umožní vytvoření uceleného přehledu o jednotlivých směrech a jejich politických postojích.

Ve třetí části práce bude popsáno, jakým způsobem probíhal výběr jednotlivých případů a jakým způsobem budou následně tyto případy posouzeny. Čtvrtá část se pak soustředí na analýzu programů a dalších materiálů politických stran a hnutí. Na úvod této části bude stručně popsán vztah konzervatismu a politických stran. Následně se budu věnovat vývoji konzervatismu ve středoevropském prostoru a také stručně nastíním podobu stranických systémů v jednotlivých zkoumaných státech. Největší prostor pak bude věnován samotné analýze programů a materiálů jednotlivých stran a hnutí. Pátá část se soustředí na prezentaci výsledků práce. Ve dvou kapitolách této části postupně odpovím na obě výzkumné otázky. V závěru práce pak shrnu zjištěné poznatky a nastíním jejich oborový význam.

Tato práce pracuje s několika typy zdrojů dat. Prvním jsou publikace významných konzervativních myslitelů, filozofů či politiků, které jsou důležitými zdroji zejména pro první a druhou část práce. Jedná se například o díla *Smysl Konzervatismu*, *Slovník politického myšlení* či *O potřebnosti národů*, jejichž autorem je Roger Scruton.⁶ Důležitými zdroji byla pak také díla *Konzervativní smýšlení* od Russella Kirka, *Konzervatismus – sen a realita* od Roberta Nisbeta a v neposlední řadě také *Konzervatismus dnes* od Petra Fialy a Františka Mikše. Jako zásadní dílo pro porozumění konzervatismu my pak posloužily *Úvahy o revoluci ve Francii*, jejichž autorem je zakladatel konzervatismu Edmund Burke. Na tomto místě je třeba zmínit také díla věnující se politickým ideologiím, a to konkrétně

---

⁴ Důvody výběru směrů konzervatismu, jimiž se práce zabývá, jsou podrobněji rozebrány v úvodu příslušné části práce.

⁵ Příčinou je zejména již zmíněná specifická jednodušnost jednotlivých směrů.

⁶ Oproti projektu bakalářské práce jsem jako zdroj nevyužil další dílo Rogera Scrutona *An Invitation to the Great tradition*. Důvodem je zejména to, že ostatní zde zmíněné zdroje poskytly pro tuto práci dostatečné množství dat o konzervatismu.

díla *Politické ideologie* od Andrewa Heywooda a *Modern political ideologies* od Andrewa Vincenta.

Druhým zdrojem dat jsou publikace věnující se problematice politických stran. Zmínku si zaslouží zejména díla *Politické strany: původ, ideologie a transformace politických stran v západní a střední Evropě* (autoři Vít Hloušek a Lubomír Kopeček), *Politické strany ve střední a východní Evropě: ideově politický profil, pozice a role politických stran v postkomunistických zemích* (autoři Petr Fiala, Jan Holzer a Maxmilián Strmiska) a *Politické strany na Slovensku* (autor Lubomír Kopeček).

Třetím zdrojem dat jsou pak články, které mi posloužily zejména jako zdroj pro popis směrů konzervatismu. Zmínit je potřeba články Stathise N. Kalvyase a Keese Van Kersbergena *Christian democracy*, Paula Stubbse a Noémi Lendvai-Bainton *Authoritarian Neoliberalism, Radical Conservatism and Social Policy within the European Union: Croatia, Hungary and Poland* a v neposlední řadě také články a publikace think tanku New Direction, v nichž se významní středoevropští konzervativci věnují současnosti, budoucnosti a perspektivě konzervatismu. Posledním typem zdrojů dat jsou pak programy a další materiály politických stran a hnutí, jejichž celkový přehled je na konci práce. Jako zdroj pro metodologii práce mi velmi dobře posloužilo také dílo Petra Druláka a Víta Beneše *Metodologie výzkumu politiky*. Všechny zde zmíněné zdroje lze považovat za relevantní a důvěryhodné.

1. Konzervatismus

Konzervatismus vzniká v 19. století a společně s liberalismem a socialismem je považován za jednu z hlavních politických ideologií. Výraz konzervatismus pochází z latinského slova „conservare“, což znamená uchovávat. Z toho se odvozuje i jeden z hlavních cílů konzervatismu, tedy snaha uchovávat (konzervovat), který se projevuje v jeho odporu nebo přinejmenším podezřívavosti ke změnám (Heywood 2008; s. 83). Jeden z nejvýznamnějších konzervativních myslitelů Roger Scruton konzervatismus definuje jako politický názor, který pramení z touhy uchovat věci tak, jak jsou. Pokládá je buď za dobré samy o sobě, nebo za lepší než jejich pravděpodobné alternativy, nebo přinejmenším za bezpečné, totiž vzbuzující důvěru a náklonnost (Scruton 1989; s. 51).

Jak jsem nastínil již v úvodu, tato práce se zabývá konzervatismem jako politickou ideologií. Abychom se však mohli konzervatismu jako politické ideologii věnovat, bude

nejprve potřeba jej jako politickou ideologii vymezit. Konzervatismus totiž může mít více různých významů, a ne všichni konzervativci by souhlasili s tím, že je politickou ideologií.

1.1 Konzervatismus jako politická ideologie

Spousta různých lidí, přístupů i postojů dnes bývá označována jako konzervativní, ačkoliv s konzervatismem jako politickou ideologií nemají nic společného. Úplně mimo oblast politiky může být jako konzervativní označen například sportovní trenér, který se odmítá přizpůsobit změnám a nadále upřednostňuje tradiční způsob hry. Jako konzervativní byli označováni také komunisté v Československu, kteří během Pražského jara v roce 1968 odmítali tehdejší reformy a uvolňování poměrů. Ze sportovního trenéra ani z komunistů však tento postoj nedělá konzervativce v ideologickém slova smyslu.

Jak již bylo řečeno, s použitím termínu „ideologie“ by nemuseli souhlasit ani někteří lidé, kteří se za konzervativce považují a kteří ctí základní principy konzervatismu. Často se mezi nimi totiž objevuje názor, že konzervatismus není ideologie, ale spíše určitý přístup k životu nebo jakýsi sklon (Heywood 2008; s. 86). Konzervatismus je velmi složité definovat jako ideologii nebo politický směr, protože v každé zemi, situaci i období se může méně nebo více lišit. V nadsázce se někdy dokonce říká, že kolik konzervativců, tolik konzervatismů (Fiala, Mikš 2019; s. 29). To potvrzuje i významný konzervativní filozof Russell Kirk, který tvrdí, že konzervatismus není pevným a neměnným souborem dogmat, jelikož jeho zastánci mají talent přeformulovávat své krédo tak, aby vyhovovalo dané době (Kirk 2000; s. 26). Uvážíme-li všechny tyto argumenty, pak se nabízí otázka, zda vůbec lze konzervatismus označit za politickou ideologii.

Abychom na tuto otázku mohli odpovědět, je třeba definovat, co je to politická ideologie. Podobně jako není jednoduché definovat konzervatismus, není úplně snadné definovat ani ideologii. Tento pojem se snažila definovat spousta různých myslitelů a jednotlivé definice ideologie se výrazně liší. My se však zaměříme na jednoduchou definici, kterou ve svém díle *Politické ideologie* předkládá Andrew Heywood. Heywood považuje ideologii za více či méně provázaný soubor idejí, které se stávají základem organizovaného politického postupu, ať už má tento postup stávající systém moci zachovat, pozměnit nebo svrhnout. Všechny ideologie by tedy měly přicházet s určitým zhodnocením stávajícího uspořádání, dále by měly předkládat model žádoucí budoucnosti, nějakou vizi „dobré společnosti“ a nakonec by měly objasňovat, jakým způsobem by se politická změna mohla a měla přivodit (Heywood 2008; s. 29-30).

Není pochyb o tom, že konzervatismus je provázaným souborem idejí.⁷ Jeden z hlavních cílů konzervatismu v podobě zachování stávajícího uspořádání byl zmíněn již v úvodu. Konzervatismus rovněž předkládá vizi budoucnosti, která nesmí být utopistická a která je již obsažena v minulosti a přítomnosti (Scruton 1993; s. 33). Poslední podmínku pak konzervatismus splňuje také, jelikož navrhuje množství způsobů, jimiž by se politická změna měla (v případě konzervatismu často spíše neměla) provádět. Tyto způsoby se sice mohou v čase a v prostoru lišit, avšak jak později uvidíme, základní principy zůstávají stále stejné. To potvrzuje i Russell Kirk, který sice hovoří o proměnlivosti dogmat, ale zároveň dodává, že podstata společenského konzervatismu spočívá v zachování odvěkých tradic lidstva. Konzervativci pak podle něho respektují moudrost předků a nedůvěřují paušálním změnám (Kirk 2000; s. 26). Těmito slovy Kirk vlastně definuje základní konzervativní postoj. Dogmata konzervatismu tedy mohou být v čase odlišná, avšak vždy budou vycházet z tohoto základního principu. Můžeme tedy říci, že dle Heywoodovy definice je konzervatismus politickou ideologií.

K problematice vymezení konzervatismu jako politické ideologie se vyjadřuje i jeden z nejvýznamnějších konzervativních myslitelů 20. století Robert Nisbet, který konzervatismus jako politickou ideologii označuje. Ideologii popisuje jako jakoukoliv přijatelně koherentní soustavu mravních, ekonomických, sociálních a kulturních idejí mající pevný vztah k politice a k politické moci. Ideologie udržuje svou životaschopnost po dlouhé časové období, má významné obhájce a mluvčí a je v úctyhodné míře institucionalizována. V historii ideologie obvykle figurují charismatické postavy, což jsou dle Nisbeta v případě konzervatismu například Burke, Disraeli nebo Churchill (Nisbet 1993; s. 7).

Ačkoliv by tedy někteří konzervativci s použitím termínu „politická ideologie“ souhlasit nemuseli, můžeme vidět, že tímto termínem konzervatismus označit lze. Neznamená to ale, že bychom jej zároveň nemohli vnímat i jako sklon nebo přístup k životu.

1.2 Základní konzervativní postoje

Přestože jsme došli k závěru, že konzervatismus lze definovat jako politickou ideologii, není možné znovu nezmínit, že oproti některým ostatním ideologiím se různorodostí svých dogmat výrazně liší. Tato problematika však byla zmíněna již

---

⁷ Podrobněji jsou hlavní konzervativní myšlenky a postoje rozebrány v další části práce.

v předchozí kapitole a nyní je proto potřeba se zaměřit spíše na ty principy a postoje, na nichž se většina konzervativců shodne.

1.2.1 Tradice a postoj ke změně

Zmínil jsem se již i o tom, že hlavním cílem konzervatismu je touha uchovávat. Důležité je ale odpovědět na to, co chce konzervatismus vlastně uchovávat a jaké má pro toto uchovávání argumenty. Jedním ze základních konzervativních pojmů je „tradice“. Heywood tradice definuje jako hodnoty, praktické postupy a instituce, které obstály ve zkoušce času a přenášely se z jedné generace na druhou (Heywood 2008; s. 87). Definovat tradice nějak konkrétněji však vůbec není jednoduché. Podle Rogera Scrutona jsou totiž tradice vyjevovány, a nikoliv plánovitě určovány, působí ve vědomí, aniž k tomu potřebují slovní zdůvodnění (Scruton 1993; s. 51). Tradice jsou velmi úzce spjaty s minulostí a historickou zkušeností. To však neznamená, že všechno historické nebo minulé můžeme považovat za tradice. Scruton zachází ještě dále, když hovoří o tom, že různé tradice mezi sebou mohou soupeřit a bylo by zbytečné předstírat, že je třeba hlásit se ke všem. Tradice by podle něho měly vycházet z úspěšných období dějin a připomínat to, co vzkvétalo. Dále by měly vzbuzovat loajalitu a také by měly ukazovat k něčemu trvalému, co přežívá (Scruton 1993; s. 54).

Jaké tradice chce tedy konzervatismus uchovávat? Roger Scruton zmiňuje jako příklad tradiční instituce rodinu (Scruton 1993; s. 55). Britští konzervativci pak dlouhodobě usilují o zachování monarchie, kterou považují za ztělesnění moudrosti a zkušenosti věků (Heywood 2008; s. 88). Jistě bychom našli množství dalších příkladů, avšak tyto pro základní pochopení toho, jaké tradice chce konzervatismus uchovávat, postačí.

Zbývá odpověď na otázku, proč chce vlastně konzervatismus tyto tradice uchovávat. Jeden z hlavních důvodů je úzce spojen s konzervativním vnímáním společnosti. Zakladatel konzervatismu Edmund Burke napsal, že společnost je v podstatě partnerstvím těch, kdo žijí, těch, kdo zemřeli a těch, kdo se teprve narodí (Burke 1997; s. 105). Tradice je tedy v tomto případě vnímána jako určitý prvek, který propojuje jednotlivé generace a tím vytváří kontinuitu. S tím souvisí i to, že tradice by se měly zachovat pro současné i budoucí generace právě proto, že se již osvědčily v minulosti a tím, že přetrvaly dodnes prokázaly svou schopnost přežít. Nakonec je potřeba zmínit, že tradice jsou pro konzervativce tím, co u jednotlivců i společnosti probouzí vědomí identity. Ustálené zvyky a způsoby jsou totiž

pro lidi důvěrně známé. Změna je pak cestou do neznáma, která vyvolává nejistotu a pocit nezakotvenosti, čímž ohrožuje naše štěstí (Heywood 2008; s. 88).

Konzervatismus se sice změn obává, avšak zároveň připouští, že v některých případech jsou změny a reformy nezbytné a že společnost jako celek se měnit musí. To potvrzuje Russell Kirk, když hovoří o tom, že změna nemusí automaticky znamenat prospěšnou reformu. Překotná inovace obvykle není pochodní pokroku, nýbrž ničujícím požárem. Společnost se ale měnit musí, neboť prozíravé změny slouží k jejímu zachování (Kirk 2000; s. 27).

1.2.2 Právo a nedokonalost člověka

Na rozdíl od některých jiných ideologií je konzervatismus toho názoru, že lidé jsou tvorové nedokonalí. Lidé jsou podle konzervatismu psychicky limitovaní a závislí, obávají se izolace a nestability a jsou puzeni k tomu, co je bezpečné a důvěrně známé. Z tohoto důvodu konzervativci obhajují úlohu řádu, který je zárukou stálosti a předvídatelnosti života (Heywood 2008; s. 89). Příčiny nemorálního či protiprávního jednání konzervativci nehledají ve společnosti, nýbrž v jednotlivci. Ten je totiž ze své přirozenosti sobecký a nenasytný. Zločin tedy není důsledkem sociální nerovnosti či znevýhodnění, ale spíše základních lidských instinktů a tužeb (Heywood 2008; s. 90). Aby mohly být tyto instinkty a tužby určitým způsobem potlačeny, je zapotřebí práva, které je neodmyslitelně spojeno s řádem či pořádkem. Roger Scruton píše, že v míře, v níž řád existuje bez práva, neexistuje stát a v míře, kde právo existuje bez řádu, existuje stát pouze jako ideál (Scruton 1989; s. 110).

Právo je podle Scrutona vůlí státu a je výrazem jeho moci uvnitř jeho hranic. Stát a občanská společnost jsou na sobě vzájemně závislé, a proto do legitimní sféry působení práva patří vše, co souvisí s kontinuitou společnosti a vše, o čem se lze domnívat, že si ze strany státu vyžaduje ochranu. Právo musí zahrnovat všechny lidské aktivity, které buď zpevňují, či naopak uvolňují pouta důvěry a loajality (Scruton 1993; s. 99).

1.2.3 Moc, Autorita a Loajalita

Velmi důležité pojmy jsou pro konzervativní vnímání společnosti také moc, autorita a loajalita. Moc a autorita jsou spolu úzce propojeny. Roger Scruton hovoří o tom, že autorita může představovat etablovanou nebo legitimní moc. Takovou moc lze udělit, postoupit, odebrat, ignorovat nebo se vůči ní postavit do opozice (Scruton 1993; s. 34). Spojení autority

a moci pak Scruton popisuje i v jiné části svého díla, v níž se věnuje establishmentu. Moc a autorita se podle něho vzájemně potřebují. Moc bez autority je totiž nešťastná moc, která kolem sebe šíří násilí, aniž by vyvolávala úctu. Proměna moci v autoritu je propůjčením uznání této moci, čímž se z ní odstraňuje prvek svévolné síly (Scruton 1993; s. 220).

Autorita podle konzervativců vzniká přirozeně, není výsledkem smlouvy. Jako příklad lze použít rodinu, v níž mají rodiče autoritu nad svými dětmi, aniž by mezi nimi došlo k nějaké smlouvě či dohodě. Autorita vzniká z přirozené nutnosti a lze ji vnucovat pouze shora, nemůže vznikat zdola, protože děti nevědí, co je pro ně dobré, a proto nelze uvažovat o tom, že by musely dopředu souhlasit s tím, že nad nimi někdo bude mít autoritu. Stejně jako v rodině uplatňují autoritu rodiče, tak ve školách ji uplatňují učitelé, v zaměstnání zaměstnavatelé a v celé společnosti pak vláda (stát) (Heywood 2008; s. 95). Scruton dodává, že ideální je, pokud je autorita přirozeným darem, totiž schopností vbuzovat loajalitu (Scruton 1993; s. 34).

Loajalita souvisí s autoritou podobně úzce jako moc. Podle Rogera Scrutona rozhoduje míra loajality o stavu společnosti. Právě díky loajalitě je totiž společnost něčím víc než jen shlukem jednotlivců. Člověk se může cítit autonomní bytostí jen za předpokladu, že se nejdříve ztotožní s něčím větším, než je on sám. Tím může být například společnost, skupina, třída, stát nebo národ. Pouta loajality k těmto celkům poskytují v každodenním jednání jistotu, a mají tedy z politického hlediska hodnotu, která přesahuje hodnotu individua (Scruton 1993; s. 42-43).

1.2.4 Hierarchie a organická společnost

Konzervatismus upřednostňuje společnost založenou na hierarchii a staví se tak proti ideálu beztřídní společnosti. Hierarchickou společnost považuje konzervatismus za společnost přirozenou. Společenská rovnost je brána jako nerealistická nebo dokonce nežádoucí, protože moc, status i majetek jsou vždy rozděleny nerovnoměrně. Stejně tak se liší i schopnosti a nadání jednotlivých lidí (Heywood 2008; s. 94). Russell Kirk je přesvědčen, že civilizovaná společnost potřebuje vrstvy a třídy. Konečnou rovnost před soudem Božím i před pozemskými soudy podle něho konzervativci uznávají, ale rovnost postavení považují za rovnost v otroctví a nudě (Kirk 2000; s. 27).

Nerovnost není podle konzervatismu pouze důsledkem rozdílů mezi lidmi, ale je nevyhnutelnou součástí organické společnosti (Kirk 2000; s. 27). Konzervativci společnost chápou jako něco živého a připodobňují ji k organismu. Tento organismus

je tvořen rozmanitými institucemi a entitami, mezi něž mohou patřit například rodina, obec, místní společenství či farnost (Hloušek, Kopeček 2010; s. 184). Jednotlivé části společnosti jsou provázané a nelze je jednoduše seskupit či přeskupit. Celek tedy znamená více než jednotlivé části, které ho tvoří. Jinými slovy konzervatismus klade důraz spíše na skupinové než na individuální zájmy. Organickou společnost pak považuje za produkt přirozené nutnosti. Například rodinu nevyalezl žádný teoretik ani politický myslitel. Rodina je produktem přirozených sociálních impulsů, kterými mohou být láska, péče nebo odpovědnost (Heywood 2008; s. 92).

1.2.5 Majetek a Vlastnictví

Velmi důležitým je pro konzervativce též majetek a jeho vlastnictví. Konzervatismus velmi ostře vystupuje proti jakýmkoliv snahám o to, aby bylo právo na soukromé vlastnictví výrazněji omezováno. To potvrzuje i Heywood, který píše, že majetek má pro konzervativce až téměř mystický význam (Heywood 2008; s. 96). Russell Kirk je přesvědčen, že svoboda a majetek jsou úzce svázány. Pokud bude majetek oddělen od soukromého vlastnictví, propadne vše vládě knížete temnot (Kirk 2000; s. 27).

Pro konzervativce není soukromé vlastnictví důležité jen z ekonomického pohledu, ale též z důvodů psychologických či sociálních. Jako příklad lze uvést bezpečnost. V nejistém a nepředvídatelném světě dodává majetek lidem pocit jistoty a sebedůvěry. Majetek tedy lidi svým způsobem chrání. Vlastnění majetku také vytváří a posiluje řadu významných sociálních hodnot. Například lidé, kteří mají určitý majetek a užívají ho, budou s větší pravděpodobností respektovat majetek ostatních. Tito lidé také budou dobře vědět, že majetek je třeba chránit před nepořádky a zločinností. Vlastníci jsou tudíž na společnosti zainteresováni, zejména pak na zachování práva a pořádku (Heywood 2008; s. 96).

Konzervativci majetek považují i za určité prodloužení lidské osobnosti. V majetku se totiž odráží i něco z vlastníkovy osobnosti a charakteru. Právě z tohoto důvodu je zločin považován za obzvlášť odporný čin, protože okradený nepřichází jen o svůj majetek, ale i o určitou část sebe samého (Heywood 2008; s. 96). Roger Scruton označuje jako nejzákladnější sféru vlastnictví dům. Dům je totiž místo, kde se shromažďuje soukromý majetek, čímž přesahuje sám sebe a proměňuje se v cosi sdíleného. Jeho rozdělení není upraveno žádnou smlouvou, je jednoduše podstatou rodinného života. Konzervativce se tedy podle Scrutona právě z tohoto důvodu dívá na rodinu a soukromý majetek jako na instituce, které spolu stojí a spolu se také rozpadají (Scruton 1993; s. 136).

U dalších ekonomických témat se však přístup konzervativců velmi často liší. Libertariánští a liberální konzervativci se v mnoha ohledech přiklánějí spíše k liberálnímu přístupu k majetku, ale i k dalším ekonomickým otázkám.⁸ Tradiční přístup konzervativců k majetku se však v tomto ohledu odlišuje. Majetek podle nich není jen věcí jednotlivce, ale má svůj význam i pro společnost. Není totiž výtvorem jen současné generace, ale z velké části i generací předchozích. Současná generace je tedy opatrovatelkou bohatství národa a je povinna ho zachovat a uchránit ku prospěchu příštích generací (Heywood 2008; s. 97).

1.2.6 Náboženství

V dnešní době si mnoho lidí spojuje konzervatismus s křesťanstvím, a i samotní konzervativci velmi často hovoří o ochraně tradičních křesťanských hodnot. Za velmi podstatnou považují otázku náboženství i klasičtí konzervativní myslitelé. Důležitou roli přikládal náboženství už zakladatel konzervatismu Edmund Burke, o němž se stručně zmíním ještě v další kapitole. Již několikrát zmiňovaný Russell Kirk považuje za jednu z hlavních zásad konzervativního myšlení víru v transcendentní řád neboli v přirozený zákon, který vládne společnosti i svědomí. Politické problémy jsou podle Kirka ve své prapodstatě problémy náboženskými a mravními (Kirk 2000; s. 26). O významu náboženství pro konzervatismus se pak zmiňuje i Robert Nisbet, když píše, že konzervatismus se ode všech významných politických ideologií odlišuje důrazem, který klade na úlohu církve a židovsko-křesťanské morálky (Nisbet 1993; s. 85).

Nabízí se tedy otázka, z jakého důvodu přikládají konzervativci náboženství takový význam. Již jsme hovořili o tom, že konzervatismus považuje určité společenské svazky za přirozené (například vnímání autority v rodině). Podle již mnohokrát zmiňovaného Rogera Scrutona má sociální svazek transcendentní povahu, jeho součástí jsou závazky a loajalita, na něž nelze hledět jako na výsledky nějaké volby, jejímž výrazem je smluvní vztah. Od víry v transcendentní svazek je jen drobný krůček k víře v transcendentní bytost, která existenci takového svazku udržuje. Vize nějakého jiného, nesmírného světa, jehož zákony jsou zdrojem všech opravdových povinností, může skýtat oporu svazkům, které nebyly uzavřeny smluvně. Člověk, který v takových svazcích spatřuje výraz Prozřetelnosti, bude spíše nakloněn je akceptovat. Co by mohl odmítnout jako osobní věc, bude přijímat

---

⁸ Přístup konzervativců k otázkám trhu, zdanění, přerozdělování nebo zásahům do ekonomiky, se v čase a prostoru výrazně liší a stále liší. Podrobněji se některým konzervativním pohledům na ekonomické otázky budeme věnovat v části práce zaměřené na směry konzervatismu.

jako božský příkaz (Scruton 1993; s. 233). Můžeme tedy vidět, že konzervatismus klade na náboženství velký důraz. Zároveň je však třeba dodat, že konzervativcem může být i člověk, který v žádného boha nevěří.

1.3 Vznik a vývoj konzervatismu

O vzniku konzervatismu a jeho více než dvoustleté historii by se dalo napsat mnohé. Historický vývoj konzervatismu však není tématem této práce, a proto se této jistě velmi důležité a zajímavé oblasti konzervatismu budu věnovat pouze stručně

1.3.1 Vznik konzervatismu

Za zakladatele konzervatismu je všeobecně považován britský politik a politický teoretik Edmund Burke, konkrétně pak jeho dílo *Úvahy o revoluci ve Francii*, které Burke sepsal v roce 1790. Je však důležité si uvědomit, že Burke tímto dílem neplánoval založit politickou ideologii. Shrnul zde pouze své myšlenky a postoje, které byly později označeny jako „konzervativní“. Sám Burke totiž slovo „konzervativní“ vůbec nepoužil, tento termín byl pro označení jeho díla použit až později (Lánczi 2017; s. 17). V Anglii se výraz „konzervatismus“ stává součástí politického jazyka teprve kolem roku 1830 (Nisbet 1993; s. 13).

Burke ve svém díle zmiňuje většinu myšlenek, které se později stanou základními konzervativními postoji. Francouzskou revoluci a její podobu kritizoval, byl v rozporu s jejími základními abstraktními principy, jako jsou volnost, rovnost a bratrství (Heywood 2008; s. 87). Obhajoval naopak kontinuitu společenského vývoje, která je nezbytná k tomu, aby hodnoty, které motivují naše jednání, byly srozumitelné i v budoucnosti. Burke také kritizoval individualismus. Jedinec podle něho dochází svého naplnění pouze ve společnosti a pouze tím, že se podílí na životě norem, zvyklostí a institucí. Rodinu považoval za základní jednotku společenského řádu. Obhajoval též monarchii a aristokracii, když tvrdil, že nerovnost je ve společnosti nevyhnutelná a vedení a vůdcovství jsou nezbytné. V neposlední řadě pak také bránil podstatu soukromého vlastnictví (Scruton 1989; s. 13).

1.3.2 Vývoj konzervatismu v 19. století

V 19. století se objevují tři hlavní tradice konzervativního myšlení. Britská tradice čerpá zejména z myšlenek již zmíněného Edmunda Burka (Heywood 2008; s. 84). V Británii díky ústavní tradici existovala institucionalizovaná Konzervativní strana, která tento název nesla od roku 1834 (Scruton 1989; s. 52). Významnou osobností tohoto období byl Benjamin

Disraeli, který ve druhé polovině 19. století prosazoval doktrínu „jednoho národa“, což byla představa společenské solidarity napříč jednotlivými sociálními vrstvami. Disraeli aplikoval postupné a kontrolované sociální reformy při zachování úcty k tradičním institucím (Hloušek, Kopeček 2010; s. 184).

Kontinentální tradice konzervativního myšlení, tedy francouzská a německá, byly na rozdíl od britské mnohem více autoritářské (Heywood 2008; s. 84). Francouzská tradice obhajovala zejména církev a monarchii. Její základy ustavil Joseph de Maistre. Německá konzervativní tradice pak byla spojena s filozofií Georga Wilhelma Friedricha Hegela (Cabada, Kubát 2002; s. 146).

1.3.3 Vývoj konzervatismu ve 20. století

Autoritářštější podoba konzervatismu v kontinentální Evropě vedla v první polovině 20. století k tomu, že se mnoho konzervativců přiklonilo k nastupujícím autoritářským či totalitním režimům. Problémem kontinentálních konzervativních uskupení se totiž ukázalo přílišné lpění na aristokratické tradici a odmítání rozšiřování volebního práva, což vedlo k jejich marginalizaci (Hloušek, Kopeček 2010; s. 185). Po Druhé světové válce vznikají ve většině evropských států klasické demokratické konzervativní strany. Velmi často se jednalo o strany křesťansko-demokratické. V jiných státech, jako je například Španělsko nebo Portugalsko, se naopak u moci držely silně autoritativní konzervativní režimy (Heywood 2008; s. 84-85).

Vývojem během 20. století prošla též Konzervativní strana v Británii, která se zejména ve druhé polovině století vzdala některých původních prvků konzervatismu a přijala některé zásady liberalismu, a to zejména v ekonomické oblasti (Scruton 1989; s. 52). V 60. letech 20. století se termín „konzervatismus“ začíná výrazněji rozšiřovat rovněž ve Spojených státech amerických. Na konci 70. let se pak ve Velké Británii a Spojených státech objevuje nový konzervativní proud známý jako „Nová pravice“, který kombinuje prvky hodnotového konzervatismu s ekonomickým liberalismem. Éra Nové pravice je spojena zejména s Ronaldem Reaganem ve Spojených státech a s Margaret Thatcherovou ve Velké Británii.⁹

---

⁹ Podrobněji se tématu Nové pravice věnuje například Desmond S. King v díle *The New Right: Politics, Markets and Citizenship*.

1.3.4 Konzervatismus dnes

Dnešní podoba konzervatismu je vlivem mnoha okolností výrazně odlišná od té, jakou měl konzervatismus v 19. nebo v první polovině 20. století. V dnešní době již konzervatismus ve většině zemí nehájí monarchii, aristokracii nebo autoritářské uspořádání.¹⁰ Tento fakt může vést k tvrzení, že konzervatismus své „bitvy“ již dávno prohrál. Tento argument se snaží vyvrátit Petr Fiala a František Mikš, když tvrdí, že společnost nikdy není ve statickém stavu a neustále se vyvíjí, většinou kyvadlovým pohybem, jednou horším, podruhé lepším směrem. Nikdy proto nelze říci, že konzervatismus svůj zápas o určité hodnoty definitivně prohrál nebo že není nutné nějaké hodnoty obhajovat. Stále znovu se objevují nová „bitevní pole“, kde se konzervatismus střetává s jinými přístupy ke společnosti a ke světu (Fiala, Mikš 2019; s. 25).

Jisté však je, že se ve většině případů konzervatismus výrazně posunul od své klasické podoby. Základní principy, na nichž konzervativní ideologie stojí, však zůstávají stále stejné nebo alespoň podobné. I přesto však můžeme nalézt i poměrně výrazné rozdíly. Původní konzervativci byli velmi často kritičtí k všeobecnému volebnímu právu, a i demokracii jako takové. Stejně tak varovali před sekularizací a vyzdvihovali roli křesťanské víry ve společnosti. Tato témata již dnes pro většinu konzervativců nejsou tak podstatná jako v minulosti a jsou nahrazována tématy novými.¹¹ Konzervativní politické strany a hnutí jsou dnes vzájemně velmi rozdílné, což přesně odpovídá zmíněnému tvrzení, že konzervatismus se v dané době a prostředí liší. Dnešní konzervativce většinou spojuje vůle chránit tradiční hodnoty (velmi často propojené s hodnotami křesťanství) a instituce.¹² Jeden ze základů konzervativního myšlení, totiž odpor k příliš rychlým a nepromyšleným změnám, patří mezi hlavní znaky konzervatismu dodnes. Na další postoje současných konzervativců a vybraných konzervativních směrů, se podíváme v další části práce.

---

¹⁰ V případě monarchie samozřejmě nalezneme výjimky jako v případě Velké Británie. Pro tamější konzervativce patří monarchie mezi jednu z nejdůležitějších institucí. Obecně však pro konzervatismus není obrana monarchie a aristokracie tak podstatná jako v minulosti. Tento fakt je obzvláště patrný ve střeoevropském prostoru.

¹¹ Petr Fiala a František Mikš uvádějí jako konkrétní příklad politickou korektnost (Fiala, Mikš 2018; s. 16).

¹² Velmi podstatná je dodnes v podstatě pro všechny konzervativce kupříkladu rodina.

2. Směry konzervatismu

O tom, že konzervatismus se v daném čase a prostoru může velmi výrazně lišit, jsme hovořili již několikrát. I to je jedním z důvodů, proč se konzervatismus jen málokdy objevuje ve své tradiční podobě. Odlišných směrů konzervatismu bychom mohli nalézt obrovské množství. Některé z nich jsou však typické pro daný čas nebo prostředí, a proto se jim v této práci věnovat nebudu.¹³ Soustředit se budu primárně na ty směry konzervatismu, které lze nalézt v dnešní střední Evropě. Určit, o jaké směry v tomto případě jde, však může být poněkud problematické, protože jak již bylo zmíněno v úvodu, neexistuje žádná práce ani publikace, která by se věnovala všem směrům konzervatismu a s jejíž pomocí by bylo možno určit, které směry konzervatismu jsou pro dnešní střední Evropu typické. Tento problém nám částečně může pomoci vyřešit dělení konzervativních politických stran ve středoevropském prostoru na dvě základní varianty. S jistým zjednodušením lze totiž konzervativní strany v tomto regionu rozdělit na národně konzervativní a konzervativně liberální (liberálně konzervativní) (Hloušek, Kopeček 2010; s. 194). Nejprve se tedy zaměříme na národní konzervatismus a liberální konzervatismus.

Důležité je zopakovat, že práce se nezabývá konzervativními politickými stranami, ale konzervatismem v programech a dalších materiálech politických stran. Z tohoto důvodu je třeba vymezení základních konzervativních směrů ve středoevropském prostoru ještě mírně rozšířit, jelikož je třeba počítat s existencí křesťansko-demokratických stran. Kromě národního a liberálního konzervatismu se tedy zaměříme také na sociální konzervatismus. O existenci podobného směru se zmiňují Petr Fiala a František Mikš, kteří v souvislosti se střední Evropou hovoří kromě směrů již zmíněných také o nábožensky ukotveném konzervatismu (Fiala, Mikš 2019; s. 29-30). Sociální konzervatismus je poměrně širokým směrem, který se může vyskytovat ve velmi odlišných podobách v různých částech světa. V této práci se zaměříme primárně na středoevropskou podobu sociálního konzervatismu. Je tedy nutno dodat, že sociální konzervatismus je v této práci pojatý jako konzervativní směr reflektující specifika nábožensky vnímaného konzervatismu i specifika křesťanské-demokracie.

Kromě tří zmíněných směrů, kterým se budeme věnovat nejpodrobněji, se také stručněji zaměříme na několik dalších konzervativních směrů. Tyto směry byly vybrány

---

¹³ Některé z nich již byly stručně zmíněny v předchozí části práce (Konzervatismus jednoho národa a Nová pravice)

z toho důvodu, že nejsou nutně typické pro žádný konkrétní čas ani prostor, a proto by se dalo předpokládat, že by se mohly vyskytovat i v námi zkoumaných státech. Jedná se o libertariánský konzervatismus, kulturní konzervatismus a zelený konzervatismus. Jak jsem již zmínil, některým směrům konzervatismu se zde nebudu věnovat vůbec. Mezi tyto směry patří zejména ty, které byly specifické pro určité období nebo ty, které byly a jsou specifické pro Spojené státy, případně různé autoritářské státy. Nebudu se tedy věnovat neokonzervatismu, paternalistickému konzervatismu, paleokonzervatismu ani autoritářskému konzervatismu.¹⁴

Aby bylo možné se v jednotlivých směrech a rozdílech mezi nimi vyznat, je zapotřebí strukturovaného popisu těchto směrů. V kapitolách o jednotlivých směrech se tak vždy budu nejprve věnovat vztahu daného směru a konzervatismu jako takového. Následně se budu věnovat popisu postojů daného směru ke třem otázkám, a to konkrétně k otázkám sociálním, k otázkám ekonomickým a k otázkám zahraničněpolitickým, v nichž se budu věnovat zejména vztahu daných směrů k evropské integraci a Evropské unii jako takové. Na závěr budou shrnuta specifika daného směru a odlišnosti od ostatních směrů. V poslední kapitole této části práce se pak budu věnovat každému ze tří dalších směrů. Tyto směry však představím pouze v krátkosti.

2.1 Národní konzervatismus

Hovoříme-li o národním konzervatismu, musíme si nejprve ujasnit, jaký postoj k národu má konzervatismus jako takový. Ačkoliv je národní komunita či role národa pro konzervatismus velmi podstatná, nepatří mezi základní konzervativní principy, jimž jsme se věnovali v první části této práce. Národ je ústředním pojmem pro ideologii nacionalismu, a proto je zřejmé, že národní konzervatismus je částečně ovlivněn i touto ideologií. Jaký je však postoj konzervatismu k národu? Vraťme se nyní zpět na začátek, abychom si připomněli, jaké postoje zastává konzervatismus v otázkách tradičních hodnot, institucí a uspořádání. Je nepochybné, že národ je velmi důležitý společenský prvek a během posledních staletí se vyvinul tak, že národní společenství dnes rovněž můžeme považovat za tradiční. O důležitosti národa ostatně hovoří i v této práci mnohokrát citovaný Roger

---

¹⁴ Většinu těchto směrů se věnují Andrew Heywood v díle *Politické ideologie* a Andrew Vincent v díle *Modern political ideologies*. Zmínky o paleokonzervatismu lze nalézt v díle *Reclaiming the American Right: The Lost Legacy of the Conservative movement*, jehož autorem je Justin Raimondo. Neokonzervatismu se podrobněji věnuje Irving Kristol v díle *Neoconservatism: the autobiography of an idea*.

Scruton ve svém díle *O Potřebnosti národů* (Scruton 2011).¹⁵ Dalo by se tedy říci, že i konzervatismus jako takový je vlastně „národní“, jelikož mnozí dnešní konzervativci kladou důraz na národní identitu, suverenitu, patriotismus a národní zájmy (Hloušek, Kopeček 2010; s. 186). V čem se tedy národní konzervatismus od toho tradičního odlišuje? Proč vůbec hovoříme o národním konzervatismu, a nikoliv pouze o „konzervatismu“? Zjednodušeně řečeno lze odpovědět tak, že národní konzervativci staví otázku národní identity mnohem výše než ostatní konzervativci. Ti mohou vnímat národ spíše jako vlast (Fiala, Mikš 2019; s. 10).¹⁶ Národní konzervativci pak národ vnímají podobně jako nacionalisté, jsou při jeho obhajobě radikálnější a celkově se u nich více projevovat nacionalistické postoje (Hloušek, Kopeček 2010; s. 195).

Postoje národních konzervativců se v sociálních otázkách od tradičního konzervatismu příliš neliší. V souladu s konzervativní ideologií kladou národní konzervativci velký důraz na tradice. Velmi důležitá je pro ně rodina, a to nejen pro její tradiční a důležitou roli, ale také proto, že instituce rodiny je klíčovým prvkem pro reprodukci národa. Aby mohl národ přežít, je zapotřebí tradiční rodiny. S tím souvisí i to, že národní konzervativci stojí v mnoha případech v opozici vůči sňatkům stejnopohlavních párů nebo potratům a nejsou pro udělování jakýchkoliv privilegií LGBT komunitě (Lendvai-Bainton, Stubbs 2020; s. 542). Tyto postoje mohou být ovlivněny i tím, že u národních konzervativců se často projevuje důraz na některé politické aspekty křesťanství (Hloušek, Kopeček 2010; s. 195). Pro národní konzervatismus je typické také vyzdvihování řádu, pořádku a hierarchie, což může vést k určitým autoritářským tendencím.

K ekonomickým otázkám nemají národní konzervativci jednoznačný postoj. Ačkoliv jsou národně konzervativní strany ve většině případů označovány jako pravicové, nejedná se v tomto případě o pravidlo. Již samotný koncept národního konzervatismu totiž svádí k určitým protekcionistickým tendencím, které nemají s klasickou podobou pravicové politiky, jež je většinou spojena s ekonomickým liberalismem, příliš mnoho společného (Hloušek, Kopeček 2010; s. 194-195). Pro národní konzervativce je tedy typická více centristická ekonomická politika (Hloušek, Kopeček 2010; s. 206). Tyto ekonomické postoje

---

¹⁵ Scruton zde vyzdvihuje národní loajalitu, kterou považuje za nezbytnou podmínku fungující demokracie. Odmítá ale nacionalismus, který označuje za bojechtivou ideologii.

¹⁶ Roger Scruton používá termín „národní loajalita“ (Scruton 2011).

však nutně nemusí být pravidlem. Existují totiž i národní konzervativci, kteří mohou kombinovat prvky silného důrazu na národní identitu s prvky ekonomického liberalismu.

Jak již bylo řečeno, národní konzervativci považují otázku národa za klíčovou. Z tohoto důvodu jsou velmi obezřetní, pokud mají pocit, že je nezávislost, suverenita nebo dokonce samotná existence národa nějakým způsobem ohrožena. Tyto obavy národních konzervativců v dnešní době vyústily v odpor k některým nadnárodním organizacím. Pokud budeme hovořit o středoevropském prostoru, jedná se zejména o Evropskou unii. Národní konzervativci nemusí nutně stát proti myšlence Evropské unie jako takové. V mnoha případech mohou původní myšlenku Evropské unie nebo Evropského hospodářského společenství považovat za dobrou. Nesouhlasí však s prohlubující se evropskou integrací, protože dle jejich názoru ohrožuje podstatu národních států. Stejně tak mají národní konzervativci v poslední době Evropskou unii spojenou s problematikou imigrace nebo islamizace a s těmito fenomény spojeným multikulturalismem. Národní konzervativci podrobují Evropskou unii kritice i za to, že dle jejich názoru je to právě ona, kdo „nutí“ národním státům proti vůli jejich občanů genderovou či LGBT ideologii (Lendvai-Bainton, Stubbs 2020; s. 542). Z těchto důvodů se národní konzervativci staví k Evropské unii velmi kriticky a mohou prosazovat zásadní reformy či úplné opuštění této organizace.

Specifikem národního konzervatismu oproti ostatním směrům konzervatismu je tedy velký důraz, který tento směr klade na národ a národní identitu. Tento důraz se projevuje zejména ve vztahu k Evropské unii. V ekonomické oblasti národní konzervativci většinou zastávají středové pozice. Poměrně typické jsou pro jejich ekonomickou politiku protekcionalistické tendence. V sociálních otázkách zastává národní konzervatismus podobné postoje jako sociální konzervatismus, o němž budeme hovořit později. V některých případech může národní konzervatismus sklouzávat k určitým autoritářským prvkům. Hranice, oddělující tento směr konzervatismu a krajní pravici či nacionalismus, může být v některých případech velmi tenká.

2.2 Liberální konzervatismus

Pokud jsme v případě národního konzervatismu hovořili o určité inspiraci a propojenosti s nacionalismem, v případě liberálního konzervatismu můžeme hovořit o podobném vztahu k liberalismu. Ačkoliv konzervatismus a liberalismus byly v době svého vzniku konkurenční a soupeřící ideologie, dějinný vývoj svedl konzervativce a některé liberály ve Velké Británii v 70. letech 19. století dohromady (Kirk 2000; s. 348). Nastupující

socialismus a s ním spojené hrozby vedl některé liberály k příklonu ke konzervatismu.¹⁷ Zároveň je ale nutno dodat, že liberálové si zachovali velkou část svých původních myšlenek, a proto tento směr bývá označován jako liberální konzervatismus nebo konzervativní liberalismus. Pro tento typ konzervatismu je typická kombinace konzervatismu ve společenských otázkách a liberalismu v ekonomických otázkách. Jedná se tedy o určitou směsici konzervatismu a klasického liberalismu, z něhož přejímají liberální konzervativci zejména ekonomické postoje, ale také důraz na individualismus, osobní práva či minimální stát (Vincent, 2010 s. 65). Liberální konzervativci bývají v podstatě bez výjimky zastánci volného trhu a zásady „laissez faire“. Ze základních konzervativních principů je pro liberální konzervativce podstatná zejména ochrana soukromého vlastnictví a majetku a také úcta k tradičním hodnotám a institucím.

Postoj k sociálním otázkám může být v případě liberálních konzervativců poměrně rozdílný. Příčinou toho je již samotný fakt, že se jedná o liberální konzervatismus. Někteří liberální konzervativci tak mohou k těmto otázkám přistupovat z pohledu spíše liberálního, jiní zase spíše z pohledu konzervativního.¹⁸ Vhodným příkladem je vztah k LGBT komunitě, kterou liberální konzervativci tolerují, ale mnozí z nich již nejsou ochotni akceptovat, aby této komunitě byla udělována další privilegia, která by ji stavěla na stejnou úroveň jako manželskou rodinu vychovávající děti (Joch 2019; s. 31). Můžeme tedy vidět, že v sociálních otázkách kladou liberální konzervativci velký důraz na podporu rodin. Hodnotově jsou pak sekulárnější než například národní či sociální konzervativci (Hloušek, Kopeček 2010; s. 206). Spíše než na náboženské hodnoty, kladou liberální konzervativci důraz na hodnoty jako jsou podnikavost, individualita či odpovědnost občanů (Hloušek, Kopeček 2010; s. 196).

Nejjednoznačnější je přístup liberálního konzervatismu k ekonomickým otázkám. Již jsme nastínili, že liberální konzervatismus se vyznačuje zejména důrazem na liberální ekonomickou politiku (Hloušek, Kopeček 2010; s. 206). Téměř bez výjimky jsou liberální konzervativci zastánci zásady „laissez faire“. Zásadní pro ně jsou vyrovnané rozpočty, nízké zdanění, minimální zásahy státu do ekonomiky a idea volného trhu. Ačkoliv se tyto postoje mohou od tradiční podoby konzervatismu mírně lišit, můžeme vidět, že určité prvky

---

¹⁷ Tuto problematiku jsme nastínili již v kapitole věnující se vývoji konzervatismu. Je nutno zopakovat, že vliv liberálních idejí v rámci konzervatismu prudce narůstal zejména během 20. století.

¹⁸ V takovém případě se pak samozřejmě objevuje otázka, zda lze v takovém případě ještě hovořit o konzervatismu. S tímto problémem se v této práci setkáme ještě několikrát.

liberálního konzervatismu byly patrné již ve Velké Británii na konci 19. století. Již v tomto období vystupovali konzervativci proti progresivním daním z příjmu a proti tehdy uvaleným dědickým daním (Kirk 2000; s. 385).

Pokud se zaměříme na postoj liberálních konzervativců k zahraničněpolitickým otázkám, dostaneme se k dalšímu bodu, u něhož liberální konzervativci nezastávají úplně jednotný postoj. Většina liberálních konzervativců ve středoevropském prostoru myšlenku Evropské unie podporuje. Jiná situace už je u současného směřování evropské integrace, k němuž mohou být mnozí liberální konzervativci kritičtí (Hloušek, Kopeček 2010; s. 187).¹⁹ Podobně jako národní konzervativci, upřednostňují totiž i liberální konzervativci současnou podobu národních států. Na druhou stranu je ale třeba dodat, že liberální konzervativci nevystupují proti evropské integraci tak radikálně a namísto rozpadu těchto struktur upřednostňují spíše mírnější konzervativní reformy. Pro liberální konzervativce je také poměrně typický kritický přístup k autoritativním či totalitním režimům.

Není úplně jednoduché označit nějaké specifikum liberálního konzervatismu. V rámci konzervatismu lze za specifikum zřejmě označit jen liberální ekonomické postoje, které jsou pro tento směr konzervatismu společně s individualismem hlavní prioritou. Liberálnější postoje než některé další směry, pak může liberální konzervatismus zastávat i v sociálních otázkách. Stejně jako jsme u národního konzervatismu hovořili o možné blízkosti ke krajní pravici, můžeme u liberálního konzervatismu hovořit o tenké hranici mezi konzervatismem a liberalismem. Hranice mezi liberálním konzervatismem a konzervativním liberalismem může být v některých případech téměř nerozeznatelná.

2.3. Sociální konzervatismus

Sociální konzervatismus je směr konzervatismu, který klade na první místo společenské otázky. Na rozdíl od liberálního nebo národního konzervatismu nečerpá sociální konzervatismus z žádných jiných ideologií. Srovnáme-li sociální konzervatismus s klasickou podobou konzervatismu, nenajdeme zde žádné zásadní rozdíly. Sociální konzervativci kladou velký důraz na tradiční hodnoty a instituce. Naprosto zásadní je pro ně rodina. Dalším významným tématem je pro sociální konzervativce náboženství. Na tomto místě je třeba zopakovat, že sociální konzervatismus v Evropě se velmi výrazně liší od toho

---

¹⁹ V některých případech mohou liberální konzervativci směřování evropské integrace podporovat.

ve Spojených státech nebo některých dalších částech světa.²⁰ V Evropě patří mezi sociální konzervativce v mnoha případech zástupci křesťansko-demokratických stran. Právě křesťansko-demokratické strany jsou typické podporou náboženství a tradičních hodnot a institucí, což jsou, jak již bylo řečeno, klíčová témata pro sociální konzervatismus. Z tohoto důvodu bude náš další popis sociálního konzervatismu do jisté míry reflektovat i specifika křesťanské demokracie.²¹

Ve společenských otázkách kladou sociální konzervativci největší důraz na instituci rodiny. Typická je pro ně podpora tradiční formy rodiny a odmítání jakýchkoliv změn nebo inovací v této oblasti. Z tohoto důvodu mohou být sociální konzervativci velmi kritičtí k potratům nebo ke sňatkům stejnopohlavních párů (Hloušek, Kopeček 2010; s. 161). Běžně se staví například také proti pornografii nebo eutanazii. Je důležité dodat, že sociální konzervativci zastávají názor, že těmto věcem nemá být nechán volný průběh, ale stát do nich má aktivně zasahovat. Mnoho těchto sociálně konzervativních postojů vychází z křesťanských principů. Náboženství je tak kromě tradičních hodnot další velmi podstatnou součástí sociálního konzervatismu. Ačkoliv jsme v první části práce hovořili o tom, že konzervatismus jako takový považoval roli náboženství vždy za velmi důležitou, v dnešních sekularizovaných společnostech vliv víry a náboženství klesá. Tomu se musejí přizpůsobovat i sociální konzervativci, kteří v některých případech již nekladou na svůj křesťanský původ takový důraz a morálně-etické otázky pro ně v politické sféře hrají často až sekundární roli (Kopeček 2007; s. 53). Tento trend je znát zejména u některých křesťansko-demokratických stran.

V ekonomických otázkách zastávají sociální konzervativci středové pozice. Jako jeden z mála konzervativních směrů je sociální konzervatismus poměrně efektivně schopen spolupracovat i se socialismem, což plyne z toho, že sociální konzervativci patří mezi zastánce sociálního státu.²² Ačkoliv sociální konzervativci většinou podporují principy volného trhu a kapitalismu, prosazují zároveň v některých případech státní intervence, v čemž se mohou například od liberálních konzervativců lišit. Jiné postoje, než liberální konzervatismus, pak sociální konzervatismus může v některých případech zastávat také

---

²⁰ V této práci se zabývám podobou sociálního konzervatismu v Evropě, zejména pak ve středoevropském prostoru.

²¹ Sociální konzervatismus může být označován též jako „náboženský konzervatismus“. Tento směr je specifický v důrazu na náboženství, avšak od sociálního konzervatismu popsaného v této práci se výrazněji neodlišuje.

²² Neznamená to, ale, že by sociální konzervativci byli socialisté nebo že by prosazovali socialistická řešení.

v otázkách zdanění. I zde se projevuje velký vliv náboženství, jelikož sociálně konzervativní ekonomické postoje jsou do značné míry ovlivněny katolickou morálkou a sociálním myšlením (Kalyvas, van Kersbergen 2010; s. 197). Sociální konzervativci prosazují progresivní zdanění a myšlenky sociálního státu a sociálně-tržního hospodářství nikoli z toho důvodu, že by popírali konzervativní postoj k rovnostářské společnosti, ale proto, že velmi podstatnou hodnotou je pro ně celospolečenská vzájemná solidarita (Kopeček 2007; s. 50).

Co se zahraničně politických otázek týče, i zde můžeme nalézt určité odlišnosti od národního nebo liberálního konzervatismu. Ve vztahu k Evropské unii totiž sociální konzervativci v mnoha případech zastávají velmi kladné postoje. Tento fakt je zapříčiněn tím, že to byly právě křesťansko-demokratické strany, které měly zásadní vliv na formování evropských struktur a prohlubování evropské integrace (Hloušek, Kopeček 2010; s. 178). Sociální konzervativci sdružení v křesťansko-demokratických stranách pak většinou zastávají kritické postoje k autoritativním či totalitním státům. I v zahraničně politických otázkách bychom pak mohli najít určitý vliv náboženství, jelikož evropští sociální konzervativci často hovoří o potřebě chránit utlačované křesťanské komunity z různých míst světa.

Sociální konzervatismus se tedy zabývá zejména společenskými otázkami. Zásadní je pro něj role rodiny a náboženství. Ze všech zde zmíněných směrů je nejvíce provázán s křesťanstvím, které ovlivňuje mnoho postojů sociálních konzervativců. Od národního konzervatismu se sociální konzervatismus příliš neodlišuje ve společenských otázkách, ale neklade ani zdaleka takový důraz na národní otázky. Od liberálního konzervatismu se pak sociální konzervatismus liší svými ekonomickými postoji, v nichž zastává středové pozice a nebrání se státním intervencím do ekonomiky. Určitým specifikem sociálního konzervatismu je obvykle i vztah k Evropské unii a evropské integraci, který je poměrně kladný zejména u těch sociálních konzervativců, kteří jsou součástí křesťansko-demokratických stran. Sociální konzervativci, kteří jsou sdružení v jiných stranách, se od křesťanských-demokratů mohou odlišovat právě vztahem k Evropské unii, k níž mohou zastávat kritičtější postoje, které jsou bližší postojům ostatních konzervativců.

2.4. Další směry konzervatismu

Nyní se zaměříme na další směry konzervatismu. Postupně se ve stručnosti budu věnovat libertariánskému konzervatismu, kulturnímu konzervatismu a zelenému konzervatismu.

2.4.1 Libertariánský konzervatismus

Libertariánský konzervatismus se v mnoha ohledech podobá liberálnímu konzervatismu. Hlavním cílem libertariánských konzervativců je co největší ekonomická svoboda a co nejmenší státní regulace společenského života. Libertariánští konzervativci se od klasických libertariánů liší v přesvědčení, že liberální ekonomiku lze sloučit s tradičnější konzervativní filozofií založenou na hodnotách jako je například autorita nebo povinnost (Heywood 2008; s. 104). Celkově lze libertariánský konzervatismus označit za směr, který se nijak výrazně neliší od liberálního konzervatismu. Libertariánští konzervativci mohou klást větší důraz na princip svobody jako takové i svobod ekonomických. Zatímco liberální konzervativci mohou chtít například daně snižovat, libertariánští konzervativci mohou chtít většinu daní úplně zrušit. Libertariánským konzervatismem se podrobněji zabývá například již citovaný Andrew Heywood v díle *Politické ideologie*.

2.4.2 Kulturní konzervatismus

Dalším směrem je kulturní konzervatismus, který bývá často zaměňován s národním nebo sociálním konzervatismem. Kulturní konzervatismus klade důraz zejména na tradice a na zachování specifických tradic a s nimi spojené kultury daného státu. Obvykle také vyzdvihuje roli náboženství a částečně i roli národa, avšak tradiční kulturní hodnoty daného státu u tohoto směru konzervatismu stojí výše než náboženství nebo ochrana národní identity. Kulturní konzervativci se obávají migrace a demografických změn, jelikož zásadní je pro ně právě kulturní identita.

2.4.3 Zelený konzervatismus

Velmi specifickým směrem konzervatismu je pak zelený konzervatismus. Jedná se o specifický směr z toho důvodu, že většina zelených stran je spojena spíše s liberální či levicovou politikou. Existují však i zastánci zelené a ekologické politiky, kteří zároveň kladou důraz na tradiční konzervativní postoje. Právě tito lidé jsou pak označováni jako zelení konzervativci. Kromě konzervativních zelených stran se však určité prvky zeleného konzervatismu objevují i u jiných konzervativců, což je způsobeno zejména růstem

popularity a důležitosti zelené problematiky.²³ Vztahem ekologie a konzervatismu se ve svém eseji nazvaném *Ochrana přírody jako konzervativní téma* zabývá i Roger Scruton, který označuje konzervatismus a environmentalismus za přirozené spojence (Scruton 2008).

3. Výběr a posouzení případů

Ještě než přistoupíme k analýze programů a dalších materiálů politických stran a hnutí, je zapotřebí nastínit, jakým způsobem probíhal výběr zkoumaných případů a podpřípadů a jakým způsobem budou následně jednotlivé případy posuzovány.

Tato práce obsahuje několik skupin zkoumaných případů a podpřípadů. Obecným jevem je v pojetí této práce konzervatismus jako politická ideologie. Jako případ, v němž bude konzervatismus jako politická ideologie pozorován a analyzován, pak byly vybrány programy a další materiály politických stran a hnutí. Nelze se ale dopodrobna věnovat všem politickým stranám a hnutím, a proto je případ prostorově ohraničen. Práce se zabývá konzervatismem jako politickou ideologií v programech a dalších materiálech politických stran v Polsku, na Slovensku a České republice. Všechny tři vybrané státy mají svá specifika, ale zároveň mají i mnoho podobných charakteristik, což by mělo zajistit, že data budou částečně odlišná, ale díky určité podobnosti i dostatečně relevantní.

Práce se zabývá programy a dalšími materiály politických stran a hnutí zejména v současnosti s nutným přihlédnutím k nedávné době.²⁴ I po tom, co zkoumaný vzorek vztáhneme na současnost, zůstává stále velké množství politických uskupení, a proto je i zde nutné nastavit určitá kritéria výběru. Zkoumány jsou programy a další materiály těch politických stran a hnutí, které obsahují alespoň některé prvky konzervativní ideologie. Zde je nutno podotknout a zopakovat, že objektem zkoumání nejsou konzervativní politické strany a hnutí, ale konzervatismus jako politická ideologie v programech a dalších materiálech politických stran a hnutí. To znamená, že objektem výzkumu mohou být i takové strany a hnutí, které sami sebe jako konzervativní neoznačují, ale jejich program či další materiály prvky konzervativní ideologie obsahují. Práce se však soustředí pouze na strany,

---

²³ Určité prvky zeleného konzervatismu tak dnes mohou přejímat i liberální, sociální či národní konzervativci.

²⁴ Ne všechny politické strany a hnutí zveřejňují programy každoročně, většinou tak činí před volbami, a proto se nedávné minulosti nelze vyhnout.

kteřé lze označit jako středové či pravicové. Levicovým uskupením se z důvodu zásadní ideologické rozdílnosti s konzervatismem práce nevěnuje.

Aby nebyl zkoumaný vzorek příliš velký, je třeba zvolit i další kritéria. Tím prvním je relevance. Za relevantní jsou v tomto případě považovány strany a hnutí zastoupené v dolní komoře parlamentu. K posouzení tohoto kritéria budou využity výsledky posledních voleb do dolní komory ve všech zkoumaných státech, ale také volební průzkumy, jelikož využití pouze výsledků voleb by mohlo vyloučit nově vzniklá uskupení, která se zatím voleb neúčastnila.

Posledním kritériem je poté samotná míra konzervatismu v programech a dalších materiálech politických stran a hnutí. Z každého zkoumaného státu bude vybráno šest stran nebo hnutí, v jejichž programech a dalších materiálech bude nalezeno nejvíce prvků konzervativní ideologie.

Samotná míra konzervatismu je však neměřitelná, a proto bude rozhodujícím kritériem, zda daná strana či hnutí vychází ze základních konzervativních principů a zda se od některého z těchto principů výraznějším způsobem neodchyluje. Převažující směr konzervatismu v programu a dalších materiálech dané strany či hnutí bude určen nejen celkovým množstvím postojů, které jsou s daným směrem kompatibilní, ale také tím, zda daná strana či hnutí klade primární důraz na totéž jako příslušný směr konzervatismu. V případě, že se bude jednat o stranu, kterou nelze označit za konzervativní, bude jako převažující určen ten směr konzervatismu, jehož prvků se u dané strany objevuje nejvíce. Při určení toho, který směr konzervatismu v daném státě převažuje, bude hrát klíčovou roli nejen počet stran a hnutí, u nichž je tento směr převažujícím, ale také význam daných stran a hnutí. Dle tohoto kritéria jsou také řazeny jednotlivé podkapitoly, v nichž se práce zabývá analýzami programů a dalších materiálů jednotlivých stran. Pořadí a s ním spojený rozsah jednotlivých podkapitol je určen jak mírou konzervatismu, tak významem analyzovaných uskupení.

4. Programy a další materiály politických stran a hnutí

Tato část práce se zabývá rozbořem konzervativních prvků v programech a dalších materiálech politických stran a hnutí ve zkoumaných státech. Na úvod této části práce se podíváme na vztah konzervatismu a politických stran. Následně se ve stručnosti zaměříme na vývoj konzervatismu ve středoevropském prostoru. Na závěr se pak budeme věnovat analýze programů a dalších materiálů vybraných stran a hnutí.

4.1 Konzervatismus a politické strany

V první části práce jsme se poměrně podrobně zabývali tím, co je vlastně konzervatismus a jak se projevuje. Odpověď na tuto otázku je velmi problematická, jelikož jak již bylo řečeno, konzervatismus se liší v čase a prostoru. Kromě toho je konzervatismus také ideologií, která se hlásí k obecným principům, a nikoliv k různým dogmatům. Z tohoto důvodu je pro konzervativní politiky při vykonávání praktických politických úkonů poměrně složité určit, jaký jejich krok vlastně je, či není konzervativní. To potvrzuje i Roger Scruton, když říká, že neexistuje žádná univerzálně platná konzervativní politika (Scruton 1993; s. 13).

Druhým problémem pak je, že mezi politickou ideologií a praktickou politikou jsou velké rozdíly, o čemž podrobně hovoří Robert Nisbet. Podle něho neexistuje zhola nic, co by bylo schopno přimět i tu sebedisciplinovanější politickou stranu a její vůdce k věrnosti příslušné ideologii. Naléhavé potřeby, krizové situace či taktická rozhodnutí mohou vést a často skutečně vedou k odchýlení od dané doktríny (Nisbet 1993; s. 7-8).

V programech politických stran a hnutí nemusí hrát druhý bod až takovou roli jako při konkrétních politických rozhodnutích, avšak přesto je třeba mít jej na zřeteli. Pravděpodobnost, že bychom mohli každý jednotlivý bod programu některé ze stran označit jako konzervativní je takřka nulová. Tím se znovu vracíme i k prvnímu zmíněnému bodu. Konzervatismus zkrátka a jednoduše nepředkládá žádný univerzální návod na řešení všech problémů. Tento problém nás bude provázet po celou dobu analýzy programů a dalších materiálů politických stran. Pokud politická strana ve svém programu navrhuje například urychlení možnosti rychlého připojení k internetu do všech domácností, těžko můžeme určit, zda je takový návrh konzervativní či nikoliv. Podobných návrhů nalezneme v programech politických stran obrovské množství. Z tohoto důvodu se tedy analýza programů a dalších

materiálů zabývá jen těmi tématy, k nimž konzervatismus nebo některý ze zmíněných konzervativních směrů zaujímá konkrétní postoje.

4.2 Vývoj konzervatismu ve středoevropském prostoru (Československo, Polsko)

Ještě než přistoupíme k samotné analýze programů a dalších materiálů politických stran a hnutí, je třeba se z důvodu kontinuity stručně zaměřit na vývoj konzervatismu ve středoevropském prostoru. Konzervatismus v tomto prostoru byl ovlivněn kontinentální konzervativní tradicí a byl výrazně spojen s aristokracií. Jakékoliv konzervativní formace, které se v rámci Rakouska a později Rakouska-Uherska snažily podílet na politickém dění, tak spojovaly jejich vazby na aristokracii a s nimi spojený odpor ke všeobecnému volebnímu právu a demokratizaci. S rozšiřováním volebního práva pak vliv těchto formací klesal, jelikož nedokázaly získat širší společenskou podporu (Hloušek, Kopeček 2010; s. 188).

Po rozpadu Habsburské monarchie byl vývoj v jednotlivých státech odlišný. V Polsku se objevila poměrně silná konzervativní strana (národně demokratická), ale po roce 1926, kdy se Polsko stalo autokratickým státem v čele s Jozefem Pilsudským, byla sice stranou trpěnou, ale stala se terčem represí. V Čechách byla poměrně významnou stranou Národní Demokracie, jejíž vliv ale postupně upadal, což vyvrcholilo spojením s nacionalistickými a fašistickými stranami v rámci Národního sjednocení v roce 1935. Po Mnichovské dohodě pak nastalo období Druhé republiky, během něhož byla u moci Strana národního sjednocení, kterou lze označit jako konzervativní, avšak se silnými autoritářskými prvky. Na Slovensku v meziválečném období žádné významné čistě konzervativní uskupení neexistovalo, avšak u Hlinkovy Lidové strany bychom určité prvky konzervatismu nalézt mohli (Hloušek, Kopeček 2010; s. 190-192).

Po Druhé světové válce nebyly ani v jednom ze zkoumaných států konzervativní strany obnoveny, což bylo odůvodňováno jejich politikou před Druhou světovou válkou, případně kolaborací s nacisty. Konzervatismus se tedy na scénu vrací až po roce 1989, kdy přebírá inspiraci ze západu a dochází ke vzniku zajímavé kombinace, kdy moderní středoevropský konzervatismus čerpá částečně ze své vlastní tradice a částečně ze západoevropského konzervatismu, zejména pak z toho britského (Hloušek, Kopeček 2010; s. 194). Postkomunistický konzervatismus měl problém nalézt svoji identitu i z jiných příčin. Nejen, že nebylo na co navazovat, ale konzervatismus nemohl vystupovat jako síla,

jejímž cílem je bránit rychlým změnám, protože po pádu komunismu byly rychlé změny naopak potřeba. Konzervativci se tak profilovali jako zastánci hluboké ekonomické a politické transformace (Kopeček 2007; s. 62). Klasické konzervativní postoje se pak v tomto prostoru dočkaly hlubšího rozvoje až po provedení těchto transformací.

4.3 Polsko

Stranický systém v Polsku prošel od konce 80. let 20. století zajímavým vývojem. V první polovině 90. let se k moci dostal Svaz demokratické levice (SLD) společně s Polskou lidovou stranou (PSL). Uskupením, která vzešla z revoluční Solidarity, se naopak ve volebních kláních příliš nedařilo. Ve volbách v roce 1997 se pak situace obrátila a uspěla postsolidární formace nazvaná Volební akce Solidarita (AWS), která po svém vítězství vytvořila koalici s Unií svobody (UW).²⁵ Ve volbách 2001 pak došlo k dalšímu obratu a k moci se vrátila koalice SLD a PSL (Fiala, Holzer, Strmiska 2002; s. 286). V 90. letech tedy polské politice dominovala zejména levicová SLD a Polská lidová strana, kterou bychom mohli vnímat jako stranu konzervativní. Další konzervativní uskupení v tomto období příliš úspěšná nebyla a pokud ano, tak jedině v rámci široké koalice Volební akce Solidarita.

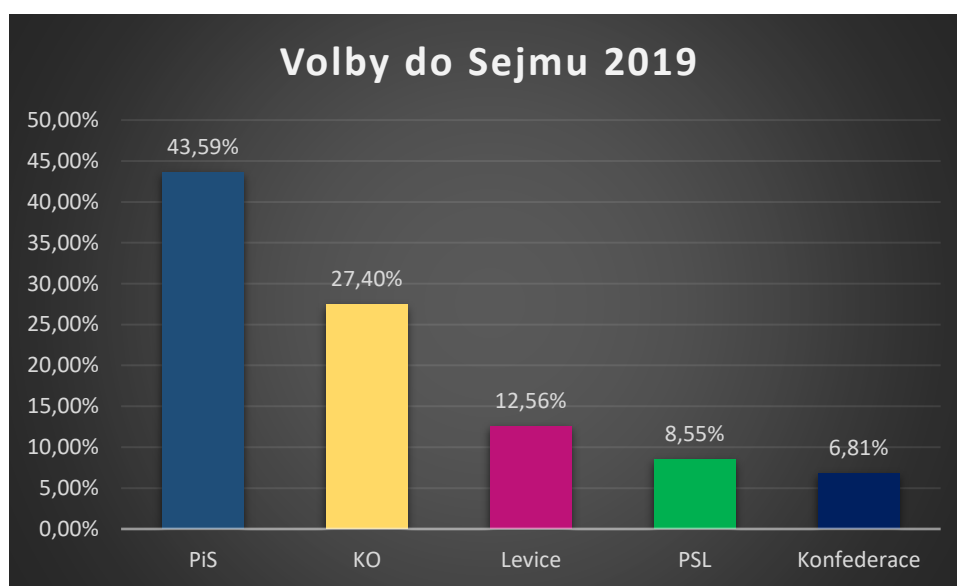
V roce 2001 vznikly dvě pravicověji zaměřené strany. První z nich byla spíše liberálnější Občanská platforma (PO). Druhou byla konzervativnější strana Právo a spravedlnost (PiS). Od voleb v roce 2005 jsou pak střídavě u moci právě tyto dvě strany. Od roku 2005 do roku 2007 vládla v menšinové vládě strana Právo a spravedlnost. Od roku 2007 do roku 2014 pak vládla v koalici s PSL Občanská platforma. Od roku 2014 znovu vládne PiS společně s několika menšími stranami. Po volbách v roce 2005 začala velmi prudce klesat popularita levice. Nárůst naopak zažívaly různé krajně pravicové či populistické formace. Dominantní konzervativní silou je tedy od začátku století jednoznačně strana Právo a spravedlnost. Z konzervativních stran pak zůstává součástí stranického systému i Polská lidová strana.

V současné době je stranický systém v Polsku poměrně výrazně ovlivněn existencí několika koalic, které budou mít vliv i na podobu této práce. Ve volbách v roce 2019 zvítězila strana Právo a spravedlnost (PiS) (43,59 %), která kandidovala společně s dalšími pravicovými stranami. Na druhém místě skončila Občanská koalice (KO) (27,40 %) složená

---

²⁵ Jednalo se koalici liberálních a konzervativních uskupení.

z Občanské platformy, liberální strany Nowoczesna, Polské iniciativy a Strany zelených. Třetí místo obsadila koalice Levice (12,56 %). Na čtvrtém místě se umístila Polská lidová strana (PSL) (8,55 %), která v rámci Polské koalice kandidovala společně s hnutím Kukiz 15 a několika dalšími stranami. Jako poslední se pak do dolní komory dostala Konfederace (6,81 %), což je krajně pravicová koalice složená ze strany KORWiN a Národního hnutí. Z těchto formací lze za konzervativní považovat Sjednocenou pravici v čele se stranou Právo a spravedlnost. Jako konzervativní jsou označována i některá uskupení sdružená v rámci Polské koalice a Občanské koalice.

Graf č. 1: Výsledky voleb do Sejmu v rámci Polských parlamentních voleb 2019 – vlastní zpracování (Zdroj dat: Państwowa Komisja Wyborcza, 2021)

Analýzu začneme u Práva a spravedlnosti. Tato strana je dominantní silou v rámci koalice Sjednocené pravice. Dalším konzervativním stranám tvořícím tuto koalici se věnovat nebudeme.²⁶ Následně se zaměříme na Polskou lidovou stranu. Poté se budeme věnovat Občanské koalici. V tomto případě se z důvodu společného koaličního programu budeme věnovat koalici jako celku. Stejným způsobem pak budeme postupovat i v případě Konfederace. Dále se podíváme na hnutí Polsko 2050, které vzniklo na konci roku 2020. Jeho ideologické ukotvení prozatím není úplně jednoznačné. Pozornost mu budeme věnovat zejména kvůli současným vysokým preferencím v průzkumech, které se pohybují i nad dvaceti procenty. Na závěr se pak zaměříme na protestní hnutí Kukiz 15. Tomuto hnutí

²⁶ Důvodem je zejména jednotný předvolební program a také relativně malý význam těchto uskupení.

se budeme věnovat separátně, jelikož Polskou koalici, kterou tvořilo společně s Polskou lidovou stranou a několika dalšími stranami, v roce 2019 opustilo.

4.3.1 Prawo i Sprawiedlywosc (PiS) – Právo a spravedlnost

Právo a Spravedlnost je polská politická strana, která vznikla v roce 2001. Všeobecně bývá považována za národně konzervativní či sociálně konzervativní stranu. Analýza se v tomto případě bude soustředit zejména na předvolební program této strany k volbám v roce 2019.

Stopy konzervatismu můžeme nalézt již v úvodu tohoto programu. Za nejvyšší hodnotu považuje PiS lidský život. Na základě událostí ve 20. století přistupuje strana s obavami ke všem experimentům, k nimž řadí například eutanazii nebo potrat na vyžádání. Dále je zde uvedeno, že v moderním světě existují téměř neomezené možnosti zasahování do lidské přirozenosti. Právě zmíněné „experimenty“ strana považuje za nepřirozené zásahy do lidského života (Prawo i Sprawiedliwość 2019, s. 5-6).

Podle PiS může jen svobodný člověk úspěšně usilovat o blaho své vlastní rodiny či společenství, ke kterým patří, včetně společenství národního. Využít své schopnosti a vytvářet hodnoty lze zejména díky příslušnosti ke komunitám různého druhu počínaje rodinou, dále prostřednictvím místních a profesních komunit až po komunitu národní (Prawo i Sprawiedliwość 2019, s. 7). Kromě práva na život a svobody vyzdvihuje strana také roli solidarity, která je základem jakékoliv komunity. Solidarita znamená sdílení odpovědnosti, pomoc slabším nebo pomoc druhým v případě nouze. Dále je za solidaritu považován také respekt k rozmanitosti lidí, kteří mají ve společnosti různé role, avšak je s nimi zacházeno se stejnou úctou (Prawo i Sprawiedliwość 2019, s.8-9).

Dalším důležitým principem je pro stranu rovnost. Jistě nás hned napadne, že rovnost není v souladu s konzervatismem, avšak je zapotřebí dodat, že PiS rovnost nepojímá absolutně. V programu se hovoří o rovnosti před zákonem a o stejných právech a povinnostech. Takto chápaná rovnost však dle slov strany neznamená zrušení všech rozdílů ani homogenizaci společnosti. Snaha o rovnost příležitostí nesmí znamenat poškozování kvalit jednotlivců. Strana chce usilovat o rovné příležitosti pro všechny Poláky bez ohledu na sociální postavení (Prawo i Sprawiedliwość 2019, s.9). S tím souvisí i pojetí spravedlnosti, které částečně navazuje na křesťanské pojetí sociální nauky. Strana zde kritizuje fakt, že mocní pohlcují slabší, což nelze považovat za spravedlnost (Prawo i Sprawiedliwość 2019, s.10).

Důležitým tématem pro PiS je také role rodiny a národa, které strana považuje za dvě nejdůležitější společenské komunity. Rodina je podle strany založena na vztahu muže a ženy. Tím, že se v rodině rodí děti je realizována základní podmínka trvání lidstva. Právo a spravedlnost je odhodláno pevně bránit přirozenou rodinu, která se stala předmětem nebezpečného politického boje. Národ je považován za společenství sdružené na základě kultury, jazyka, historické zkušenosti nebo politické tradice. Bez národa neexistuje silný stát. Strana odmítá způsob uvažování, který je spojen s evropskou integrací a který chce nahradit národní identitou identitou evropskou. Konkurence mezi jednotlivými národy je považována za přirozenou, avšak nemusí to znamenat ničivé konflikty (Prawo i Sprawiedliwość 2019, s. 11-12). Ve školství se chce strana zaměřit na to, aby se více dbalo na vzdělání v oblasti cizích jazyků a informačních technologií, ale zároveň považuje za podstatné, aby se žáci a studenti učili úctě k dědictví předchozí generace a aby vzdělání odkazovalo také na kulturu, historii, mateřský jazyk a národní symboly (Prawo i Sprawiedliwość 2019, s. 131-132). Školy by se dle programu měly věnovat rozvoji občanských postojů a také formování vlasteneckých postojů. Formování národní identity má být trvalým a důležitým prvkem polského vzdělávání (Prawo i Sprawiedliwość 2019, s. 134).

Evropu strana vnímá jinak než jako byrokratickou strukturu. Bohatství kontinentu vidí v rozmanitosti Evropanů a jediným způsobem, jak zajistit sílu a rozvoj Evropy, je zachování této rozmanitosti jako stálé součásti kulturního prostoru. Strana se označuje za eurorealistickou, váží si úspěchů Evropské unie, avšak vnímá ji především jako unii států. PiS odmítá politickou korektnost a vyžaduje, aby byly dodržovány zásady subsidiarity. Vymezuje se také proti ztrátě suverenity jednotlivých států (Prawo i Sprawiedliwość 2019, s. 18-20)

Právo a spravedlnost se věnuje také církvi. Oceňuje roli náboženství ve společenském životě a důležitost katolické církve pro Poláky. Dále je také zdůrazněna historická důležitost a jedinečnost katolické církve ve vztahu k polskému národu. Učení katolické církve je podle strany velmi podstatné i pro budování identity polského národa (Prawo i Sprawiedliwość 2019, s. 14-15).

V ekonomické oblasti se Právo a spravedlnost výrazně věnuje podpoře rodin, která spočívá například v růstu státních výdajů na prorodinnou politiku (Prawo i Sprawiedliwość 2019, s. 54). Strana se soustředí také na pokračování prorodinných programů, které zahájila během své vlády v letech 2015-2019 (Prawo i Sprawiedliwość 2019, s. 65). Kromě toho jsou

v programu vidět určité protekcionistické tendence, kdy Právo a Spravedlnost kritizuje systém, v němž vláda nemá bránit neviditelné ruce trhu a kritizuje také názor, že kapitál nemá v ekonomice státní příslušnost. Podle strany by ekonomika měla sloužit primárně polskému státu a polské společnosti (Prawo i Sprawiedliwość 2019, s. 81). Důležitou součástí programu je také podpora malých a středních podnikatelů, a to zejména formou různých úlev či podpůrných balíčků (Prawo i Sprawiedliwość 2019, s.109-111).

Pokud se zaměříme na další materiály strany, uvidíme, že jejich velká část je v současné době věnována problematice okolo Covidu-19 a s ním související vakcinací. Na sociálních sítích se kromě těchto témat strana věnuje také podpoře rodin nebo podnikatelů (Prawo i Sprawiedliwość 2021a). Národně konzervativní přístup se pak projevuje v připomínání důležitosti historie, historických osobností a národních hrdinů (Prawo i Sprawiedliwość 2021b).

Program a další materiály Práva a spravedlnosti tedy můžeme jednoznačně označit jako konzervativní. Nalezneme zde množství základních postojů konzervatismu. Jedná se například o přístup k tradicím, organické společnosti, náboženství a také k soukromému vlastnictví. Konzervatismus strany se projevuje i v konkrétních návrzích, z nichž je velká část věnována například podpoře venkova. Z konzervativních směrů zde převažuje národní konzervatismus, nalezneme zde však i prvky sociálního či kulturního konzervatismu. PiS velmi často vyzdvihuje roli a důležitost národní identity, kterou považuje společně s rodinou za jednu z nejdůležitějších hodnot. V souladu s národním konzervatismem jsou i zahraničně politické nebo ekonomické postoje strany. V sociálních a částečně též ekonomických otázkách se strana shoduje s postoji sociálního konzervatismu, avšak vzhledem k silnému důrazu na národ můžeme konstatovat, že v programu a dalších materiálech Práva a spravedlnosti převažuje národní konzervatismus.

4.3.2 Polskie Stronictwo Ludowe (PSL) – Polská strana lidová

Polská strana lidová byla založena v roce 1990, ale vychází z tradice lidového hnutí, které má více než stoletou tradici (PSL 2021a). Jak již název napovídá, jedná se o křesťansko-demokratickou stranu. V parlamentních volbách v roce 2019 strana kandidovala společně s několika dalšími uskupeními v rámci Polské koalice. Podobně jako u Práva a spravedlnosti se i zde zaměříme na volební program k parlamentním volbám 2019.

V úvodu programu strana nastiňuje své základní cíle. Konzervativní prvky zde můžeme najít v pasážích, kde se mluví o oddanosti tradici či zodpovědnosti za vlast (PSL –

Koalicja Polska 2019, s. 2). V první části programu příliš mnoho prvků konzervatismu nenajdeme. Tato část je soustředěna zejména na změny volebního systému, boj proti korupci či přímou demokracii. V další části už poté nalezneme více konzervativních prvků, jelikož strana se zde věnuje podporám rodin. Kromě různých příspěvků a finanční pomoci rodinám přichází PSL také s různými návrhy, jak rodičům usnadnit návrat do zaměstnání (PSL – Koalicja Polska 2019, s. 3-6).

Polská lidová strana se dále věnuje mezigenerační solidaritě, což bychom taktéž mohli označit za prvek konzervativní ideologie. Objevuje se zde například návrh na důchod bez daně, díky čemuž by seniorům zůstalo více peněz. Takový návrh je podle strany důkazem mezigenerační solidarity (PSL – Koalicja Polska 2019, s. 7). Další prvky konzervatismu se objevují v pasáži o rolnictvu a zemědělství, kde strana o venkovské krajině hovoří jako místu, které patří mezi zdroje polské kultury a tradice (PSL – Koalicja Polska 2019, s. 13). Konkrétně se Polská lidová strana v této oblasti věnuje například problematice ekologického zemědělství, ale také se chce starat o rozvoj místní tradice a podporu venkovských komunit (PSL – Koalicja Polska 2019, s. 13-16). Velký důraz pak strana klade na ekologii. Péči o životní prostředí označuje za jednu z nejdůležitějších výzev pro následné vlády (PSL – Koalicja Polska 2019, s. 17).

K Evropské unii zastává strana poměrně kladný vztah a vstup Polska do EU považuje za jednu z nejdůležitějších událostí v historii Polska (PSL – Koalicja Polska 2019, s. 24). Kromě zahraniční politiky se Polská lidová strana věnuje také občanské společnosti. I z důvodu jejího efektivnějšího fungování prosazuje decentralizaci Polska, což bychom také mohli vnímat jako určitý prvek konzervatismu (PSL – Koalicja Polska 2019, s. 25).

V dalších materiálech strany je výrazný prostor nadále věnován rolnictvu či ekologii. Polská strana lidová však také navazuje na svoji podporu přímé demokracie, a to v otázce, kde bychom to u křesťanských demokratů příliš neočekávali. Konkrétně se jedná o otázku potratů. Polská lidová strana navrhuje, aby o této otázce mohli občané hlasovat v referendu. Strana dodává, že Poláci očekávají, že politici nebudou zasahovat do soukromého života občanů, a proto by o podobě potratového zákona měli rozhodnout lidé v referendu (PSL 2021b).

V programu Polské lidové strany najdeme určité prvky konzervatismu, a to zejména tradiční prvky konzervatismu jako je například úcta k tradicím, podpora rodiny, mezigenerační solidarita či podpora venkova a místních komunit. U křesťansko-

demokratické strany nás může překvapit fakt, že se v programu v podstatě vůbec nehovoří o církvích či náboženství. Chybí zde i klasická křesťansko-demokratická sociální a ekonomická politika, a proto nemůžeme hovořit o sociálním konzervatismu. Kromě sociálního konzervatismu zde nenalezneme ani prvky liberálního či národního konzervatismu. Jak již bylo řečeno, strana klade poměrně velký důraz na ekologii a ochranu životního prostředí. Ve spojení s některými konzervativními principy, jimž jsme se věnovali, bychom tak v případě Polské lidové strany mohli hovořit o zeleném konzervatismu.

4.3.3 Koalicja Obywatelska (KO) – Občanská koalice

Občanská koalice vznikla v roce 2018. Původně byla tvořena Občanskou platformou a liberální stranou Nowoczesna. Postupem času se rozrostla i o další uskupení jako jsou například Polská iniciativa či Zelení. Koalice je všeobecně považována za liberální, což však nemusí znamenat, že její program či další materiály nemohou obsahovat stopy ideologie konzervatismu.

Na úvod programu se koalice věnuje demokracii, nezávislosti soudů či nezávislosti médií. Zabývá se zde také potraty či antikoncepcí, k nimž zastává na rozdíl od některých dalších polských politických uskupení pozitivní postoje a podporuje práva žen jak na potraty, tak na užívání antikoncepce. Kromě toho chce Občanská koalice ženám či rodinám pomáhat i v dalších záležitostech, což se projevuje například v návrzích na růst počtu míst v mateřských školách (Koalicja Obywatelska 2019, s. 16-17). Rodinu považuje koalice společně s prací za jednu ze základních hodnot společnosti (Koalicja Obywatelska 2019, s. 21). Koalice také podporuje možnost právního partnerství, které by platilo i pro osoby stejného pohlaví (Koalicja Obywatelska 2019, s. 23).

Velmi pozitivní vztah zastává Občanská koalice k Evropské unii. Koalice chce, aby Polsko získalo v Evropské unii výraznější pozici a více se podílelo na jejím fungování. Mezi další cíle pak patří například návrat k úzké spolupráci s Francií a Německem (Koalicja Obywatelska 2019, s. 43). Kladný přístup k evropské integraci pak dokládají i konkrétní návrhy. Jako příklad lze uvést, že Občanská koalice chce zavést společnou evropskou zdravotní politiku (Koalicja Obywatelska 2019, s. 58). V zahraničí chce koalice vytvářet obraz Polska jako státu, jehož občané jsou komunitou, která je hrdá na svou historii a úspěchy, ale zároveň ochotná spolupracovat s ostatními (Koalicja Obywatelska 2019, s. 46).

V ekonomické oblasti zastává koalice liberální postoje, což lze doložit programem „nižší daně, vyšší mzdy“, jehož cílem je za pomoci snížení daní ponechat lidem více peněz (Koalicja Obywatelska 2019, s. 60-61). Dalším cílem je pak zjednodušení daňového systému (Koalicja Obywatelska 2019, s. 71). Kromě toho se Občanská koalice věnuje také podpoře podnikatelů (Koalicja Obywatelska 2019, s. 65). Liberální ekonomické postoje pak můžeme vidět také v návrhu na snižování veřejného dluhu, návrhu na zákaz zadlužování státu za dobrých ekonomických podmínek nebo návrhu na zrušení zákazu nedělního obchodování (Koalicja Obywatelska 2019, s. 86-89).

V dalších materiálech se koalice soustředí zejména na podporu podnikatelů, ale také na práva žen. V souvislosti se zpřísněním potratového zákona vydali zástupci Občanské platformy (nejsilnější z koaličních stran) prohlášení, v němž deklarují, že žádná vláda nemá právo vnucovat občanům své názory. Zástupci strany znovu zopakovali, že podporují možnost žen na individuální ukončení těhotenství (Platforma Obywatelska 2021).

Na závěr můžeme konstatovat, že v programu Občanské koalice převládají spíše liberální postoje, které jsou patrné v sociálních i zahraničně politických otázkách. Koalice se příliš nevěnuje ani tradičním konzervativním tématům. V programu jsou patrné liberální ekonomické postoje. Pokud bychom tedy chtěli v programu a dalších materiálech této koalice identifikovat nějaký směr konzervatismu, přiklonili bychom se ke konzervatismu liberálnímu, jehož prvky v programu můžeme nalézt. Patří sem například podpora rodin či právě zmíněné klasické liberální postoje v ekonomických otázkách. Je však nutné dodat, že program a další materiály koalice mají blíže liberalismu než liberálnímu konzervatismu.

4.3.4 Konfederacja Wolność i Niepodległość – Konfederace

Konfederace je koalice strany KORWiN a Národního hnutí, která vznikla v roce 2018. Koalice bývá všeobecně považována za krajně pravicovou, což však nutně nemusí znamenat, že v jejím programu nenalezneme prvky konzervatismu.

Na úvod programu se Konfederace zabývá problematikou zdanění a byrokracie. Koalice věří, že daně by měly být nízké a jednoduché a dodává, že jsou to občané, nikoliv úředníci, kdo nejlépe ví, jak rozumně utratit své peníze. Konfederace chce zavést obecné daňové úlevy a odstranit současné daně z příjmů fyzických osob. K dosažení těchto cílů bude nutné také snížit veřejné výdaje, čehož chce koalice dosáhnout snížením počtu zbytečných úřadů a vládních agentur (Konfederacja 2019, s. 5-6).

Konfederace se dále zabývá vzděláváním a kulturou. Vyzývá například k zastavení LGBT propagandy a kritizuje byrokratický školský systém a jeho zkamenělou strukturu. Koalice chce, aby do svých rukou dostali větší vliv rodiče, kteří by prostřednictvím voucherů měli financovat konkrétní školy, které fungují podle jejich představ (Konfederacja 2019, s. 11-12).

Konfederace odsuzuje bezmeznou víru v evropský projekt a naopak zdůrazňuje, že je třeba brát v úvahu všechny scénáře vývoje mezinárodní situace a snažit se na mezinárodním poli komunikovat s každým. Koalice také odmítá ideologii multikulturalismu a chce zavést zásady odpovědné migrační politiky, které se netýkají jen obchodního a ekonomického hlediska, ale také hlediska státního a národního (Konfederacja 2019, s. 14-15). Konfederace je také zásadně proti tomu, aby se suverenita Polska nadále ztrácela ve prospěch Evropské unie. Místo současného diktátu je pro dobrovolnou spolupráci evropských zemí a odmítá koncept postupné federální výstavby superstátu řízeného Bruslem (Konfederacja 2019, s. 16).

Koalice se věnuje také ochraně přírody, kterou považuje za velmi podstatnou. Národní dědictví není důležité chránit jen z kulturního hlediska, ale také v přírodní a krajinné dimenzi. Kromě ochrany přírody se Konfederace zabývá také ochranou ještě nenarozených, což v podstatě znamená podporu boje proti potratům (Konfederacja 2019, s. 19).

Jako další materiál nám v tomto případě poslouží práce jedné z významných osobností tohoto uskupení Krzysztofa Bosaka. Jedná se konkrétně o Ústavní práci, kterou Bosak vydal před svou kandidaturou na prezidenta v roce 2020. Nebudeme se ale zabývat prací jako celkem, zaměříme se pouze na několik málo příkladů. Hned na úvod je třeba říct, že v této práci je oproti programu kladen ještě větší důraz na důležitost národa a národní identity. Národ by měl podle Bosaka zastávat ve státě nejdůležitější roli a stát by měl vytvářet podmínky pro zachování národní identity (Bosak 2020, s. 7). Bosak dále hovoří o státní suverenitě a Evropské unii. Každý pokus zbavit polský stát dalších kompetencí by měl být podmíněn povinným celostátním referendem (Bosak 2020, s. 17). V dokumentu se dále hovoří také například o důležitosti křesťanství, o podstatě manželství jako vztahu muže a ženy nebo o ústavní ochraně dvou pohlaví (Bosak 2020, s. 19-21).

Identifikovat v programu a dalších materiálech Konfederace nějaký konkrétní směr konzervatismu je poměrně složité. V programu koalice sice nalezneme určité prvky konzervatismu, ale celkový silně reformní tón programu, který navrhuje množství zásadních

a v mnoha případech též radikálních změn, příliš v souladu s konzervatismem není. V programu i dalších materiálech z konzervativních směrů převažuje národní konzervatismus, který se projevuje zejména silným akcentem na národ a národní zájmy, přístupem k Evropské unii, ale také postoji v sociálních otázkách. V ekonomických záležitostech zastává Konfederace silně liberální, částečně až libertariánské postoje (patrné například v návrzích na úplné rušení některých daní), což však nemusí být nutně v rozporu s národním konzervatismem. V Ústavní práci Krzysztofa Bosaka jsou pak patrné také určité sklony k autoritářství, které se projevují v některých návrzích na změnu politického systému a pravomocí jeho aktérů. V programu a dalších materiálech Konfederace tedy převažuje národní konzervatismus, avšak koalice jako taková je spíše krajně pravicová než konzervativní.

4.3.5 Polska 2050 – Polsko 2050

Polsko 2050 je politické hnutí, které po své předvolební kampani k prezidentským volbám 2020 založil Szymon Holownia. Hnutí bylo jako politická strana zaregistrováno 3. listopadu 2020. Poměrně vysoké volební preference vedly k tomu, že hnutí má díky příchozím poslancům vlastní klub v Sejmu. V případě tohoto hnutí nemůžeme analyzovat předvolební program, jelikož hnutí se dosud žádných voleb neúčastnilo. Zaměříme se tedy na program hnutí zveřejněný na webových stránkách. Důležité je dodat, že tento program je převzatý předvolební program Szymona Holownii. Vzhledem k tomu, že Holownia je zakladatelem a klíčovou postavou hnutí, lze tento program vnímat též jako program Polska 2050.

Polsko 2050 zastává poměrně kladné postoje k Evropské unii, což dokazují pasáže, které hovoří o tom, že Evropská unie je nejen garantem hospodářského rozvoje Polska, ale společně s NATO také garantem bezpečnosti Polska (Strategie2050 2021a). Polsko by mělo být v rámci unie aktivním hráčem po boku Francie a Německa (Strategie2050 2021b).

Určité prvky konzervatismu bychom mohli nalézt v části programu, která se věnuje vzdělávání. Hovoří se zde o tom, že škola by měla formovat vlastenecké a obranné postoje a měla by ukazovat, jak důležité je zapojit každého občana do záležitostí státu. Hnutí dále dodává, že je důležité, aby škola žáky a studenty vedla k respektu k rozmanitosti (Strategie2050 2021c). Konzervativní ideje můžeme spatřit také v podpoře místních

samospráv a venkovských spolků a komunit (Strategie2050 2021d). Konzervatismus je pak patrný také v rozsáhlé řadě návrhů na podporu rodin (Strategie2050 2021e).

V ekonomických otázkách hnutí nezastává jasně dané pozice. Do značné míry jsou ovlivněny ekologickými návrhy, které představují jeden z klíčových programových pilířů hnutí a je na ně kladen velký důraz (Strategie2050 2021f). Podíváme-li se například na návrhy v oblasti daní, nenalezneme zde žádné konkrétní návrhy na úpravu výše daní, avšak Holownia zde volá po zjednodušení daňového systému (Strategie2050 2021g). Problematika nejasných pozic hnutí v ekonomických otázkách je do jisté míry způsobena faktem, že se jedná o předvolební program k prezidentským volbám a pravomoci polského prezidenta v této oblasti nejsou příliš silné.

V případě Polska 2050 je velmi složité identifikovat konzervatismus či konkrétní směr konzervatismu. Tento problém je způsoben zejména tím, že dosud jediný program hnutí je předvolební program prezidentského kandidáta Szymona Holownii. V tomto programu nalezneme určité stopy konzervatismu, avšak jedná se o poměrně malý vzorek, který nám neumožňuje hnutí jednoznačně označit jako konzervativní. V programu i dalších materiálech je kladen zdaleka největší důraz na problematiku ekologie a ochrany přírody. Z námi zmíněných konzervativních směrů se zde neobjevují prvky sociálního, národního, liberálního, ale ani kulturního konzervatismu. Pokud přihlídneme k určitým prvkům konzervatismu jako je přístup k rodině či místním komunitám a spojíme je s důrazem na ochranu přírody, mohli bychom v případě Polska 2050 hovořit o zeleném konzervatismu, který je v analyzovaném programu převažujícím směrem. Hnutí jako celek však jako konzervativní v současné době označit nelze.

4.3.6 Kukiz 15

Kukiz 15 je politické hnutí, které v roce 2015 založil hudebník Pawel Kukiz. Hnutí není jasně ideologicky ukotvené. Od svého vzniku bývalo označováno jako antisystémové, krajně pravicové, ale například také jako středové. V roce 2019 se hnutí stalo součástí Polské koalice a ve volbách tak kandidovalo společně s Polskou lidovou stranou. V této práci se mu věnujeme samostatně z toho důvodu, že na podzim roku 2020 koalici opustilo.

Hned na úvod svého programu hovoří Kukiz 15 o tom, že je hlasem národa, který se probudil a chce znovu získat kontrolu nad svou zemí. Vše, co je v Polsku nejlepší, vychází dle slov hnutí z vlastenectví, pracovitosti a inovativnosti Poláků. Hnutí kritizuje dosavadní politickou reprezentaci a vyjmenovává problémy, za které je podle něj zodpovědná. Podobné

postoje můžeme vidět i v dalších materiálech. Hnutí dále volá po radikální změně a zavedení prvků přímé demokracie (Kukiz15 2020a, s. 3-4). V programu nalezneme například také tvrzení, že nejvyšší moc v zemi patří pouze a výhradně národu (Kukiz15 2020a, s. 4).

V ekonomické oblasti usiluje Kukiz 15 například o vyrovnané rozpočty či o zdanění velkých zahraničních korporací (Kukiz15 2020a, s. 16-17). Pro polské občany a malé a střední podnikatele pak hnutí chce nízké a jednoduché daně (Kukiz15 2020a, s. 19-20). V oblasti zahraniční politiky hnutí odmítá extrémní, odmítá se vzdát svrchovanosti a přenášet pravomoci polské vlády na evropskou úroveň a vyzývá, aby se vláda starala pouze o polské zájmy. Polskou národní měnu považuje za garanci suverenity a odmítá euro (Kukiz15 2020a, s. 26-29). Jako konzervativní bychom pak mohli označit postoj, v němž hnutí deklaruje, že nedovolí, aby bylo tradiční rodinné zemědělství nahrazeno podnikovou velkovýrobou (Kukiz15 2020a, s. 18).

Program a další materiály hnutí Kukiz 15 se tedy z velké části soustředí na kritiku dosavadní politické reprezentace, elit a s tím spojené korupce. Hnutí bychom mohli označit jako populistické či protestní. V programu nalezneme i stopy konzervatismu, které můžeme vidět například na vyzdvihování důležitosti historie nebo některých tradic (Kukiz15 2020b). V souladu s konzervatismem je také důraz na národní zájmy a identitu či přístup k Evropské unii. Pokud k důrazu na národní zájmy a vztahu k Evropské unii připojíme ještě ekonomické postoje, můžeme hovořit o národním konzervatismu, k němuž má hnutí ze všech směrů konzervatismu nejblíže. Vzhledem k populistickým postojům a návrhům na poměrně radikální změny systému však hnutí Kukiz 15 za konzervativní označit nelze.

4.4 Slovensko

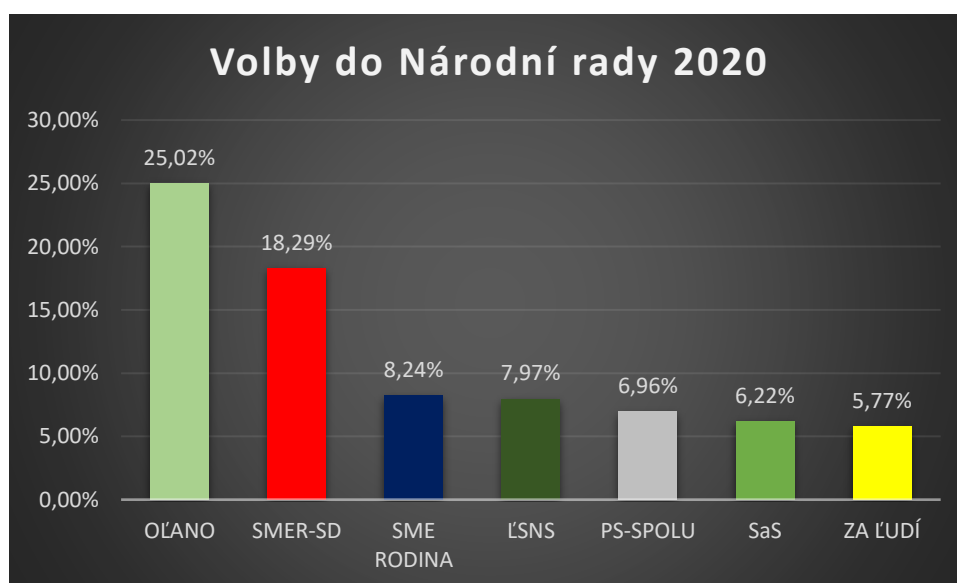
Stranický systém na Slovensku byl po revoluci v roce 1989 spojen nejprve s vládou národního porozumění. Systém jako takový se začal formovat v roce 1990, kdy po volbách vznikla vláda Veřejnosti proti násilí (VPN), Křesťanskodemokratického hnutí (KDH) a Demokratické strany (DS). V tomto období začalo na významu nabývat téma státoprávního uspořádání státu, které vyvrcholilo v roce 1993 rozdělením Československa (Fiala, Holzer, Strmiska 2002; s. 355). Po roce 1992 byla na Slovensku u moci menšinová vláda, v jejímž čele stálo Hnutí za demokratické Slovensko (HZDS), které vzniklo v roce 1991 odštěpením od VPN. Vláda HDZS byla podporována Slovenskou národní stranou (SNS). Po roce 1994 došlo kvůli sporům ke změně a vznikla nová vláda složená ze Strany demokratické levice (SDL), KDH a některých dalších stran. Po předčasných volbách se však vrátila zpět k moci

koaliční vláda HZDS, SNS a Sdružení dělníků Slovenska (ZRS). Po parlamentních volbách v roce 1998 se pak situace znovu obrátila a vznikla vláda Slovenské demokratické koalice (SDK), SDL, Strany maďarské koalice (SMK) a Strany občanského porozumění (SOP) (Fiala, Holzer, Strmiska 2002; s. 356). Můžeme tedy vidět, že stranický systém na Slovensku byl během 90. let poměrně silně polarizovaný. Problematická je v tomto období i identifikace konzervativních stran. Za konzervativní bychom mohli označit Demokratickou stranu (DS), Slovenskou národní stranu (SNS) a Křesťanskodemokratické hnutí (KDH), které bylo v tomto období ze zmíněných uskupení nejvýznamnější. Prvky konzervatismu bychom pak našli také u Slovenské demokratické koalice, jejíž součástí byly i DS a KDH. Určité náznaky konzervatismu bychom našli i u HZDS, avšak toto hnutí bylo spíše populistické.

Po volbách v roce 2002 byla u moci vláda podobná té předchozí. V jejím čele stál stejný předseda, avšak SDK byla nahrazena Slovenskou demokratickou a křesťanskou unií (SDKÚ). Součástí vlády zůstaly SMK a KDH. Novou vládní stranou pak byla Aliance nového občana (ANO). Ve volbách v roce 2006 zvítězila strana SMĚR-sociální demokracie (SMER-SD), která se u moci udržela s dvouletou přestávkou až do roku 2020. Jejimi koaličními partnery byly do roku 2010 SNS a Lidová strana – Hnutí za demokratické Slovensko (ĽS-HZDS). Od roku 2010 do roku 2012 pak byla u moci vláda v čele se Slovenskou demokratickou a křesťanskou unií – Demokratickou stranou (SDKÚ-DS). Dalšími vládními stranami pak byly Svoboda a Solidarita (SaS), KDH a strana maďarské menšiny MOST-HÍD. Po roce 2012 pak znovu vládla strana SMER-SD, přičemž od roku 2016 vládla v koalici se SNS, MOST-HÍD a stranou SIEŤ. Slovenský politický systém tak zůstal poměrně polarizovaný i ve 21. století. Důležitým faktem je, že zde nenajdeme žádnou dlouhodobě úspěšnou konzervativní stranu. Křesťanskodemokratické hnutí a Slovenská národní strana sice zůstaly součástí stranického systému, avšak jen zřídka kdy přesahoval jejich volební zisk 10 %. V případě SDKÚ a SDKÚ-DS pak šlo o poměrně široká koaliční uskupení, v nichž se konzervatismus projevoval, avšak ani jedna z těchto koalic se nestala stálým aktérem slovenského stranického systému.

Dosud poslední parlamentní volby se konaly v roce 2020. Vítězem se stalo hnutí Obyčejní lidé a nezávislé osobnosti (OĽANO), které získalo 25,03 % hlasů. Jedná se o středopravicové hnutí, které není jasně ideologicky ukotvené. Na druhém místě skončila strana SMĚR-SD se ziskem 18,29 % hlasů. Třetí místo obsadilo hnutí SME RODINA

se ziskem 8,24 % hlasů. I v tomto případě se jedná o ideologicky neukotvené uskupení. Čtvrté místo obsadila krajně pravicová Lidová strana Naše Slovensko (ĽSNS) se ziskem 7,97 %. Na pátém místě skončila koalice Progresivní Slovensko (PS) a Spolu-Občanská demokracie se ziskem 6,96 %. Tato koalice však nedokázala překročit potřebnou hranici 7 %, a proto nezískala žádné mandáty. Do dolní komory se pak se ziskem 6,22 % dostala ještě pravicově liberální strana Svoboda a Solidarita (SaS) a strana Za lidi (Za ľudí), která získala 5,77 %. Vládu vytvořilo hnutí OĽANO s hnutím SME RODINA a stranami SaS a Za lidi.

Graf č. 2: Výsledky voleb do Národní rady SR 2020 – vlastní zpracování (Zdroj dat: Štatistický úrad SR, 2021)

Podobně jako v případě Polska se dále zaměříme na analýzu volebních programů a dalších materiálů šesti vybraných stran a hnutí. Postupně se budeme věnovat hnutí SME RODINA, které je, jak již bylo zmíněno, ideologicky neukotvené, avšak prvky konzervatismu v jeho programu najdeme. Dále se budeme věnovat další vládní straně Svoboda a Solidarita, která je sice spíše liberální, avšak někdy bývá označována též jako liberálně konzervativní. Věnovat se budeme také hnutí OĽANO, pro které platí podobná charakteristika jako pro hnutí SME RODINA. Zaměříme se také na poslední vládní stranu Za lidi, která bývá označována jako konzervativně liberální. Stručně se podíváme také na ĽSNS, což je sice krajně pravicová strana, avšak již na příkladu polské Konfederace jsme si ukázali, že i tyto strany mohou přejímat určité konzervativní prvky. Na závěr se pak zaměříme na mimoparlamentní Křesťanskodemokratické hnutí (KDH). Důvodem pro zařazení KDH je zejména relevance, jelikož toto uskupení bývá označováno

za konzervativní. KDH je navíc historicky poměrně významnou formací, která byla součástí hned několika porevolučních vlád. Dalším důvodem, proč se na KDH zaměřit je to, že ve volbách neuspělo se ziskem 4,65 % hlasů jen velmi těsně a v posledních průzkumech se dokonce dostalo přes hranici potřebných pěti procent.

Věnovat se budeme zejména analýze předvolebních programů k volbám 2020. Výjimkou je Lidová strana naše Slovensko, která program nemá, a proto se budeme primárně věnovat dalším materiálům.

4.4.1 SME RODINA

Hnutí SME RODINA vzniklo v roce 2011 a jak již jeho název napovídá, ústředním tématem je rodina. Rodina je v programu na prvním místě a hnutí ji označuje za základní stavební buňku každé společnosti. Za rodinu hnutí považuje muže, ženu a děti a odmítá experimenty s rodinami i dětmi. Ohrožení rodin pak spatřuje uvnitř i vně. Konkrétně jsou zde zmíněny například problémy jako islámská invaze do Evropy, hazard nebo drogové závislosti (SME RODINA 2020, s. 9). Na tato úvodní slova hnutí navazuje celou řadou sociálních návrhů v oblasti rodinné politiky. Nalezneme zde daňové bonusy, vyšší rodičovské příspěvky či příspěvky na bydlení pro mladé rodiny. Hnutí se dále věnuje i pomoci neúplným rodinám, rodinám s dětmi se zdravotním postižením, ale také posilování mezigenerační solidarity v rodinách (SME RODINA 2020, s. 9-21).

V programu nenajdeme mnoho prvků liberálního konzervatismu. Dle názoru hnutí se například na tematiku vyrovnaných rozpočtů klade příliš velký důraz. Stejně tak zde nenajdeme návrhy na snižování daní. Hnutí chce naopak zavádět například daně z dividend pro velké finanční instituce nebo zdanit energetické monopoly. Velké globální firmy by pak měly platit digitální daň z internetové reklamy (SME RODINA 2020, s. 63-64). Tato část programu se tedy svými ekonomickými postoji přibližuje spíše národnímu konzervatismu, o čemž svědčí i tvrzení, že dochází k obrovské daňové nespravedlnosti na úkor obyvatel Slovenska (SME RODINA 2020, s. 63).

SME RODINA se v programu věnuje také problematice migrace. Mezinárodní nelegální migraci považuje za hrozbu a je striktně proti tomu, aby byla Slovenská republika nucena přijímat imigranty na svém území. Migraci totiž považuje za potenciální hrozbu pro sociální systém, ale také za akutní ohrožení kulturní identity. K fungování EU se hnutí vyjadřuje poměrně kriticky a navrhuje provedení auditu členství Slovenska v EU, aby bylo jasně vidět, co toto členství Slovensku dalo a co naopak vzalo. Zájmem Slovenska je podle

hnutí zabránit takové reformě Evropské unie, která způsobí rozdělení členských krajin na dvě kategorie. Nepřímo je zde odmítnuta též hlubší integrace, jelikož se hovoří o tom, že národní stát je základem a garancí práv a svobod (SME RODINA 2020, s. 114-117).

SME RODINA se věnuje také kultuře, kterou považuje za jeden z pilířů zachování národní identity. Hnutí chce podporovat také folklór a tradiční lidová řemesla. Na ulicích a náměstích pojmenovaných po významných osobách by měly být důstojně zpracované informace o osobě, po které je prostor pojmenován. Hnutí se věnuje také problematice vztahu státu a církvi, které mají nezastupitelnou úlohu morální autority, charity a starostlivosti o slabé, staré a bezmocné. Církev jsou také spolutvůrci národní a kulturní identity (SME RODINA 2020, s. 122-125).

V dalších materiálech můžeme najít poměrně rozličná témata. Hnutí se poměrně často věnuje i ekologickým záležitostem nebo ochraně zvířat, což by mohlo ukazovat na částečné prvky zeleného konzervatismu. Nalezneme zde ale také kritiku EU. Například v polovině ledna hnutí na své facebookové stránce ostře odsoudilo pokus Evropského parlamentu o „vnucení“ nových podmínek o řízení azylu a migrace národním státům. Hnutí zde následně opakuje své obavy z migrace, které jsme rozebírali již v části věnované analýze programu (SME RODINA 2021).

V programu hnutí SME RODINA se tedy projevují tři či čtyři různé směry konzervatismu. Podobně jako například u polské strany Právo a spravedlnost zde najdeme takové prvky, které by mohly ukazovat jak na národní, tak na sociální konzervatismus. Na rozdíl od Práva a spravedlnosti ale SME RODINA neklade ani zdaleka takový důraz na národní identitu. Na první místo zcela jasně staví rodinu, což může v kombinaci se vztahem k církvi ukazovat spíše na sociální konzervatismus. Postoje k Evropské unii jsou sice bližší národnímu konzervatismu, avšak ve druhé části práce jsme si řekli, že ne všichni sociální konzervativci musí nutně evropskou integraci podporovat. Národní konzervatismus je pak v některých otázkách nahrazen konzervatismem kulturním. Například v pasážích o migraci hnutí varuje zejména před ztrátou kulturní identity. Hnutí varuje také před islamizací, avšak nepovažuje ji za nebezpečí primárně pro národní identitu, ale pro rodiny. I z těchto důvodů můžeme konstatovat, že lehce převažující je zde sociální konzervatismus. Kromě sociálního, národního a kulturního konzervatismu, můžeme v programu a dalších materiálech hnutí vidět i určité prvky zeleného konzervatismu.

4.4.2 Svoboda a Solidarita (SAS)

Svoboda a Solidarita je politická strana, která vznikla v roce 2009. Strana bývá běžně označována za liberální, avšak je součástí Aliance konzervativců a reformistů v Evropě. Zda její předvolební program k volbám 2020 obsahuje prvky konzervatismu, ukáže následující analýza.

Již na úvod lze podle uspořádání programu spatřit, že strana klade poměrně velký důraz na ekonomickou problematiku. Strana se nejprve zabývá státním rozpočtem, který by dle SaS měl být vyrovnaný (Sloboda a Solidarita 2020a, s. 10). Dále se hlásí k tomu, že dlouhodobě prosazuje menší stát a nižší daně. Následuje řada návrhů na snižování daní v konkrétních oblastech. Strana dále navrhuje zavedení odvodového bonusu, který by měl dle jejích slov výrazně zjednodušit sociální systém (Sloboda a Solidarita 2020a, s. 38). SaS chce také prosadit privatizaci státní společnosti ZSSK Cargo, což by mělo vést ke zvýšení konkurenceschopnosti a zkvalitnění služeb v železniční dopravě (Sloboda a Solidarita 2020a, s. 261).

V další části programu se strana věnuje štíhlému státu. Hned na úvod můžeme vidět určitý konzervativní přístup, když SaS tvrdí, že nechce představovat radikální změny či nové reformy fungování státu a veřejné správy (Sloboda a Solidarita 2020a, s. 62). Nenajdeme zde tedy nějaké návrhy na velké změny, ale spíše na zjednodušování státní správy a v některých případech též rušení úřadů či omezování počtu zaměstnanců ve státní správě (Sloboda a Solidarita 2020a, s. 70-72).

V oblasti zahraniční politiky se Svoboda a Solidarita označuje za stranu eurorealistickou, která navrhuje zásadní reformu Evropské unie. Strana nechce přesouvat další kompetence do Bruselu, avšak zároveň považuje případný odchod Slovenska z EU za nepřijatelný. Nalezneme zde množství návrhů na reformu Evropské unie, které se většinou věnují návratu určitých pravomocí členským státům nebo zeštíhlování evropské administrativy (Sloboda a Solidarita 2020a, s. 138).

Strana se dále věnuje poměrně podrobně také svobodě. V této oblasti chce například usnadnit možnost rozvodů nebo podpořit legalizaci interrupčních tablet. SaS se věnuje i problematice náboženství. Ideologickou a náboženskou neutralitu státu pokládá za mimořádně důležitý atribut společenského života. Strana chce zrušit Vatikánské smlouvy, ačkoliv uznává význam náboženství a církví v morálně-etických otázkách. Vatikánské smlouvy jsou ale dle jejího názoru v rozporu s ústavně garantovanou náboženskou

neutralitou státu a znamenají nepřijatelné zasahování římskokatolického učení a římskokatolické církve do jeho chodu. Strana chce také zavést nový institut životního partnerství pro páry stejného i rozdílného pohlaví (Sloboda a Solidarita 2020a, s. 209-210). Uvedenou pasáž můžeme považovat za naprosto jasné vyloučení sociálního konzervatismu.

V dalších materiálech se strana věnuje podobným problémům jako v programu. Jako příklad lze uvést například snižování byrokracie na školách, které SaS jako vládní strana prosadila (Sloboda a Solidarita 2021). Jako druhý příklad pak můžeme použít návrh SaS na to, aby si mohli živnost založit už lidé od 16 let (Sloboda a Solidarita 2020b). V obou těchto návrzích tedy lze spatřit to, co jsme viděli i v programu. Strana klade důraz zejména na podporu podnikání, štíhlý stát, nízké a přehledné daně či vyrovnané státní rozpočty.

V případě Svobody a Solidarity se dostáváme zpět k problému, jemuž jsme se věnovali již v části práce o liberálním konzervatismu. Program strany bychom totiž mohli považovat za liberálně konzervativní, avšak hranice mezi konzervatismem a liberalismem je zde velmi tenká. Program je bezpochyby velmi silně liberální v ekonomických otázkách. Jak již ale bylo řečeno, liberální konzervatismus spočívá ve spojení konzervatismu v otázkách společenských a liberalismu v otázkách ekonomických. V programu můžeme nalézt konzervativní přístup ke změnám a reformám, které strana nechce dělat za každou cenu a pokud je už dělat chce, předkládá v programu podrobný návod, proč a jak je chce provést. Za liberálně konzervativní bychom mohli považovat i přístup strany k Evropské unii. Velká část programu je však silně ovlivněna liberálním přístupem, který jsme si ukázali u sociálních otázek či u vztahu strany k problematice náboženství. Strana tedy bezpochyby má ze všech směrů konzervatismu nejbližší liberálnímu konzervatismu, avšak je nutno konstatovat, že za konzervativní stranu ji považovat nelze.

4.4.3 OBYČEJNÍ LIDÉ a nezávislé osobnosti (OLANO)

Hnutí Obyčejní lidé a nezávislé osobnosti působí ve slovenské politice již od roku 2011. Jeho ideologické ukotvení je poměrně problematické, což uvidíme i během následující analýzy. Hnutí na svých webových stránkách představuje 11 vizí a cílů. V některých z nich můžeme vidět prvky konzervatismu. Jedná se například o úctu ke kořenům a tradicím, podporu rodiny nebo výchovu ke skutečnému vlastenectví a s ní odmítnutí extremismu a zločineckých ideologií (OLANO 2021).

V předvolebním programu z roku 2020 se hnutí věnuje zejména svému hlavnímu tématu, kterým je otevřená a transparentní politika a boj proti korupci (OLANO 2020,

s. 16-24). Klasickým tématům konzervatismu v programu tolik prostoru věnováno není. Můžeme zde nalézt prvky liberálního konzervatismu, jelikož hnutí se zde vymezuje proti byrokracii a navrhuje množství návrhů, které jsou v souladu s liberálně konzervativním minimálním státem. V ekonomické oblasti chce snižovat daně a odvody obyčejných lidí. Velmi důležité je zde slovo „obyčejných“, jelikož hnutí zároveň s tím plánuje prosazovat velmi progresivní majetkové daně (OLANO 2020, s. 171).

V části programu věnované rodině hnutí znovu vyzdvihuje důležitost rodiny, kultury, tradic a kořenů Slovenska. V programu je řeč o tom, že rodina je základní buňkou společnosti. Hnutí proto přichází s řadou návrhů, jak rodinám finančně vypomoci například v oblasti daní, ale také v oblasti zaměstnávání matek s dětmi a podobně (OLANO 2020, s. 99-101). V oblasti zahraniční politiky podporuje hnutí proevropské směřování Slovenska. Zároveň však prosazuje eurorealismus a chce hledat kompromis mezi zájmy EU a zájmy národních států (OLANO 2020, s. 151).

Další materiály se do velké míry taktéž věnují tématům transparentnosti, boje proti korupci a nezávislým soudům a prokurátorům. V programu a dalších materiálech se objevují zejména prvky liberálního a sociálního konzervatismu. Ani jeden z těchto směrů však nelze označit jako jasně převažující. Liberálnímu konzervatismu odporuje například návrh na progresivní majetkové daně. K tomu, abychom mohli hovořit o sociálním konzervatismu, zase chybí důraz na náboženství či křesťanskou sociální nauku. Hnutí jako takové bychom pravděpodobně za konzervativní označit nemohli, jelikož v programu i dalších materiálech není klasickým konzervativním tématům věnován příliš velký prostor. Hnutí lze tedy v souladu se všeobecným míněním označit za ideologicky neukotvené.

4.4.4 Za lidi

Za lidi je politická strana, která vznikla v roce 2019, kdy ji založil bývalý slovenský prezident Andrej Kiska. Volby 2020 tak byly vůbec prvními, jichž se tato strana zúčastnila. Hned na úvod předvolebního programu k těmto volbám strana uvádí, co všechno podle ní občané Slovenska chtějí. Lidé podle strany chtějí žít v zemi, která má úctu ke svým tradicím a historii, ale nebojí se budoucnosti. Chtějí žít ve státě, který motivuje mladé lidi, aby si zakládali rodiny a vychovávali budoucí generace (Za ľudí 2021, s. 6). Z tohoto úvodu by se tedy dalo usuzovat, že v programu strany bychom mohli nalézt prvky konzervatismu.

Pokud se však budeme programem zabývat detailněji, všimneme si, že obsahuje spíše prvky liberalismu. Velké části programu jsou totiž věnované návrhům na modernizační

a pokrokové změny. Důraz je kladen také na transparentnost, boj proti korupci nebo ekologii. Za konzervativní pak nelze označit ani pasáž věnující se zahraniční politice. Strana zastává k Evropské unii mnohem kladnější vztahy, než je u konzervativců obvyklé.

Prvky konzervatismu se však v programu objevují také. Nalezneme je zejména v části, kde se strana věnuje sociální politice. Řeší se zde problematika nízké porodnosti. Rodina pak podle strany není jen společenskou hodnotou, ale také místem ochrany před chudobou. Následuje značné množství návrhů jak rodinám pomoci (Za l'udí 2021, s. 29-33). V částech programu zaměřujících se na ekonomiku, se pak strana Za lidi hlásí k podpoře vyrovnaných rozpočtů a deklaruje, že deficitní rozpočty připustí jen v časech recese. Strana chce také snižovat daňové zatížení práce nebo zjednodušit daňový systém. Najdeme zde i pasáže o tom, že stát by měl co nejméně zasahovat do podnikání a zásadně omezit byrokracii (Za l'udí 2021, s. 91-107).

Program strany Za lidi tak jako konzervativní označit nemůžeme. Ačkoliv zde nalezneme určité náznaky konzervatismu, program jako takový je spíše liberální. Pokud bychom přece jen chtěli v programu identifikovat nějaký směr konzervatismu, přiklonili bychom se k liberálnímu konzervatismu. Kromě tohoto směru lze v programu identifikovat i určité prvky zeleného konzervatismu.

4.4.5 Kotlebovci – Lidová strana naše Slovensko (LSNS)

Oficiální název této strany zní Kotlebovci – Lidová strana naše Slovensko, což nám napovídá, že jde o politickou stranu, která je poměrně úzce spjata s osobou svého předsedy, kterým je Marian Kotleba. Je velmi složité považovat toto uskupení za zástupce nějaké konkrétní ideologie, jelikož bývá označováno jako fašistické, neonacistické, populistické, ale někdy také jako národně konzervativní. Chceme-li analyzovat program strany narazíme na problém, jelikož předvolební program strana nemá. Zaměříme se proto nejprve na velmi stručný program, který nalezneme na webových stránkách LSNS a následně se budeme zabývat dalšími materiály.

Strana na svých webových stránkách deklaruje své cíle. Některé z těchto cílů bezpochyby vycházejí z konzervativních principů. Strana chce například budovat a prohlubovat skutečné sociální, tržní a ekologické hospodářství, založené na soukromém vlastnictví a podpoře široké podnikatelské vrstvy. V duchu společenských zásad a křesťanských tradic se chce stavět proti všem formám násilí a nespravedlnosti. V neposlední řadě chce strana prosazovat zájmy tradičních rodin (LS Naše Slovensko 2021).

Pokud bychom vycházeli pouze z těchto priorit, zřejmě bychom stranu mohli označit za sociálně konzervativní. Zmíněné pasáže však nejsou dostatečně podrobné a rozsáhlé, abychom si mohli udělat skutečnou představu o ideologickém ukotvení strany.

Poměrně rozsáhlý zdroj pro analýzu nám poskytuje facebooková stránka předsedy strany Mariana Kotleby. Úplně jiným než sociálně konzervativním směrem nás může navést již příspěvek věnující se NATO, kde Kotleba tuto organizaci nazývá jako teroristickou a dodává, že s účastí v ní se nikdy nesmíří. Na facebookové stránce předsedy strany dále najdeme i poměrně časté vyzdvihování národa a také odmítnutí potratů nebo LGBT ideologie (Marian Kotleba 2021). Vzhledem k postoji k národu a konzervativním postojům v sociální oblasti bychom mohli o ĽSNS hovořit jako o národně konzervativní straně. Částečně by tomu mohl napovídat též postoj k nadnárodním organizacím, ačkoliv je nutno dodat, že zmíněná pasáž ohledně NATO je velmi radikální i na národní konzervativce, kteří ve většině případů členství v NATO naopak podporují. Naše nahlížení na tuto stranu jako na konzervativní by mohla změnit i její hlasitá podpora klerofašistického Slovenského státu a jeho prezidenta Jozefa Tisa (Vilček 2016).

Můžeme konstatovat, že z konzervativních směrů převažuje v programu a dalších materiálech ĽSNS národní konzervatismus. Je ale zapotřebí dodat, že tuto stranu nemůžeme označit jako typicky národně konzervativní, a to zejména pro její postoje v některých, zejména historických otázkách, které mohou do jisté míry hraničit s fašismem.

4.4.6 Křesťanskodemokratické hnutí (KDH)

KDH neboli Křesťanskodemokratické hnutí je politické hnutí, která vzniklo již v roce 1990. V posledních volbách se hnutí jen těsně nedostalo do parlamentu, avšak historicky se jedná o poměrně významné politické uskupení hlásící se k principům křesťanské demokracie.

Pro KDH je jednou z priorit rodina. Rodiny, které zodpovědně vychovávají svoje děti, jsou podle hnutí bohatstvím Slovenska. Cílem je pak takové rodiny chránit a posilovat (KDH 2019; s. 6). V souvislosti s tím následuje řada návrhů, jak rodinám pomoci. KDH chce také chránit život od početí až do přirozené smrti člověka. Můžeme tedy vidět, že hnutí nemá příliš kladný vztah k potratům a chce připravit opatření na podporu těhotných matek, aby se nemusely rozhodnout pro potrat. Rodina je podle hnutí postavená výlučně na partnerství muže a ženy (KDH 2019; s. 12-13).

V ekonomické oblasti chce hnutí snížit byrokratické procesy mezi zaměstnavatelem, zaměstnancem a státní správou. Dále chce také podpořit opatření na snížení daňového a odvodového zatížení zaměstnanců, zaměstnavatelů a podnikatelů (KDH 2019, s. 30). Pro KDH je také důležitá pomoc rodinným podnikům, které vytvářejí hodnoty v ekonomice i společnosti (KDH 2019, s. 53).

V zahraniční politice chce KDH podporovat orientaci Slovenska na Západ. Hnutí podporuje členství Slovenska v Evropské unii. Za základní podmínku zachování existence Evropy považuje zachování evropské kulturní identity, pod kterou chápe kontinuitu a rozvíjení dědictví národních identit (KDH 2019, s. 150-152). KDH se chce také zasazovat o důsledné dodržování pronásledovaných osob, zejména pak křesťanů (KDH 2019, s. 155). Migraci hnutí považuje za jednu z největších výzev pro Evropu a dodává, že Evropa má morální povinnost pomoci těm, kteří jsou pronásledováni a chudí anebo utíkají před vojenským konfliktem. Přijetí migranti však musí respektovat základní právní a kulturní normy evropských společností (KDH 2019, s. 158).

Hnutí se dále zabývá také kulturou, kterou považuje za neoddělitelnou součást národa. Kultura pomáhá tvořit identitu a přispívá k rozvoji společnosti, skupin obyvatelstva i jednotlivce. Kultura je výsledkem lidského snažení, které často přesahuje jednotlivce a přetrvává i po svém tvůrci. Kulturní dědictví je odkazem, který zůstává zachovaný pro ostatní generace (KDH 2019, s. 176).

V programu sice nenalezneme žádnou pasáž, která by se obšírně soustředila na problematiku církví či náboženství, avšak program je plný odkazů na křesťanské kořeny či křesťanskou nauku. Víře se hnutí věnuje i v dalších materiálech, kde se v současné době poznamenané Covidem-19 soustředí na problematiku možnosti navštěvování kostelů a bohoslužeb (KDH 2021).

Křesťanskodemokratické hnutí tedy můžeme bezesporu označit za konzervativní. V programu najdeme mnoho konzervativních prvků. Ze směrů konzervatismu je jasně převažujícím směrem sociální konzervatismus, který je patrný v rodinné politice hnutí, ale také v oblasti zahraniční politiky a vztahu k Evropské unii. Křesťanskou sociální nauku a solidaritu se slabšími pak můžeme pozorovat v postojích k migraci. Za sociálně konzervativní prvek pak můžeme považovat i to, že se hnutí hlásí ke křesťanským kořenům. V ekonomických otázkách je pak sociální konzervatismus patrný v důrazu na sociální jistoty

obyvatel. Kromě sociálního konzervatismu můžeme v programu najít též stopy kulturního a zeleného konzervatismu.

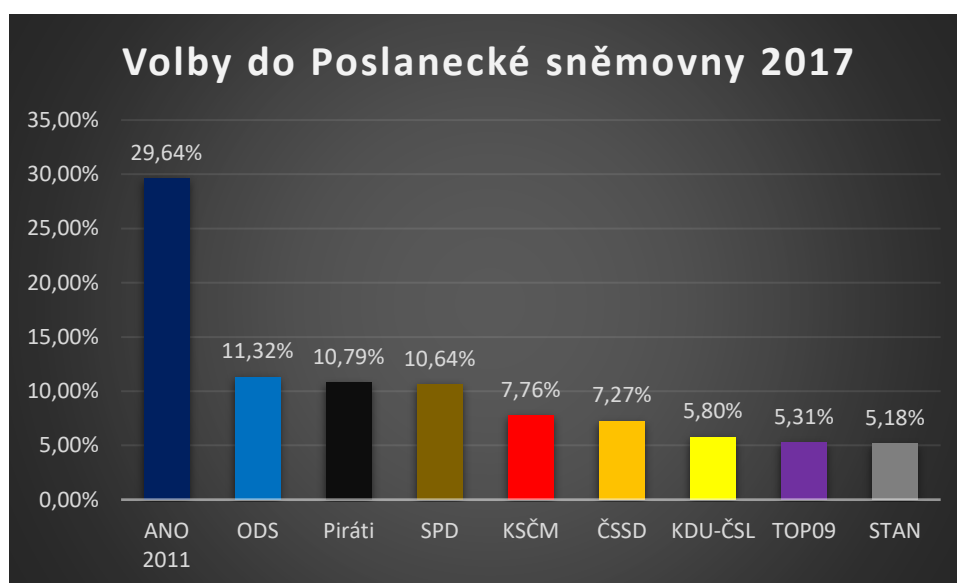
4.5 Česká republika

Stranický systém v České republice se začal formovat po roce 1989. Nejsilnější formací bylo zpočátku Občanské fórum (OF). V roce 1991 došlo k jeho rozštěpení a nejsilnější nástupnickou stranou se stala liberálně konzervativní Občanská demokratická strana (ODS). Ta také od roku 1992 vládla v koalici s Křesťanskou a demokratickou unií–Československou stranou lidovou (KDU-ČSL) a s liberálně konzervativní Občanskou demokratickou aliancí (ODA). Tato koalice vládla až do roku 1998. Během 90. let postupně rostl vliv České strany sociálně demokratické (ČSSD). V dolní komoře byli během 90. let zastoupeni také komunisté (KSČM) a krajně pravicová Republikánská strana (SPR-RSČ). Jako konzervativní můžeme v tomto období označit strany ODS, ODA a KDU-ČSL.

Od roku 1998 do roku 2002 vládla ČSSD s tolerancí ODS. Mezi lety 2002 a 2006 pak ČSSD vládla v koalici s KDU-ČSL a s liberální Unií Svobody-Demokratickou unií (US-DEU). Po roce 2006 pak znovu vládla ODS, přičemž od roku 2007 v koalici s KDU-ČSL a Stranou zelených (SZ), která se v této době poprvé a prozatím naposled stala sněmovní stranou. Vláda padla v roce 2009. Od roku 2010 pak po dalších volbách znovu vládla ODS, tentokrát v koalici s novou liberálně konzervativní stranou TOP09 a s ideologicky neukotveným hnutím Věci Veřejné (VV). Ve volbách v roce 2010 se poprvé od revoluce nedostala do dolní komory KDU-ČSL. Po pádu vlády přišly v roce 2013 přelomové volby, v nichž uspěla ČSSD, která sestavila vládu s neideologicky ukotveným hnutím ANO a KDU-ČSL. Sněmovními stranami nadále zůstaly ODS, TOP 09 a komunisté. Do sněmovny se také vrátila KDU-ČSL, a kromě hnutí ANO se sněmovním hnutím stal také Úsvit – Národní koalice, což bylo populisticko-nacionalistické hnutí. V tomto období se tedy v českém stranickém systému začala objevovat ideologicky neukotvená a populistická hnutí, která začala výrazně ovlivňovat politickou situaci. Pozici nejvlivnější konzervativní strany držela v tomto období po většinu času ODS. Stranický systém však výrazně ovlivnil vznik další konzervativní strany TOP09. Stálým konzervativním aktérem na začátku století zůstala s výjimkou jednoho volebního období KDU-ČSL.

Zatím poslední volby do Poslanecké sněmovny se konaly v roce 2017. Jejich vítězem se stalo hnutí ANO (29,64 %). Na druhém místě skončila ODS s 11,32 %. Třetí místo obsadila Česká pirátská strana (10,79 %), což je liberální, středolevá strana. Na čtvrtém místě

skončilo hnutí Svoboda a přímá demokracie (SPD) se ziskem 10,64 %. Jedná se o nástupnické hnutí zmíněného Úsvitu. Páté místo obsadili komunisté (KSČM) se ziskem 7,76 %. Na šestém místě skončila ČSSD, která získala 7,27 %. Sedmé místo obsadila KDU-ČSL se ziskem 5,80 %. Do Poslanecké sněmovny se dostala také TOP09, která získala 5,31 %. Jako poslední pak uspělo hnutí Starostové a nezávislí (STAN), které získalo 5,18 %. STAN je středové hnutí se silnou pozicí v regionech. V předchozích volbách kandidovalo společně s TOP09. Menšinovou vládu po těchto volbách po průtazích vytvořilo hnutí ANO s ČSSD s podporou KSČM.

Graf č. 3: Výsledky voleb do Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR 2017 – vlastní zpracování (Zdroj dat: ČSÚ, 2020)

Můžeme tedy vidět, že stranický systém České republiky je oproti minulosti poměrně silně polarizovaný. Za konzervativní strany můžeme v současné době považovat ODS, KDU-ČSL a TOP09. Nejprve se tedy budeme věnovat těmto třem stranám. Následně se budeme věnovat hnutím STAN a SPD. Nebudeme se naopak zabývat levicovými stranami ČSSD a KSČM. Z důvodu velmi nízkého množství prvků konzervatismu se nadále nebudeme soustředit ani na hnutí ANO a Piráty. Stručně se naopak na závěr zaměříme na hnutí Trikolóra, které má z důvodu odštěpení několika poslanců od ODS a SPD tři zástupce v dolní komoře parlamentu a lze jej považovat za hnutí konzervativní. Stranám se v tomto případě budeme věnovat jednotlivě, neboť v době, kdy jsou programy a další materiály analyzovány, ještě nejsou známy veškeré detaily o programech koalic, které se začínají vytvářet před volbami v roce 2021.

4.5.1 Občanská demokratická strana (ODS)

Občanská demokratická strana (ODS) patří mezi tradiční české polistopadové strany. Strana se sama označuje za liberálně-konzervativní stranu navazující na tradice evropské křesťanské civilizace, na humanitní a demokratický odkaz první republiky a na zkušenosti západních demokracií (ODS 2021a).

Na svých webových stránkách uvádí ODS své čtyři základní programové pilíře. Stopy konzervatismu můžeme vidět hned v prvním z nich, kde se hovoří o tom, že rodina je tou nejdůležitější sociální sítí. Prvky liberálního konzervatismu pak můžeme vidět ve druhém pilíři. ODS zde hovoří o důležitosti vyrovnaného rozpočtu, omezení zbytečného přerozdělování peněz a v neposlední řadě odmítá zvyšování daní, místo něhož prosazuje stabilní, přehledný a předvídatelný daňový systém. Liberálně konzervativní důraz na individualitu pak můžeme spatřit ve třetím pilíři, kde je uvedeno, že stát nesmí narušovat soukromí občanů zbytečnými nařízeními a ani jim jinak bezdůvodně komplikovat život. Kromě těchto konkrétních cílů můžeme v této části vidět také konzervativní přístup k problémům. Jako příklad může sloužit prosazování stabilního daňového systému nebo také pasáž, kde ODS říká, že penzijní systém nesmí podléhat neustálým změnám (ODS 2021b).

Dále se budeme věnovat nejnovějšímu programu ODS, který se nazývá „Kampaň za změnu: Země, která vítězí“. Tento program pochází z roku 2019. Je tvořen třemi principy vládnutí a pěti programovými prioritami. Prvky liberálního konzervatismu můžeme nalézt již v principech vládnutí, a to zejména v prvním z nich, kde nalezneme například návrh na prosazení dluhové brzdy, který by měl zajistit to, aby v období ekonomických růstů musely vlády připravovat vyrovnané nebo přebytkové rozpočty (ODS 2021c).

Další prvky konzervatismu pak nalezneme v programových prioritách. Jedna z nich je zaměřena na podporu rodin formou různých daňových zvýhodnění. Jako příklad můžeme uvést návrh na nulové zdanění rodičů, které platí po dobu, kdy jeden z nich pobírá rodičovský poplatek. Za konzervativní se dá považovat také podpora mezigenerační solidarity v rodině (ODS 2021d). Základní principy liberálního konzervatismu se pak objevují v programové prioritě věnující se daním. ODS zde znovu opakuje, že daně mají být nízké a jednoduché a tento postoj podporuje i mnoha konkrétními návrhy na snižování daní a zjednodušování daňového systému (ODS 2021e).

V oblasti zahraniční politiky ODS podporuje směřování České republiky na Západ. Za velmi důležitou považuje spolupráci s NATO a nezpochybňuje ani členství České

republiky v Evropské unii. Strana chce dosáhnout základní shody o českých národních zájmech doma a prosadit českou národní pozici do centra diskusí o změnách v Evropské unii (ODS 2021f). Můžeme tedy vidět, že strana podporuje členství České republiky v Evropské unii, avšak je pro její reformu, o čemž svědčí i to, že je součástí politické skupiny Evropských konzervativců a reformistů.

ODS se v části programu nazvané „zelená karta“ věnuje také ekologickým problémům a navrhuje řadu řešení. Je zde patrný konzervativní přístup, kdy strana upřednostňuje spíše promyšlené a kontinuální reformy a brání se radikálním změnám. Varuje zde před agresivními alarmisty a také před „výstřelky“ jako jsou například představy o zákazu létání nebo konzumace masa. Stejně tak se zde objevuje varování před pokusy o rozklad kapitalismu (ODS 2021g).

Liberálně konzervativní směřování strany je patrné i v dalších materiálech. Jako příklad lze uvést postoj strany ke kvótám pro prodej českých potravin. Se schválenou podobou pozměňovacího návrhu k novele zákona ODS nesouhlasí z několika důvodů. Jedním z těchto důvodů je i to, že je v rozporu s pravidly evropského volného trhu (ODS 2021h). Další liberálně konzervativní postoje bychom mohli najít na sociálních sítích strany. Tyto postoje se z velké většiny týkají snižování daní nebo pomoci živnostníkům. Opakovaně však na sociálních sítích ODS najdeme také odpor proti zařazení ruských a čínských firem do výběrového řízení na dostavbu jaderné elektrárny Dukovany. Podle ODS je to pro Česko strategická a bezpečnostní hrozba (ODS – Občanská demokratická strana 2021).

V programech a dalších materiálech ODS tedy převažuje liberální konzervatismus vycházející z tradičních konzervativních principů. Liberální konzervatismus je patrný v podstatě ve všech postojích strany. Částečně se zde vyskytuje též zelený konzervatismus. Naopak v programu prakticky nenajdeme stopy národního, sociálního ani kulturního konzervatismu.

4.5.2 Křesťanská a demokratická unie – Československá strana lidová (KDU-ČSL)

KDU-ČSL vznikla jako Československá strana lidová již v roce 1919. Strana se hlásí k odkazu evropské kultury a tradic křesťanskodemokratických a křesťanskosociálních stran a hnutí u nás i ve světě. Rozvíjí humanitní a demokratické tradice společnosti a usiluje o uplatňování konzervativních hodnot v politické oblasti (KDU-ČSL 2021a).

Tento úvod je citován ze sekce „o nás“, kterou můžeme nalézt na webových stránkách KDU-ČSL. Vzhledem k tomu, že strana nemá žádné pilíře ani podrobný stálý program, budeme se zde věnovat i této sekci, která určité programové základy obsahuje. Dále se zaměříme na „lidovecký program“, který je zaměřen na několik specifických témat včetně zahraniční politiky. Stručně se pak podíváme také na předvolební program strany z roku 2017.

Již jsme zmínili, že strana se ke konzervatismu sama hlásí, a proto lze předpokládat, že v jejím programu i dalších materiálech prvky konzervatismu najdeme. V analyzovaném materiálu se hovoří o tom, že desatero, evangelijní zvěst lásky k druhým a křesťanská sociální nauka, jsou východisky politických kroků strany. Strana dále dodává, že nezastupuje jakoukoliv církev či náboženskou společnost (KDU-ČSL 2021a). Můžeme zde pozorovat také důraz na mezigenerační či majetkovou solidaritu a sociální soudržnost. Za základní, přirozenou a nejefektivnější jednotku státu považuje strana fungující vícegenerační rodinu. Stát by měl podle KDU-ČSL do takové rodiny co nejméně zasahovat, nařizovat a co nejvíce nepřímou podporovat, především nízkým zdaněním, její činnosti výchovné a sociální (KDU-ČSL 2021a). Manželství zůstává pro KDU-ČSL jen svazkem muže a ženy, nikoliv dvou osob stejného pohlaví. Dále pak strana hovoří o konkrétních oblastech. Kupříkladu v oblasti ekonomické navrhuje daňovou progresi fyzických osob a nízké daně pro právnické osoby. Konzervativní postoj pak KDU-ČSL zastává i v otázkách ochrany přírody, když tvrdí, že hospodaření na půdě by mělo být ohleduplné vůči životnímu prostředí. Konkrétně se zde pak objevuje heslo: „nedrancovat půdu, ale myslet na naše vnuky“ (KDU-ČSL 2021a).

V „lidoveckém programu“ se KDU-ČSL věnuje zahraniční politice. Evropskou unii považuje za jedinečný hodnotový prostor založený na křesťansko-židovských kořenech a principech demokracie, svobody, spravedlnosti, rovnoprávnosti a odpovědné solidarity, z čehož je patrné, že k EU strana zastává kladný vztah. KDU-ČSL chce také pokračovat v systematické ochraně demokracie, lidských práv a práv menšin. Obzvláště citlivě vnímají lidovci postavení a perzekuci zvláště křesťanů kvůli vyznání například na Blízkém východě nebo v severní Africe. (KDU-ČSL 2021b).

V předvolebním programu z roku 2017 se strana věnuje vesměs podobným tématům, o nichž jsme již hovořili. Velký prostor je zde opět věnován podpoře rodiny. Následuje ekonomická část, v níž nás může zaujmout například návrh na přípravy přijetí eura, který svědčí o podpoře evropské integrace (KDU-ČSL 2017; s. 4). V pasáži zaměřené na školství

KDU-ČSL deklaruje, že ve vzdělání jasně zdůrazní kořeny naší civilizace, národní kulturu a vlastenectví. Odmítá ideologii multikulturalismu a podobné umělé zásahy (KDU-ČSL 2017; s. 6). Tento postoj bychom mohli označit za národně konzervativní, avšak jedná se o jediný náznak národního konzervatismu v programu strany. V ekonomické oblasti program hovoří například o zvýšení minimální mzdy nebo o prosazování nástrojů, které budou předcházet dlouhodobé nezaměstnanosti (KDU-ČSL 2017; s. 9).

V dalších materiálech KDU-ČSL nás podobně jako u ODS může zaujmout několik materiálů, které jsou zaměřené proti zařazení ruských a čínských firem do výběrového řízení na dostavbu jaderné elektrárny Dukovany. Strana se věnuje také Istanbulské úmluvě, kterou odmítá. Lidovci se obávají, že Istanbulská úmluva může být v průběhu času interpretována v neprospěch rodiny založené na vztahu jednoho muže a jedné ženy. Kromě toho také chybí záruka, že úmluva nebude sloužit jako záminka či legislativní opora ke stírání autentických rozdílů mezi mužským a ženským pohlavím a k odstraňování pojmů otec a matka z vládní prorodinné politiky (KDU-ČSL 2020).

Můžeme tedy konstatovat, že v programu KDU-ČSL zcela jasně převažuje sociální konzervatismus. Nechybí zde v podstatě žádné základní postoje tohoto směru. V souladu se sociálním konzervatismem jsou totiž sociální (prorodinná politika a důraz na křesťanství), ekonomické (majetková solidarita, částečná daňová progresse) i zahraniční (kladný vztah k Evropské unii) politické postoje strany. Program pak obsahuje také lehké prvky zeleného konzervatismu.

4.5.3 TOP09

Za konzervativní stranu se označuje TOP09, která vznikla v roce 2009. TOP v tomto případě znamená „Tradice, Odpovědnost, Prosperita“. Z těchto tří termínů jsou potom odvozena i programová východiska strany. První z východisek se věnuje tradicím. TOP09 zde uvádí, že je stranou konzervativní, která v politickém životě vychází z evropských tradic křesťansko-židovské kultury (TOP09 2021a).

V části o odpovědnosti klade strana důraz na nezvyšování veřejného dluhu, s čímž souvisí to, že dle slov TOP09 je třeba udržet stabilitu veřejných rozpočtů. Dále pak strana dodává, že jediným nástrojem vedoucím k prosperitě a blahobytu je svobodný trh. TOP09 také usiluje o sociální soudržnost. A to jak o mezigenerační solidaritu, tak o solidaritu se slabými či nemocnými. Daně a odvody pak podle strany nesmí trestat svojí progresí větší pracovitost či vzdělání. TOP09 chce daňový systém zjednodušit (TOP09 2021a).

Další prvky konzervatismu se objevují v hodnotovém desateru strany. Nalezneme zde množství podobných bodů, které se objevují i v programových východiscích strany. Jsou zde ale i témata, o nichž jsme v souvislosti s TOP09 ještě nehovořili. Jako příklad lze uvést pasáž věnující se občanské odpovědnosti nebo bod, který říká, že rodina je základním kamenem společnosti (TOP09 2021b).

Zaměříme se také na program nazvaný „Nejvyšší čas na změnu“. Jedná se o nejnovější program strany. Kromě již zmíněných bodů se v tomto programu TOP09 věnuje například kultuře, kterou označuje za definici národa. Velký prostor je věnován podpoře podnikatelů, s níž souvisí například návrhy na snížení daní či zmenšení objemu byrokracie. Důraz je v programu kladen také na ochranu přírody. Strana se zde věnuje též zahraniční politice. Dle TOP09 má být Česká republika respektovaným členem Evropské unie i NATO. Česká zahraniční politika musí být pevná, předvídatelná a srozumitelná a musí být jasné, že se opírá o základní struktury Evropské unie a NATO (TOP09 2021c).

V dalších materiálech se strana věnuje podobným tématům jako v programu. Velký důraz je kladen na podporu podnikatelů. Podobně jako ODS a KDU-ČSL se pak strana velmi kriticky vyjadřuje k možné dostavbě jaderné elektrárny Dukovany čínskými či ruskými společnostmi (TOP09, 2021d).

TOP09 můžeme jednoznačně označit za liberálně konzervativní stranu. Na klasická ekonomická témata liberálního konzervatismu je v programu kladen velmi silný důraz. Na základně poměrně kladného vztahu k Evropské unii bychom sice mohli namítnout, že je strana spíše liberální, čemuž by mohly odpovídat i některé další programové pasáže, avšak z analýzy programových východisek či hodnotového desatera strany je poměrně zřejmé, že program a další materiály strany vycházejí z konzervativní ideologie. Kromě liberálního konzervatismu lze v důrazu na ochranu přírody spatřit i určité prvky zeleného konzervatismu.

4.5.4. Starostové a nezávislí (STAN)

Stručněji se zaměříme na hnutí STAN, které na rozdíl od ODS, KDU-ČSL a TOP09 není všeobecně považováno za hnutí konzervativní. Vzniklo již v roce 2004, avšak na celostátní politiku se začalo více soustředit až po roce 2010. Na webových stránkách hnutí můžeme najít hodnotové desatero, jemuž se budeme věnovat na úvod.

V hodnotovém desateru STAN lze najít některé prvky klasického konzervatismu. Hned na úvod se hnutí hlásí ke kořenům judaisticko-křesťanské morálky Evropy. Hnutí zde také vyzdvihuje podstatu svobodné obce, v níž se rozvíjí mezilidské vztahy, sounáležitost a ochrana tradic. Nedotknutelnost soukromého vlastnictví je pak podle STAN klíčová pro fungování státu a soukromého trhu. Konzervativní přístup můžeme vidět i v osmém bodu desatera, kde se chce hnutí opírat v přístupu ke zdrojům o zásadu šetrnosti s cílem předat budoucím generacím příznivé životní prostředí (Starostové a Nezávislí 2021).

Prvky liberálního konzervatismu jsou pak patrné v pasáži, kde se hovoří o individuální odpovědnosti. Základní uspořádání státu má podle hnutí odrážet hledisko zodpovědného občana, jenž se musí o život svůj a své rodiny postarat sám. V oblasti zahraniční politiky vyjadřuje hnutí STAN názor, že jen pevná opora v euro-atlantickém společenství zajistí mírovou a svobodnou budoucnost naší země. Hnutí tedy podporuje členství České republiky v Evropské unii (Starostové a Nezávislí 2021). Tento postoj je zdůrazněn i v předvolebním programu z roku 2017, kde se hovoří o tom, že pro hnutí bude důležitý postupující evropský integrační proces a prosazování a dodržování principu subsidiarity (STAN 2017, s. 72).

Ekonomické postoje hnutí jsou patrné v předvolebním programu z roku 2017. Je zde zmíněno, že hnutí neprosazuje žádné daňové revoluce a plánuje ponechat daňové sazby víceméně beze změn. Plánuje ale naopak snížit odvodové zatížení práce (STAN 2017, s. 9). Hnutí pak také bude trvat na postupném oslabení byrokracie (STAN 2017, s. 13). V rámci rozpočtové politiky pak plánuje snižovat deficity (STAN 2017, s. 32). Tyto návrhy bychom tedy mohli považovat za liberálně konzervativní. Konzervatismus je pak patrný také v návrhu na podporu středních a malých zemědělců a zejména pak rodinných farem (STAN 2017; s. 67).

V dalších materiálech se hnutí STAN výrazně soustředí na jedno ze svých ústředních témat, totiž pomoc obcím a samosprávám. Tento fakt souvisí i se zařazením hnutí. Na úvod této podkapitoly jsme psali, že hnutí není považováno za konzervativní, avšak během analýzy programu a dalších materiálů jsme konzervativní prvky našli. Je však nutno dodat, že hnutí klade na klasická konzervativní témata mnohem menší důraz než například ODS nebo KDU-ČSL. Přesto bychom však hnutí jako konzervativní pravděpodobně označit mohli, a to zejména z toho důvodu, že v jeho programu nenalezneme žádnou jinou výrazně převažující ideologii, a dokonce ani žádné body, které by se s konzervatismem vylučovaly.

Na příkladu hodnotového desatera strany jsme si pak ukázali, že na některých ze základních konzervativních idejí program hnutí stojí. Ze směrů konzervatismu má hnutí nejbližší konzervatismu liberálnímu. Částečně zde můžeme vidět i prvky zeleného konzervatismu.

4.5.5 Svoboda a přímá demokracie (SPD)

Hnutí Svoboda a přímá demokracie vzniklo v roce 2015. V jeho programu se poměrně široce hovoří o důležitosti role rodiny a nalezneme zde i zmínku o tom, že rodina je svazek muže a ženy. V programu je kladen velký důraz i na deklaraci boje za nezávislost a suverenitu českého státu. Společně s tím zde najdeme odmítnutí migrace, islamizace a multikulturalismu. Všechny tyto body by mohly ukazovat na národně konzervativní prvky. To vše je navíc doplněno ještě o návrhy na snížení daní, což bychom mohli označit za prvek liberálního konzervatismu (SPD 2021a).

Kromě výše zmíněného však hnutí navrhuje také poměrně silné prvky přímé demokracie na celostátní úrovni, zákon o prokázání původu majetku (v případě, že nebude doloženo jeho legální nabytí, bude zdaněn 100 % daní) a v neposlední řadě se zde hovoří také o „radikální změně politického systému“ (SPD 2021a). Tyto návrhy pak rozhodně nelze označit za konzervativní. V dalších materiálech se hnutí velmi často a velmi kriticky vyjadřuje k Evropské unii a prosazuje, aby Česká republika tuto organizaci opustila (SPD 2021b).²⁷

Ačkoliv má tedy hnutí SPD poměrně blízko k národnímu konzervatismu, za konzervativní bychom jej pravděpodobně označit nemohli. Důvodem jsou zejména některé návrhy, které s konzervatismem příliš nesouzní a zejména pak celkový silně reformní a radikální přístup, který SPD řadí spíše ke krajní pravici. Můžeme ale konstatovat, že ze směrů konzervatismu má hnutí nejbližší k národnímu konzervatismu.

4.5.6 Hnutí Trikolóra

Hnutí Trikolóra vzniklo v červnu roku 2019 a dosud se neúčastnilo voleb do dolní komory parlamentu. Hnutí je všeobecně považováno za konzervativní, což se projevuje i v jeho programu. Trikolóra například chce, aby byla do Ústavy zavedena definice manželství jako svazku muže a ženy. Dále se zde hovoří také o podpoře rodin a o tom, že rodinu tvoří matka, otec a děti (Trikolóra 2021).

---

²⁷ Této tématice se hnutí věnuje v drtivé většině svých týdenních politických stanovisek.

Suverenita a bezpečnost českého státu má pro Trikolóru prioritu a hnutí nepřipustí předávání dalších pravomocí do EU. Demokracie je podle hnutí národní záležitostí a měli bychom řešit české problémy a české zájmy, nikoliv zájmy někoho jiného. Hnutí pak navrhuje návrat vztahu České republiky k EU před Lisabonskou smlouvu, protože český parlament nesmí být jen podřízeným orgánem schvalující zákony napsané někde jinde. Trikolóra nechce připustit předávání dalších pravomocí do EU. Hnutí také odmítá masovou migraci, jejímž prostřednictvím dochází k nevratným změnám ve složení původních národů Evropy. Na závěr pak hnutí dodává, že národním zájmem je zachování České republiky jako nezávislého, suverénního národního státu českého národa a zajištění jeho bezpečnosti, územní integrity a prosperity pro současnost i budoucí generace (Trikolóra 2021). Zahraničně politické postoje hnutí lze tedy vnímat jako národně konzervativní.

V ekonomické oblasti hnutí zastává názor, že bohatství vzniká spontánními aktivitami svobodných lidí (a firem), nikoliv regulacemi, dotacemi a přerozdělováním. Hovoří se zde také o tom, že daně mají být nízké a přehledné nebo o rušení zbytečných úřadů a také o radikálním snižování výdajů státu. Trikolóra dále nechce poskytovat zahraničním firmám investiční pobídky a plánuje zastavit dotace pro velké korporace (Trikolóra 2021).

Program hnutí Trikolóra tedy můžeme označit za konzervativní. Převažuje zde zejména národní konzervatismus, který je doplněn o určité prvky liberálního konzervatismu. Hnutí však za liberálně konzervativní označit nemůžeme z důvodu protekcionistických tendencí.

5. Výsledky výzkumu

Nyní se zaměříme na výsledky analýzy programů a dalších materiálů politických stran a hnutí ve zkoumaných státech.

5.1 Odpověď na první výzkumnou otázku

První výzkumná otázka této práce zněla: Jaké směry konzervatismu ve zkoumaných státech převažují?“ Již ve druhé části práce jsme se dotkli toho, jaké směry konzervatismu nalezneme ve středoevropském prostoru. Čtvrtá část práce pak měla za cíl poskytnout přehled o tom, jaké směry konzervatismu se vyskytují v programech a dalších materiálech politických stran a hnutí v jednotlivých zkoumaných státech.

5.1.1 Polsko

V Polsku bylo do výzkumu zařazeno šest politických stran, hnutí či koalic. Jako konzervativní můžeme označit strany Právo a spravedlnost a Polskou lidovou stranu. Ve všech dalších čtyřech zkoumaných stranách, hnutích a koalicích se potom určité prvky konzervatismu či konzervativních směrů objevují, avšak ani o jednom z těchto uskupení nelze hovořit jako o uskupení konzervativním.

Jako převažující směr konzervatismu v Polsku můžeme označit národní konzervatismus, který je jasně dominantním směrem v programu vládnoucí strany Právo a spravedlnost. Prvky národního konzervatismu se pak objevují i u koalice Konfederace a hnutí Kukiz 15. V programech a dalších materiálech těchto dvou uskupení však převažuje spíše populismus či krajně pravicové tendence, a proto o nich nehovoříme jako o konzervativních.

Kromě národního konzervatismu pak v případě Polska můžeme hovořit také o zeleném konzervatismu, který je převažujícím směrem v konzervativní Polské lidové straně a jeho prvky se objevují i v hnutí Polsko 2050. Ekologie a ochrana přírody je pak důležitým tématem i pro další zkoumané strany, hnutí a koalice včetně těch, v jejichž programech dominuje národní konzervatismus.

V programu Občanské koalice je dominujícím směrem liberální konzervatismu, avšak je poměrně sporné, zda lze v tomto případě o konzervatismu hovořit, jelikož celkové směřování programu a dalších materiálů této koalice je spíše liberální. Určité ekonomické prvky liberálního konzervatismu či dokonce libertariánského konzervatismu pak můžeme vidět také v programu Konfederace, avšak převažující je zde důraz na národně konzervativní témata.

Sociální konzervatismus se stejně, jako například kulturní konzervatismus, v programech polských stran, hnutí a koalic příliš neprojevuje. Například v programu Práva a spravedlnosti se sice objevují v podstatě všechny základní sociálně konzervativní postoje, ale jsou zastíněny prvky národního konzervatismu, které mají v programu dominantní roli. Podobně je tomu také v případě Konfederace, kde se sice hovoří o důležitosti křesťanství, ale zdaleka největší důraz je kladen na národní identitu a liberální až libertariánskou ekonomickou politiku, která není v souladu se sociálním konzervatismem. Zajímavým případem je pak Polská lidová strana, u níž bychom mohli předpokládat, že se v jejím programu a dalších materiálech prvky sociálního konzervatismu objeví, avšak naprosto zde

chybí klasický křesťansko-demokratický důraz na náboženství. V případě Občanské koalice pak lze označit za jednu z hlavních příčin absence sociálního konzervatismu fakt, že se jedná o nejsilnější opoziční uskupení, jehož snahou je vymezit se vůči sociální politice Práva a spravedlnosti, a proto v těchto otázkách zastává liberálnější postoje.

Na závěr tedy můžeme konstatovat, že převažujícím směrem konzervatismu v Polsku je národní konzervatismus. Ačkoliv se zde v mnoha případech objevují také prvky zeleného konzervatismu, národní konzervatismus je jasně dominujícím směrem ve vládnoucí a nejsilnější straně Právo a spravedlnost a objevuje se i v programech dalších dvou stran zastoupených v dolní komoře parlamentu. Zelený konzervatismus je naproti tomu jasně dominující pouze v Polské lidové straně, která nedosahuje významu Práva a spravedlnosti. Do budoucna může být tento trend převrácen hnutím Polsko 2050, v jehož programu a dalších materiálech se prvky zeleného konzervatismu objevují, avšak v současné době o tomto hnutí nelze hovořit jako o čistě konzervativním.

5.1.2 Slovensko

Na Slovensku jsme se zaměřili na šest politických stran a hnutí, z nichž pouze o dvou můžeme hovořit jako o konzervativních. Jedná se o hnutí SME RODINA a KDH. V dalších zkoumaných stranách a hnutích se také objevují prvky konzervatismu, avšak větší roli zde hrají jiné politické ideologie.

Jako převažující směr můžeme na Slovensku označit sociální konzervatismus, který je dominantním směrem v Křesťanskodemokratickém hnutí. Lehce převažujícím směrem je pak i v programu a dalších materiálech hnutí SME RODINA. Prvky sociálního konzervatismu se objevují také v programu a dalších materiálech hnutí OĽANO, o kterém však nemůžeme hovořit jako o hnutí konzervativním, jelikož v programu a dalších materiálech tohoto hnutí nejsou klasická konzervativní témata příliš zastoupena. Je ale nutno dodat, že převaha sociálního konzervatismu je zde spíše mírnější, jelikož za jednoznačně sociálně konzervativní můžeme označit pouze KDH.

V programech a dalších materiálech stran Za lidi a Svoboda a Solidarita pak z konzervativních směrů převažuje liberální konzervatismus, avšak je třeba dodat, že obě tyto strany mají blíže spíše k liberalismu než ke konzervatismu. Určité prvky liberálního konzervatismu můžeme vidět i v programu hnutí OĽANO. V programu strany Svoboda a Solidarita pak můžeme do jisté míry hovořit též o prvcích libertariánského konzervatismu.

Národní konzervatismus se objevuje zejména v programu ĽSNS, která má však blíže ke krajní pravici či fašismu než ke konzervatismu. Lehké prvky národního konzervatismu pak můžeme spatřit i v programu hnutí SME RODINA, v jehož programu hraje poměrně velkou roli také kulturní konzervatismus. Určité prvky kulturního konzervatismu pak můžeme spatřit i u sociálně konzervativního KDĽ.

Zástupce zeleného konzervatismu zde nenajdeme, avšak je třeba dodat, že všechny ze zkoumaných stran a hnutí se problematice enviromentalismu alespoň do určité míry věnují. Určité prvky zeleného konzervatismu můžeme spatřit například v programech a dalších materiálech hnutí SME RODINA a KDĽ a strany Za lidi.

Můžeme tedy konstatovat, že převažujícím směrem na Slovensku je sociální konzervatismus, který lze označit za převažující směr v obou konzervativních uskupeních. Jeho prvky se pak objevují také v programu hnutí OĽANO.

5.1.3 Česká republika

V České republice jsme se věnovali šesti politickým stranám a hnutím, přičemž pět z nich můžeme označit jako konzervativní. Konkrétně se jedná o strany ODS, KDU-ČSL a TOP09 a hnutí STAN a Trikolóra. V případě posledního zkoumaného hnutí SPD jsou pak určité prvky konzervatismu zastíněny krajně pravicovými a nacionalistickými postoji.

Převažujícím směrem konzervatismu v České republice je dle výzkumu liberální konzervatismus, jehož prvky jsme našli hned ve třech stranách a hnutích. Konkrétně jde o strany ODS a TOP09 a hnutí STAN, přičemž u všech těchto uskupení jde o směr převažující.

Sociální konzervatismus se v České republice objevuje zejména v programu KDU-ČSL, kde je jasně převládajícím směrem. Národní konzervatismus pak můžeme nalézt v programech Trikolóry a SPD. Trikolóru můžeme označit jako národně konzervativní hnutí. SPD pak sice přejímá určité prvky národního konzervatismu, avšak větší roli zde hrají prvky nacionalismu a částečně též populismu. Konzervatismus v jeho tradiční podobě u SPD příliš nevidíme.

Libertariánský konzervatismus a kulturní konzervatismus se v námi zkoumaných stranách a hnutích v podstatě neobjevují. Prvky zeleného konzervatismu pak můžeme nalézt zejména v programech ODS, KDU-ČSL a TOP09.

Shrneme-li tedy tyto poznatky, můžeme konstatovat, že v případě českých politických stran a hnutí je převažujícím směrem liberální konzervatismus.

5.2 Odpověď na druhou výzkumnou otázku

V předchozí části práce jsme si ukázali, že konzervatismus v jednotlivých zkoumaných státech se do značné míry liší a v každém z těchto států převažuje jiný směr konzervatismu. V případě Polska jde o národní konzervatismus, v případě Slovenska jde o sociální konzervatismus a v případě České republiky jde o liberální konzervatismus.

Druhá výzkumná otázka se ptá, z jakého důvodu se převažující směry konzervatismu v těchto státech liší. Jedním a možná tím nejdůležitějším důvodem je v této práci již několikrát zmiňovaný fakt. Totiž to, že konzervatismus se v čase a prostoru liší. V tomto případě hovoříme u všech případů o totožné časové dimenzi, avšak o mírně rozdílné prostorové dimenzi, která v tomto případě postačuje k tomu, aby se podoba konzervatismu v jednotlivých případech lišila. Příčin odlišností je hned několik, může jít o historickou zkušenost a vývoj, religiozitu obyvatelstva, ale také o aktuální problémy v jednotlivých státech.

Historická zkušenost jednotlivých států a národů se může do značné míry promítat zejména v podobě národního konzervatismu, který je dominantním směrem v Polsku. Během své historie polský stát několikrát v podstatě zanikl a jeho území bylo rozděleno mezi několik mocností. Tento fakt se dodnes promítá na postojích mnoha Poláků v národnostních otázkách a národní identita je v Polsku celkově vnímána jinak než například v České republice. O tom svědčí i to, že určitý důraz na vlastenectví či národ můžeme najít v podstatě u všech stran, hnutí a koalic, které byly objektem našeho výzkumu. Tento fakt ještě neznamená, že v České republice a na Slovensku se národní konzervatismus vůbec neprosazuje, avšak z politického hlediska je jeho vliv výrazně slabší. Prvky národního konzervatismu přejímají v obou těchto státech spíše krajně pravicové politické strany a hnutí. Naproti tomu v Polsku lze za národně konzervativní považovat vládní stranu Právo a spravedlnost. Prvky národního konzervatismu pak i zde přebírají také krajně pravicová či populistická uskupení.

Druhou příčinou je religiozita obyvatelstva, která se projevuje zejména v případě sociálního konzervatismu. Pokud se podíváme na data průzkumu Eurobarometr z roku 2010, uvidíme, že v Polsku věřilo 79 % obyvatel v existenci Boha a dalších 14 % v nějakou

nekonkrétní nadpozemskou sílu. Na Slovensku věřilo v Boha 63 % obyvatel a v nekonkrétní nadpozemskou sílu 23 % obyvatel. V České republice pak 16 % obyvatel věřilo v Boha a dalších 44 % obyvatel věřilo v nekonkrétní nadpozemskou sílu (European Commission 2010, s. 204). Z tohoto důvodu není vliv sociálního či náboženského konzervatismu v České republice příliš vysoký. KDU-ČSL je sice sociálně konzervativní stranou, avšak po roce 1989 její volební výsledky nikdy nebyly obzvláště vysoké. V Polsku se sice sociální konzervatismus jako takový příliš neprojevuje, ale je třeba dodat, že příčinou je zejména ten fakt, že v podstatě všechna základní témata sociálního konzervatismu jako je křesťanská sociální nauka patrná v ekonomické politice, zdůrazňování role církve a náboženství či sociální postoje v oblasti potratů nebo problematiky LGBT komunity, převzala do svého programu vládnoucí národně konzervativní strana Právo a spravedlnost. Nižší význam sociálního konzervatismu v Polsku je pak způsoben také tím, že zde na rozdíl od Slovenska či České republiky nenajdeme typickou křesťansko-demokratickou stranu. Ačkoliv Polská lidová strana vychází z křesťansko-demokratické tradice, prvky sociálního konzervatismu u ní nenajdeme. Nejvíce patrný je vliv sociálního konzervatismu na Slovensku, kde se jedná o převažující směr konzervatismu, jehož prvky přejímají hned dvě ze čtyř současných vládních stran. Tato převaha se dá přisuzovat právě vyšší religiozitě obyvatelstva. Je však nutno dodat, že sociální konzervatismus na Slovensku nepřevažuje tak jednoznačně jako národní konzervatismus v Polsku a liberální konzervatismus v České republice.

	Víra v Boha	Víra v nekonkrétní nadpozemskou sílu	Nevěřící
Polsko	79%	14%	5%
Slovensko	63%	23%	13%
Česká republika	16%	44%	37%

Tabulka č. 1: Religiozita obyvatelstva v Polsku, na Slovensku a v České republice – vlastní zpracování
(Zdroj dat: European Commission 2010)

Aktuální problémy se pak mohou projevovat na podobě konzervatismu různě. Například v Polsku je poměrně vážným problémem znečištění ovzduší, které má na svědomí životy zhruba 45 000 Poláků ročně (Harzer 2021). Lze se tedy domnívat, že právě tento fakt je příčinou poměrně častého výskytu zeleného konzervatismu. Environmentalismus se celosvětově stává stále důležitějším tématem a určité prvky zeleného konzervatismu

můžeme vidět i na Slovensku či v České republice. Tyto prvky sice prozatím nejsou tak výrazné jako v Polsku, avšak lze předpokládat, že do budoucna se bude vliv zeleného konzervatismu nejen ve středoevropském prostoru zvětšovat.

Na Slovensku pak můžeme oproti dalším dvěma zkoumaným státům pozorovat větší výskyt kulturního konzervatismu, který je dle programů stran a hnutí, které jej prosazují, ovlivněn zejména obavami z migrační krize a ztráty kulturní identity. V České republice a v Polsku jsou podobné obavy spojeny spíše s národním konzervatismem. Je proto otázka, zda se v případě Slovenska a kulturního konzervatismu jedná o specifický trend, či jde pouze o odchylku v případě programů a dalších materiálů hnutí SME RODINA a KDĚ. Jasná odpověď na tuto otázku by vyžadovala provedení hlubšího výzkumu v této konkrétní oblasti.

Libertariánský konzervatismus se ani v jednom ze zkoumaných států výrazněji neprosazuje. V Polsku se sice objevují určité prvky libertariánského konzervatismu u Konfederace, avšak tuto koalici bychom jen těžko mohli označit za libertariánskou. Podobným případem je pak Svoboda a Solidarita na Slovensku, kde lze v důrazu na svobodu a silně liberální ekonomické politice určité prvky libertarianismu spatřit, avšak strana jako taková je spíše liberální. V České republice se pak pravděpodobně z důvodu silné převahy liberálního konzervatismu neobjevuje libertariánský konzervatismus vůbec. Příčinou nízkého výskytu libertariánského konzervatismu ve středoevropském prostoru je pravděpodobně zejména relativně nízký výskyt libertarianismu jako takového. Jak již bylo řečeno, libertariánský konzervatismus je navíc poměrně specifický směr a některé prvky libertarianismu nemusí být úplně kompatibilní s konzervativní ideologií.

Specifickým a asi nejsložitějším problémem je pak případ dominance liberálního konzervatismu v České republice. Liberální tendence jsou částečně ovlivněny nízkou religiozitou obyvatelstva, ale pravděpodobně též historickou zkušeností. Český národ se již od dob Habsburské monarchie poměrně často potýkal s odporem a neposlušností k autoritám. Je proto logické, že českým občanům je bližší koncept relativně svobodomyšlného liberálního konzervatismu než koncept národního či sociálního konzervatismu, který je v mnoha ohledech více založen na dodržování některých společenských pravidel či respektu k autoritám. Poslední příčinu pak lze hledat v politickém vývoji v listopadovém období. Jako následnická strana revolučního Občanského fóra se zde prosadila ODS, která se profilovala jako liberálně konzervativní strana. Díky zpočátku relativně populární ekonomické transformaci se pak tato strana stala v 90. letech

dominantním hráčem na české politické scéně a část svého vlivu si udržela dodnes. V posledních letech navíc vzniklo několik liberálně konzervativních stran, které měly za cíl ODS konkurovat, díky čemuž je liberální konzervatismus převažujícím směrem v České republice dodnes.

Závěr

Tématem této práce byla analýza konzervatismu jako politické ideologie v programech a dalších materiálech politických stran a hnutí v Polsku, na Slovensku a v České republice. Cílem práce bylo odpovědět na dvě výzkumné otázky. První otázka se ptala na to, jaké směry konzervatismu v jednotlivých zkoumaných státech převažují. Výzkum ukázal, že v každém ze zkoumaných států převažuje jiný konzervativní směr. V Polsku převažuje národní konzervatismus, na Slovensku sociální konzervatismus a v České republice liberální konzervatismus. Sekundární otázka se pak ptala na to, proč dané směry ve zkoumaných státech převažují. Hlavní důvod této převahy je prostý a vychází již ze samotných základů konzervatismu jako politické ideologie. Konzervatismus se v čase a prostoru liší a tato práce ukazuje, že se může lišit i v případě, kdy se pohybujeme ve stejné časové rovině a v relativně podobné rovině prostorové (středoevropském prostoru). V poslední části práce jsem se pokusil identifikovat konkrétní příčiny toho, proč v každém ze zkoumaných států převažuje jiný směr. Mezi tyto příčiny patří historická zkušenost a vývoj, religiozita obyvatelstva a aktuální problémy jednotlivých států.

Hodnota této práce spočívá zejména v jejím specifickém zaměření. Na rozdíl od jiných prací se nevěnuje konzervatismu jako takovému v obecné rovině ani konzervativním politickým stranám jako takovým. Mým cílem bylo zkoumat konzervatismus jinou optikou, totiž optikou směrů konzervatismu, což je v tomto případě poměrně neprobádané téma. Některé práce či díla se sice směrům konzervatismu věnují, avšak většinou se zaměřují na nejvýznamnější směry konzervatismu bez ohledu na časové či prostorové vymezení, případně se podrobněji věnují jednomu konkrétnímu směru.

V práci jsem se tedy pokusil navrhnout možné rozdělení konzervativní ideologie ve středoevropském prostoru na několik směrů a poukázat na to, že konzervatismus skutečně nelze vnímat jako jasně vymezenou a jednotnou ideologii. Práce potvrzuje i problematiku vymezení konzervatismu a jeho rozdílnost. Ukazuje se, že vymezení jednotlivých konzervativních směrů či rozdělení konzervatismu na různé skupiny či podskupiny

je poměrně problematické a lze se jím zabývat pouze v identické či velmi podobné časové a prostorové rovině. Pokud bychom tedy chtěli tuto práci zařadit do širšího oborového kontextu, můžeme konstatovat, že v obecném náhledu na konzervatismus jako politickou ideologii a její rozdílnost, potvrzují výsledky této práce tvrzení významných myslitelů z oborů politologie či politického myšlení. Hlavním oborovým přínosem této práce je pak snaha o vymezení jednotlivých konzervativních směrů ve středoevropském prostoru a identifikace těchto směrů s politickými uskupeními ve zkoumaných státech. Identifikace směrů konzervatismu s politickými stranami a hnutími ve zkoumaných státech pak umožňuje vytvořit si představu o tom, jak se konzervatismus jako politická ideologie v těchto státech odlišuje. Přínos práce spočívá také v poukázání na možné příčiny těchto odlišností.

Tato práce může posloužit jako inspirace pro další podobný výzkum, který by se zaměřil například na analýzu konzervatismu a směrů konzervatismu v jiném prostoru v rámci Evropy, případně i mimo Evropu. Je nutno upozornit na to, že práci lze považovat za relevantní zejména v současnosti, jelikož se zabývá současnými programy a dalšími materiály současných politických stran a hnutí. Práce sice do jisté míry reflektuje i vývoj po roce 1989 a v její poslední části jsem se pokusil nalézt širší společenské a historické důvody pro to, proč v jednotlivých zkoumaných státech převažují dané směry, avšak je nutno dodat, že zejména aktuální problémy či události mohou v jednotlivých státech podobu převažujících směrů konzervatismu v podstatě kdykoliv změnit. V době poznamenané pandemií Covidu-19, globální ekologickou krizí a významnými demografickými změnami pak může ke změnám dojít velmi rychle. Tento fakt je však v naprostém v souladu s tím, že konzervatismus se v čase a prostoru liší.

Summary

This bachelor thesis deals with conservatism as a political ideology in the programs and other materials of political parties and movements in Poland, Slovakia and the Czech Republic. The thesis is divided into two main parts. The first part is descriptive and deals with conservatism as a political ideology and variants of conservatism. The second part is analytical and deals with the analysis of programs and other materials of political parties and movements in the studied countries.

This bachelor thesis has two main goals. The first goal is to answer the question: “Which variants of conservatism prevail in the studied states? The second goal is to answer the question “Why these variants prevail?”. The thesis answers these questions using descriptive analysis and comparative method.

The results of the research show that a different variant of conservatism prevails in each of three studied countries. National conservatism prevails in Poland. Social conservatism prevails in Slovakia and liberal conservatism prevails in the Czech Republic. Green conservatism also appears in all the studied countries. This variant has the strongest position in Poland. In Poland, in addition to national and green conservatism, it is also possible to identify liberal conservatism. In addition to social conservatism, liberal conservatism and cultural conservatism are appearing to a greater extent in Slovakia. National and green conservatism also appears easily here. In the Czech Republic in addition to liberal conservatism, we can also identify national, social and green conservatism.

The predominance of individual directions is mainly due to the fact, that conservatism differs in time and space. It is possible to identify three reasons why the prevailing variant varies from country to country. The first reason is the historical experience and development, which is reflected mainly in the predominance of national conservatism in Poland and partly also in predominance of liberal conservatism in the Czech Republic. The second reason is the religiosity of the population, which is manifested mainly in the predominance of social conservatism in Slovakia. The highest level of religiosity of the population is in Poland, but here most socially conservative topics are taken over by national conservatives. The third reason is the current problems of individual states. These can be manifest themselves differently. An example is the high incidence of green conservatism in Poland, where there are long-term problems with air quality.

The significance of this thesis lies in the effort to define the individual conservative variants in the Central European area and to identify these directions with individual political parties and movements in the studied countries.

Seznam zdrojů

Knihy:

- BURKE, Edmund, 1997 *Úvahy o revoluci ve Francii*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury. 280 s. ISBN 80-85959-23-2
- CABADA, Ladislav, KUBÁT Michal, 2002. *Úvod do studia politické vědy*. Praha: Eurolex Bohemia. 445 s. ISBN 80-86432-41-6
- FIALA, Petr, HOLZER Jan, STRMISKA, Maxmilián, 2002. *Politické strany ve střední a východní Evropě: ideově politický profil, pozice a role politických stran v postkomunistických zemích*. Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav. 472 s. ISBN 80-210-3036-4
- FIALA, Petr, MIKŠ, František, 2019. *Konzervatismus dnes: politika, společnost a zdravý rozum v době nerozumu*. Brno: B&P Publishing. 186 s. ISBN 978-80-7485-186-5
- HEYWOOD, Andrew, 2008. *Politické ideologie*. Plzeň: Aleš Čeněk. 362 s. ISBN 978-80-7380-137-3
- HLOUŠEK, Vít, KOPEČEK, Lubomír, 2010. *Politické strany: původ, ideologie a transformace politických stran v západní a střední Evropě*. Praha: Grada. 320 s. ISBN 978-80-247-3192-6
- KIRK, Russell, 2000. *Konzervativní smýšlení*. Praha: Občanský institut. 633 s. ISBN 80-86228-03-7
- KOPEČEK, Lubomír, 2007. *Politické strany na Slovensku 1989-2006*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK). 628 s. ISBN 978-80-7325-113-0
- NISBET, Robert A, 1993. *Politický konzervatismus: sen a realita*. Praha: Občanský institut. 143 s. ISBN 80-900190-3-X
- SCRUTON, Roger, 1989. *Slovník politického myšlení*. Brno: Atlantis. 184 s. ISBN 80-7108-013-6
- SCRUTON, Roger, 1993. *Smysl Konzervatismu*. Praha: Torst. 300 s. ISBN 80-85639-10-6
- SCRUTON, Roger, 2008. *Ochrana přírody jako konzervativní téma*. Praha: Občanský institut. 15 s. ISBN 978-80-86972-39-8
- SCRUTON, Roger, 2011. *O potřebnosti národů*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury. 88 s. ISBN 978-80-7325-245-8
- VINCENT, Andrew, 2010. *Modern political ideologies*. Malden: Wiley-Blackwell. 382 s. ISBN 978-1-4051-5495-6

Odborné články:

JOCH, Roman, 2019 Budoucnost konzervatismu: Transatlantická perspektiva. *New Direction – The Foundation for European Reform* [online]. 35 s.

KALYVAS, Stathis N., VAN KERSBERGEN, Kees, 2010. Christian Democracy. *Annual Review of Political Science* [online]. 13 (1), 183-209

LÁNCZI, András, 2017. Pravda, Realismus a Konzervativci. In: GORAL, Kamil. Budoucnost konzervatismu v Evropě (2. část): Středoevropská perspektiva. *New Direction – The Foundation for European Reform* [online], 2017, s. 17-20

STUBBS, Paul, LENDVAI-BAINTON, Noémi, 2020. Authoritarian Neoliberalism, Radical Conservatism and Social Policy within the European Union: Croatia, Hungary and Poland. *Development and Change* [online]. 51: 540-560

Jiné články:

HARZER, Filip, 2021. Jako v Bangladéši. Polsko dusí smog, normy překračuje o 1400 procent. *seznamzpravy.cz* [online] [cit. 2021-04-23]. Dostupné z: <https://www.seznamzpravy.cz/clanek/jako-v-bangladesi-polsko-dusi-smog-normy-prekracuje-o-1400-procent-138403>

VILČEK, Ivan, 2016. Kotleba chce v parlamentu uctít Jozefa Tisa. *Novinky.cz* [online] [cit. 2021-03-18]. Dostupné z: <https://www.novinky.cz/zahranicni/evropa/clanek/kotleba-chce-v-parlamentu-uctit-jozefa-tisa-348284>

Zdroje dat:

Český statistický úřad (ČSÚ), 2017. *Volby do Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky konané ve dnech 20.10. – 21.10. 2017* [online] [cit. 2021-04-15]. Dostupné z: <https://www.volby.cz/pls/ps2017/ps2?xjazyk=CZ>

European Commisison, 2010. *Special Eurobarometr 73.1: Biotechnology*. Bruxelles: TNS Opinion & Social [online] [cit. 2021-04-21]. 385 s. Dostupné z: https://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/archives/ebs/ebs_341_en.pdf

Pánstwowa Komisja Wyborcza, 2019. *Wybory do Sejmu i Senatu Rzeczypospolitej Polskiej 2019* [online] [cit. 2021-04-15]. Dostupné z: <https://sejmsenat2019.pkw.gov.pl/sejmsenat2019/pl/wyniki/sejm/pl>

Štatistický úrad Slovenskej republiky, 2020. *Volby do Národnej rady Slovenskej republiky 2020* [online] [cit. 2021-04-15]. Dostupné z: <https://volby.statistics.sk/nrsr/nrsr2020/sk/data02.html>

Ostatní zdroje (Programy a další materiály politických stran a hnutí)

Polsko:

BOSAK, Krzysztof, 2020. *Nowy Porządek: Tezy Konstytucyjne* [online] [cit. 2021-03-22]. 36 s. Dostupné z: https://konfederacja.net/wp-content/uploads/2020/06/Bosak2020_NowyPorzadek.pdf

Koalicja Obywatelska, 2019. *Twoja Polska: Program Koalicji Obywatelskiej* [online] [cit. 2021-03-21]. 136 s. Dostępne z:

<https://platforma.org/upload/document/86/attachments/121/KO%20Program.pdf>

Konfederacja Wolność i Niepodległość, 2019. *Polska dla Ciebie: Piątka Konfederacji – Program Konfederacji Wolność i Niepodległość* [online] [cit. 2021-03-22]. 20 s. Dostępne z: <https://konfederacja.net/wp-content/uploads/2019/09/KONFEDERACJA-Program-Wyborczy-Polska-dla-Ciebie.pdf>

Kukiz15, 2020a. *Strategia Zmiany* [online] [cit. 2021-03-23]. 33 s. Dostępne z:

<http://kukiz15.org/images/PROGRAM/Strategia-Zmiany-KUKIZ15-dla-Polski.pdf>

Kukiz15, 2020b. *Encyklopedia Kukiz15: Podmiotowa Polityka Historyczna* [online] [cit. 2021-03-23]. Dostępne z: <http://kukiz15.org/program/krajowy/podmiotowa-polityka-historyczna>

Platforma Obywatelska, 2021 [Prezentujemy PAKIET PRAW KOBIET ...]. In: Facebook [online]. 18. února 2021 13:17 [cit. 2021-03-21]. Dostępne z:

<https://www.facebook.com/PlatformaObywatelska/photos/10158334076488740>

Prawo i Sprawiedliwość, 2019. *2019 Program Prawa i Sprawiedliwości – Polski Model Państwa Dobrobytu*. [online] [cit. 2021-03-15]. 232 s. Dostępne z:

http://pis.org.pl/files/Program_PIS_2019.pdf

Prawo i Sprawiedliwość, 2021a. [Program #Rodzina 500Plus ...]. In: Facebook [online]. 25. ledna 2021 14:27 [cit. 2021-03-16]. Dostępne z:

<https://www.facebook.com/pisorgpl/photos/a.158883182131/10157605272222132/>

Prawo i Sprawiedliwość, 2021b. [Wolna Rzeczpospolita ma wobec ...]. In: Facebook [online]. 1. března 2021 16:41 [cit. 2021-03-16]. Dostępne z:

<https://www.facebook.com/157458232131/posts/10157685982377132/>

PSL – Koalicja Polska, 2019. *Łączymy Polaków: Program Wyborczy 2019* [online] [cit. 2021-03-17]. 28 s. Dostępne z: https://www.psl.pl/wp-content/uploads/2019/09/PROGRAM_PSL_2019.pdf

PSL, 2021a. *Nasza historia* [online] [cit. 2021-03-17]. Dostępne z:

<https://www.psl.pl/historia/>

PSL, 2021b. *Apelujemy do PO o poparcie dla referendum ws. aborcji* [online]. 8. února 2021 [cit. 2021-03-17]. Dostępne z: <https://www.psl.pl/apelujemy-do-po-o-poparcie-dla-referendum-ws-aborcji/>

Strategie2050, 2021a. *Programy: Bezpieczeństwo Naprawdę - Program Szymona Hołowni w Zakresie Bezpieczeństwa Narodowego* [online] [cit. 2021-03-19]. Dostępne z:

<https://strategie2050.pl/programy/bezpieczenstwo/>

Strategie2050, 2021b. *Programy: Nasz Europejski Dom* [online] [cit. 2021-03-19].

Dostępne z: <https://strategie2050.pl/programy/europejskidom/>

Strategie2050, 2021c. *Programy: Edukacja dla Przyszłości* [online] [cit. 2021-03-19].

Dostępne z: <https://strategie2050.pl/programy/edukacjadlaprzyszlosci/>

Strategie2050, 2021d. *Programy: Karta Samorządowa Szymona Hołowni Kandydata na Prezydenta RP* [online] [cit. 2021-03-19]. Dostupné z: <https://strategie2050.pl/programy/kartasamorzadowa/>

Strategie2050, 2021e. *Programy: Rodzina 2050 – Pokolenie, nie Kadencja* [online] [cit. 2021-03-19]. Dostupné z: <https://strategie2050.pl/programy/rodzina2050/>

Strategie2050, 2021f. *Programy: Klimat na Wzrost – Program Szymona Hołowni dla Klimatu i Energetyki* [online] [cit. 2021-03-19]. Dostupné z: <https://strategie2050.pl/programy/klimat/>

Strategie2050, 2021g. *Programy: Gospodarka na Pokolenia – Program Społeczno-Gospodarczy Szymona Hołowni* [online] [cit. 2021-03-19]. Dostupné z: <https://strategie2050.pl/programy/gospodarka/>

Slovensko:

KDH, 2019. Reštart – Nádej pre Slovensko: Volebný program Kresťanských demokratov. In: *KDH: Program Reštart – Cesta*. [online] [cit. 2021-03-06]. 94 s. Dostupné z: <https://kdh.sk/restart/>

KDH, 2021. *KDH: Povoľme aspoň súkromné návštevy kostolov a bohoslužby v exteriéry* [online]. 29. března 2021 [cit. 2021-04-01]. Dostupné z: <https://kdh.sk/kdh-povolme-aspon-sukromne-navstevy-kostolov-a-bohosluzby-v-exteriori/>

LS Naše Slovensko, 2021. *O nás* [online] [cit. 2021-03-14]. Dostupné z: <http://www.lsnaseslovensko.sk>

Marian Kotleba, 2021. [Před 22-mi roky ...]. In: Facebook [online]. 23. března 2021 15:24 [cit. 2021-03-27]. Dostupné z: <https://www.facebook.com/Kotlebaofficialfanpage/photos/a.118337896617186/255422032908771/>

OLANO, 2020. *2020: Úprimne, odvážne pre ľudí*. [online] [cit. 2021-03-05]. 210 s. Dostupné z: https://www.obycajniludia.sk/wp-content/uploads/2020/02/OLANO_program_2020_FINAL_online.pdf

OLANO, 2021. *O nás* [online] [cit. 2021-03-05]. Dostupné z: <https://www.obycajniludia.sk/sme-obycajni-ludia/>

Sloboda a Solidarita, 2020a. Návod na lepšie Slovensko: 1144 konkrétnych riešení, aby sa tu oplatilo pracovať, podnikat' a žiť. In: *NR SR 2020: Program SaS 2020-2024* [online]. 11. ledna 2020 [cit. 2021-03-03]. 376 s. Dostupné z: <https://www.sas.sk/detail/5496/nr-sr-2020/subory>

Sloboda a Solidarita, 2020b. [DAJME ŠIKOVNÝM MLADÝM ...]. In: Facebook [online]. 14. října 2020 18:45 [cit. 2021-03-04]. Dostupné z: <https://www.facebook.com/stranasas/photos/10157521508882231>

Sloboda a Solidarita, 2021. [PODNETY OD VÁS PRETAVUJEME ...]. In: Facebook [online]. 8. ledna 2021 14:35 [cit. 2021-03-04]. Dostupné z: <https://www.facebook.com/stranasas/photos/10157714101532231>

SME RODINA, 2020. *Program pomoci rodinám 2020: Volebný program hnutia SME RODINA* [online] [cit. 2021-03-01]. 128 s. Dostupné z: <https://hnutie-smerodina.sk/dokumenty/Final-Program-SME-RODINA-volebny-program.pdf>

SME RODINA, 2021. [Žltá karta pre Brusel ...]. In: Facebook [online]. 15. ledna 2021 13:25 [cit. 2021-03-01]. Dostupné z: <https://www.facebook.com/600235073447674/posts/1881452918659210/>

Za ľudí, 2020. Mapa Dobrých Riešení: Program strany Za ľudí. In: *Za ľudí: Programový dokument strany* [online] [cit. 2021-03-05]. 70 s. Dostupné z: <https://za-ludi.sk/program/>

Česká republika:

KDU-ČSL, 2017. *Volební program KDU-ČSL pro sněmovní volby v roce 2017: Zodpovědně pro společný domov* [online] [cit. 2021-02-23]. 30 s. Dostupné z: <https://www.kdu.cz/getattachment/f3c301fb-b96a-4915-87e4-6ad5713164a3/program.aspx>

KDU-ČSL, 2020. *Postoj KDU-ČSL k Istanbulské úmluvě* [online]. 6. srpna 2020 [cit. 2021-02-23]. Dostupné z: <https://www.kdu.cz/aktualne/zpravy/postoj-kdu-csl-k-istanbulske-umluve>

KDU-ČSL, 2021a. *O nás: Odkud a kam lidovci jdou* [online] [cit. 2021-02-23]. Dostupné z: <https://www.kdu.cz/o-nas/kdo-jsme>

KDU-ČSL, 2021b. *Témata: Bezpečně v prosperující Evropě* [online] [cit. 2021-02-23]. Dostupné z: <https://www.kdu.cz/temata/bezpecnost-a-evropa>

ODS, 2021a. *O nás* [online] [cit. 2021-02-21]. Dostupné z: <https://www.ods.cz/o-nas>

ODS, 2021b. *Program 4 pilíře* [online] [cit. 2021-02-21]. Dostupné z: <https://www.ods.cz/program/4-pilire>

ODS, 2021c. *Kampaň za změnu: Princip dobrého hospodaření* [online] [cit. 2021-02-21]. Dostupné z: <https://www.ods.cz/kampan-za-zmenu/princip-dobreho-hospodareni>

ODS, 2021d. *Kampaň za změnu: Nebojme se budoucnosti* [online] [cit. 2021-02-21]. Dostupné z: <https://www.ods.cz/kampan-za-zmenu/nebojme-se-budoucnosti>

ODS, 2021e. *Kampaň za změnu: Daně a odvody* [online] [cit. 2021-02-21]. Dostupné z: <https://www.ods.cz/kampan-za-zmenu/dane-a-odvody>

ODS, 2021f. *Kampaň za změnu: Ochráníme hodnoty listopadu 1989* [online] [cit. 2021-02-21]. Dostupné z: <https://www.ods.cz/kampan-za-zmenu/hodnoty-listopadu-1989>

ODS, 2021g. *Kampaň za změnu: Zelená karta* [online] [cit. 2021-02-21]. Dostupné z: <https://www.ods.cz/kampan-za-zmenu/zelena-karta>

ODS, 2021h. *ODS: Návrh na zdražení potravin poškodí spotřebitele a je v rozporu s volným trhem EU. Prodej lokálních potravin nepomůže* [online]. 20. ledna 2021 [cit. 2021-02-21]. Dostupné z: <https://www.ods.cz/clanek/20469-ods-navrh-na-zdrazeni-potravin-poskodi-spotrebitele-a-je-v-rozporu-s-volnym-trhem-eu-prodeji-lokalnich-potravin-nepomuze>

ODS - Občanská demokratická strana, 2021. [Firmy z Ruska a Číny ...]. In: Facebook [online]. 19. února 2021 11:16 [cit. 2021-02-22]. Dostupné z: <https://www.facebook.com/ods.cz/photos/a.398294272699/10159198326067700/>

SPD, 2021a. *Program: Politický program SPD* [online] [cit. 2021-02-25]. Dostupné z: <https://www.spd.cz/program-vypis/>

SPD, 2021b. *Stanoviska* [online] [cit. 2021-04-27]. Dostupné z: <https://www.spd.cz/stanoviska/>

Starostové a Nezávislí, 2017. *Program STAN 2017: Chceme vrátit stát zodpovědným občanům* [online] [cit. 2021-02-24]. 84 s. Dostupné z: https://www.starostove-nezavisli.cz/fmfile/0/files/volby17/STAN_program_17_final.pdf

Starostové a Nezávislí, 2021. *Volební program a ideová východiska: Hodnotové desatero hnutí Starostové a Nezávislí* [online] [cit. 2021-02-24]. Dostupné z: <https://www.starostove-nezavisli.cz/o-nas/volebni-program-a-ideova-vychodiska>

TOP09, 2021a. *Programová východiska a principy* [online] [cit. 2021-02-24]. Dostupné z: <https://www.top09.cz/proc-nas-volit/programova-vychodiska-a-principy/>

TOP09, 2021b. *Hodnotové desatero TOP09: O co usilujeme, jaká bude naše politika* [online] [cit. 2021-02-24]. Dostupné z: <https://www.top09.cz/proc-nas-volit/hodnotove-desatero/>

TOP09, 2021c. *Nejvyšší čas na změnu* [online] [cit. 2021-02-24]. Dostupné z: <https://www.top09.cz/proc-nas-volit/nejvyssi-cas-na-zmenu/>

TOP09, 2021d. *Senátorský klub ODS a TOP09: Dukovany nemá stavět Rusko ani Čína, kroky ministra Havlíčka jsou nepřijatelné* [online] 31. března 2021 [cit. 2021-04-25]. Dostupné z: <https://www.top09.cz/co-delame/tiskove-zpravy/senatorsky-klub-ods-a-top-09-dukovany-nema-stavet-rusko-ani-cina-kroky-ministra-havlicka-jsou-neprijatelne-28403.html>

Trikolóra, 2021. *Náš program - stručně a jasně: Programové pilíře* [online] [cit. 2021-03-01]. Dostupné z: <https://www.volimtrikoloru.cz/#pilire-nav>